[illegible]

[illegible]

[illegible]

معاصر آوروپاده سیاسی و اجتماعی فکرلر و فکری جریانلر

١٣٣٩

توركيا
بيوك ملت مجلسى حكومتى
معارف وكالتى نشرياتندن
عدد : ٢٣

معاصر آوروپاده سياسى واجتماعى فكرلر وفكرى جريانلر

مؤلفى
آق چوره اوغلى يوسف

تأليف وترجمه هيئتنجه قبول اولونمشدر

استانبول ـ مطبعهٔ عامره
١٣٣٩

معاصر آوروپاده سیاسی واجتماعی فکرلر وفکری جریانلر

۱ — ملیت

خرستیان حقوق بین الدول علماسی ازمنهٔ قدیمه‌دن اعتباراً دولتلرك مناسبات خارجیه‌لرینی حقوق نقطهٔ نظرندن تدقیق ایدرك بر قاچ دوره‌یه آییرمشلردر . مهم وقایعی حد فاصل اتخاذ ایله بین الدول مناسباتی ادواره تقسیم ایدن مؤلفلردن بعضیلری، مناسبات مذکوره‌نك یدی ، بعضیلری بش ، بعضیلری درت ، بعضیلری‌ده اوچ دوره‌یه آیرلماسنی موافق بولورلر . بعض مؤلفلر ایسه ادوارك تفریقنده وقایع مهمه‌یی حد فاصل اتخاذ ایتمیه‌رك معین بر زمانده مناسبات بین الدولی تنظیم ایدن ، اومناسباته حاکم اولان افکاری اساس طوتارلر ؛ واو افکاره کوره دورلری آییریرلر . بومؤلفلر نظرنده هردورك بر وصف ممیزی واردر . روسیه‌لی پروفسور « ف . مارته‌نس » بو اصول تقسیمی ترجیح ایتمش ومناسبات بین الدولده حاکم افکاری نظر اعتباره آله‌رق دولتلرك مناسبات حقوقیه‌سنی اوچ دوره‌یه تفریق ایتمشدر . بوتقسیمه نظراً برنجی دوره تاریخ بشریتك قرون اولی، قرون وسطا تعبیر اولنان بر چوق عصرلریله قرون اخیره‌نك نصف اولنی احتوا ایدرك « وستفالیا » قونغره‌سنه (۱۶۴۸) قدر امتداد ایدر . ایکنجی دوره ، (۱۶۴۸) دن « ویانه » قونغره‌سنه (۱۸۱۵) قدر کلیر؛ اوچونجی دوره ، (۱۸۱۵)ده باشلامشدر. مؤلف اثرینی نشر ایتدیکی زمان « ۱۸۸۲ ـ ۱۹۰۳ » هنوز اوچونجی دوره‌نك دوام ایتمکده اولدیغنه قائلدر [*] .

---

[*] دها نهایته ایرمه‌ین جهانه حربلی آوروپانك هان هرطرفنده فکر ملیتی تحقق ایتدیردیکی کبی بین الدول بر ساحه‌یه چیقان صنفلر نزاعنی‌ده حاد برحاله کتیرمش اولدیغندن اوچونجی دوره‌نك بو حرب ایله آوروپاده ختامنه حکم ویریله‌جکی ظن اولنور ؛ دردنجی دوره‌ده بین الدول مناسباته بر فکر اجتماعی نك ناظم وحاکم اولمه‌سی پك محتملدر .

مارتەنسە کورە برنجی دورەنك مناسبات بین المللندە صرف مادی قوت حکمران اولمش، ایکنجی دورەدە « موازنت سیاسیە » فکری مادی قوتك یرینە کچمش، اوچونجی دورەدە ایسە « ملیت فکری » مناسات بین الدولك تنظیمندە اساس اتخاذ ایدلمشدر [*].

اون طقوزنجی عصر میلادی امتدادنجە یالکز مناسبات بین الدولەدە دکل، دولتلرك تحاول داخلیلرندە دخی پك مؤثر، بلکە اك مؤثر بر عامل اولان ملیت فکری (=Idée de nationalité)، تعبیر دیکرلە « ملیت مبدأی (= Principe de nationalité) » نەدر؟ بو سؤالە صریح بر جواب ویریلە بیلمك ایچون اولا « ملت » تعبیریلە نە مراد اولوندیغی آکلاشلمش اولمالیدر . ــ « ملت » نەدر؟ ایتالیان حقوقشناسلری « ملت » و « ملیت » مسئلەلریلە اك چوق مشغول اولدقلری ایچون، اونلردن برینك، « مانچینی (=Mancini) »نك تعریفنی ذکر ایدەلم :

« ملت ، اراضینك ، منشأك ، اخلاق وعاداتك ولسانك برلکندن دولایی حیاتندە واجتماعی وجداننده موافقت واشتراك حصولە کلمش طبیعی بر جمعیت بشریەدر . » [1]

حقوق بین الدولله متوغل عثمانلی محرر ومعلملرینك برقاچی طرفندن ترجمە واقتباس اولونمق جهتیلە أثری بزجە حائز اهمیت اولان « بونفیس (=Bonfils) » ك تعریفنی دە بوکا علاوە ایدەلم :

« منشأك، لسانك وتشکلات بدنیەنك برلکیلە، منافع وحسیاتك طول مدت اشتراکیلە وعصرلرجە بر آرادە یاشانەرق حیات ومعیشتك امتزاجیلە برلشمش اشخاصك مجموعی بر ملتدر. » [2]

[*] « موازنت سیاسیە » فکرینك ناظم مناسبات اولمسیلە مادی قوتك مؤثرلکی زائل اولمش وملیت فکرینك تأثیری غالب کلمکلە ،موازنت فکرینك اورتەدن قالقمش اولدیغی ظن ایدلەملیدر : اوچونجی دورەدە « ملیت » فکریلە برابر «موازنت» دوشونجەسیدە نظردقتدن اوزاقلاشمامش، هلە « مادی قوت » حکم وتأثیرینی آصلا غائب ایتمەمشدر .

[1] «Una societa naturale di nomini da unitá di territorio, di origine, di costumi et di lingua conformati a communanza di vita et di conscienza sociale.» (Dritto internationale. — Napoli, 1873.)

[2] « Une nation est la réunion de personnes, unies par l'identité de l'origine, du langage et la conformation physique, par une longue communauté d'intérêts et de sentiments, par une fusion d'existence amenée

دیمك اولیورکه عین منشأدن، یعنی عین عرقدن کلمك جهتیله تشکلات بدنیه‌سی ولسانی عینی اولان ، عینی عادات واخلاق ایله متحلی ومألوف بولنان ، ماضی تاریخیلرنده وحدت واشتراك حسبیله منافع وحسیاتنده وبناءً علیه معتقدات اساسیه‌سنده موافقت وامتزاج حصوله کلمش اولان افراد بشریه‌نك تشکیل ایتدکلری بر جمعیته « ملت » نامی ویریلیر .

بر ملت تشکیل ایتمه اولان افراد بشریه مستقل بر دولت حالنده تعضی ایدرك یاشامایه مقلیدر . ایشته بودعوایه «**ملیت مبدأی**» دنیلیر .

ملیت مبدأنك اون طقوزنجی عصر مناسبات بین‌الدولنده اجرا ایتمش اولدیغی تأثیراتی مورخ « صوره‌ل » بر عامل کیمیوی‌یه تشبیه ایدر : ملیت فکری آوروپا قوملری آراسنده انتشار ایتمکله ، آوروپا دولتلرینك تشکیلات داخلیه‌لرینی ومناسبات خارجیه‌لرینی قاریشدیرمش ، قایناتمش ، بوعاملك یوزسنه قدر سوره‌ن تأثیریله بر طاقم تحلللر ، ترکیبلر حصوله کله‌رك نهایت دولتلرینك حدود وسکنه‌سی اعتباریله اون سکزنجی عصر آوروپاسنه هیچ بکزه‌مه‌ین یکرمنجی عصر آوروپاسی تبلور ایتمشدر[*]. ملیت فکرینك قوه‌دن فعله

---

par la suits des siècles.» (Manuel de droit international public. — Paris, 1908)

علی شاهباز افندی ملتی شویله تعریف ایدر : « ملت بر مملکتك سکنه‌سندن اولوب بر جمعیت تشکیل ایدن افراددرکه منشألری، لسانلری ، ترکیب بدنیه‌لری وحسیات ومنافعی وتابع اولدقلری قانون بروجه مشترك اولمق حسبیله متحددر. » (مفصل حقوق دول ـ استانبول ـ ١٣٢٤)

[*] Schrader ك Atlas de géographie historique نك ٥٢ نجی صحیفه‌سی ملیت مبدأنك مناسبات بین‌الدوله تأثیرینی ارائه ایچون ترسیم اولونمش وبو صحیفه‌ده مرسوم خریطه‌لری ایضاح ایدن متن صوره‌ل طرفندن قلمه آلنمشدر . بو متنده دنیلیورکه « . . . ایکی عصردن بری آوروپا تاریخنك جریاننده ظاهراً یکدیکرینه مخالف کبی کورینن فقط حقیقتده مربوط ومتسلسل اولان واقعه‌لر مشهوددر . بوقدر دواملی واقعات ، اسباب عارضیه‌یه اسناد اولوناماز . عوارض بودرجه‌ده انتظام ایله تکرر ایتمز . بومرتبه منطقی تسلسل ایلیه‌مز. تسلیم وتصدیق اولونمالیدرکه عمیق، مخفی ودائمی برقوت واقعاتك درونی مسببی اولمش، انسانلری سوق واداره ایتمشدر : بو آراده اورته حاللیلر ایتیلمش ، ضعیفلر دوریلمش ، قوی وماهرلر مستفید اولمشدر . فقط هپسی تاریخك آلدیغی استقامت معینه‌ده یورومشلر ، وآوروپانك انکشافی ایچون چیزیلمش یولدن خارجه چیقامامشلردر . هرشیئی حرکته کتیره‌ن ، هرشیئی آلوب کوتوره‌ن قوهٔ حاکمه ملتلرده مندمجدر ؛ ملتلر تاریخك موضوع وعامل ذی‌حیاتیدر . بوتون حادثات، حتی ملتلرك تابع ومطیع کورونددکلری حادثات بیله آنجق ملتلر واسطه‌سیله وملیتلر نفعنه واقع اولمقده‌در . ملتلرك اخلاق وسجیه‌لری ، ملتلرك تمایل

چیقمه‌سی منسوب بولوندیغی دولتك سیاست داخلیه‌جه منافعنه توافق ایتمه‌دیکی جهتله مذکور فکره طرفدار اولمایان پروفسور ف . مارته‌نس بیله اون طقوزنجی عصر مناسبات بین‌الدولنده ملیت فکرینك ناظم وقایع اولدیغنی اعتراف ایتمکده‌در .

بر مورخ واقعاتی مشاهده وتثبیت ایله اکتفا ایدر . واقعاتك محق ویا غیر محق ، خیر ویا شر ، مضر ویانافع اولدیغنی تعیین ، یعنی واقعاتك حقوق ، اخلاق وسیاست نقطهٔ نظرندن قیمتنی تقدیر محض مورخلك وظیفه‌سندن خارجدر. لکن حقوقشناسلر ، فیلسوفلر ، سیاسیلر بوکبی فکر ومبدألرك تقدیر قیمتی ایله‌ده مشغول اولمشلردر .

ملیت مبدأنك طرفدار و علیهدارلری واردر : ملیت مبدأنك طرفدارلری ، حقوقی ، اخلاقی و سیاسی بر غایه اولمق اوزره مذکور فکرك حیاته کچمه‌سنی آرزو ایدرلر ؛ بوفکرك تحققنی بر ترقی صایارلر ؛ فرضا ملیت مبدأنك قوه‌دن فعله چیقمه‌سیله بین‌الدول مناسباتده اسباب نزاع وحربك اکسیله‌جکنی امید ایدرلر . هر ملت بر دولت حالنده تعض ایدرسه بین‌الدول دواملی بر آهنك حصوله کله‌رك آرتق هر « ملت ـ دولت »ك انکشاف صلحپرورانه‌سنه جدی بر مانع قالماز ظننده بولنورلر .

رجال سیاسیه‌دن بعضیلری ، از جمله اوچونجی ناپولیون ملیت مبدأنی سیاست بین‌الدولك بر اساسی اولمق اوزره اعلان ایتمش وصمیمیتله حتی بعض جهتلرجه فرانسه‌نك ضررینه اوله‌رق تطبیقه چالیشمشدر . لکن رجال سیاسیه‌نك اکثریسی ، حقوقشناس وسیاستنویس (Publicistes =)لرك ، حتی فیلسوفلرك بیله بعضیلری ملیت فکرینی انسانی بر غایه اولمقدن زیاده سیاسی بر واسطه تلقی ایتمك ایسته‌مشلردر . یعنی معین بر هیأت اجتماعیه‌نك ، مثلا

ومحبتلری ، ملتلرك ادعا واحتراصلری واردر. ملتلرك عنعنه‌سی ، اخلاقلرینك ، تمایللرینك ، منفعتلرینك افاده‌سی دیمکدر. ملتلر طوغارلر ، بویورلر ، مسعود اولورلر ، انحطاطه اوغرارلر ، تهلکه‌یه دوچار اولورلر ، اضطراب چکرلر وحتی أولورلر . آوروپا تاریخ جدیدینك قاریشیق حادثه‌لرینی ایضاح یدن ، ملتلرك ترقی وتدنیریدر : تورکیانك انحلالی ، آلمانیانك وایتالیانك اتحادی ، انکلتره‌نك ، اسپانیانك ، پورتکیزك ، فرانسه‌نك ، هولاندانك حالیله قالمه‌سی ، اسوچ ودانیمارقه‌نك رجعتی ، یونانك ، رومانیانك ، صربیه‌نك ، بولغاریانك حدوث ونوسعی ، ایتالیا کوچك دولتلرینك یوق اولماسی ، پاپا حکومتنك استحاله‌سی ، حتی لهستانك تقسیم اولونوشی بیله بوحرکت درونیه‌نك تظاهرات خارجیه‌سیدر .

« ملتلر طرفندن مؤسس دولتلر بقا بولیورلر ؛ متعدد دولتلره منقسم ملتلر برلشیورلر ، برآرایه طوپلانمش متعدد ملتلر قورتولویورلر ؛ وبر دفعه کندینی قورتاران ملتلر ، قومشولرك ضررینه بویومه‌یه ، کنیشله‌مه‌یه اوغراشیورلر ... »

متشكل بردولتك معين برزمانده متصور منافعنى تأمينه‌خادم قيلمه‌يه چاليشمشلردر . بونك
ايچوندركه بو مسئله‌يه دائر افكارده وعلى‌الخصوص افعالده تناقضلر مشاهده اولنور[*]،
ينه بونك ايچوندركه « مليت مبدأى » هرطرفده عين صورتله تلقى ايدلمه‌مش ،

[*] مثلا ايمپراطور اوچونجى ناپوليونك خصم سياسيسى اولوب بالاخره فرانسه جمهوريت
رئيسى اولان موسيو تيه‌ر (Thiers =) اولجه برسياستنويس صفتيله مليت فكرينى تصويب وترويج
ايدوب طوروركن بالاخره (١٨٨٦) سنه‌سى فرانسه منافعنى كوزه‌تن بر رجل سياسى صفتيله
مليت فكرينك بى اساس بر خيالدن عبارت اولديغنى ادعايه قالقيشمشدر . توركيه ، آوستريا،روسيه
دولتلرى كبى مختلف مليتلره حاكم ايمپراطورلقلرك رسمى حقوقشناس ، سياستنويس وسياسيلرى
حقوق‌بين‌الدوله‌اساس‌اوله‌جق‌ايسنه‌يلن مليت فكرى عليهنده بولونمشلردر : بودولتلرك رجال‌سياسيه‌سى
ملتلرك انكشافنه فعلاً ممانعت ايدركن محررينى‌ده فكراً بو مبدأك غير محق ومضر اولديغنى اثباته
اوغراشمشلردر ؛ چونكه يالكز وقايع تاريخيه‌نك بر محصله‌سى اولان بو مختلط دولتلر ، مليت‌فكرينى
بر اساس حقوق اوله‌رق طانيدقلرى حالده، كندى اهاليلرينه كنديلرى حق ويرمش اولاجقلردى.
بوندن دولاييدركه روسيه خارجيه نظارتى حقوق مشاورلرندن ، يعنى روسيه حكومتنك رسمى
حقوقيونندن اولان ف . مارته‌نس مليت مسئله‌سندن بحث‌ايدركن شويله ديور: « بين‌الملل مناسباته
ملى روابطك تأثيراتنى اصلا انكار ايتمديكمز وهر حكومتك كندى تبعه‌سى حقوق ومنافعنه هانكى
منشأ قوميدن كلمش اولورسه اولسون وهانكى لسانله قونوشورسه قونوشسون - حرمت ايتمكله‌مكلف
اولديغنى تسليم ايلديكمز حالده ، دولتك بر ملتدن عبارت اولمه‌سى ، مناسبات بين‌الملل ساحه‌سنده
انتظام وحقوق تأمينه خدمت‌ايده‌جكى دعواسنه‌اشتراك‌ايده‌ميز . بو اساسك قبولى آوروپاخريطه‌سنده
تبدلات عظيمه‌يى ايجاب ايتديرير ، بوايسه بيوك محاربه‌لرى توليد ايدر . مليت فكرى متين وپايدار
هيچ بر شيئى احداث ايده‌مزسه‌ده برچوق موجودلرى‌يقار .. بوفكرك ايتاليايه اويغون كلمه‌سيله
هريرك احوالنه موافق اوله‌جنى ظن ايدلمه‌مليدر. » - اسبق صدراعظملريمزدن ابراهيم‌حقى‌پاشا مرحوم
هنوز كنج ايكن تأليف ايتديكى « تاريخ حقوق بين‌الدول » عنوانلى اثرنده بومسئله‌يه دائر ديوركه
« وحدت مليه هيچ بر زمان حقوق بين‌الدوله اساس منفرد اتخاذ اولنه‌ميه‌جغندن مانچينى‌نك فكرنده
ايتاليانك اوقات اخيره‌ده بولنا يغى احوال مخصوصه‌دن متولد بر طاقم حسيات وطنپرورانه‌نك دخل
كليسى بولنديغنى ظن ايدرز . » « صحيفه : ٢٠٧ »

متوفى مارته‌نسك قورقديغى وقايعدن بعضيلرى او أولدكدن صوكره، يكرمنجى عصر ربع
اولنده حصوله كلدى ؛ آوروپا خريطه‌سنده مليت اساسنه كوره تبدلات عظيمه واقع اولدى ؛
بو تبدلاته جهان حربى كبى بشريتك اولجه برمثلنى داها كورمه‌مش اولديغى بيوك بر حرب
تقدم ايتدى . جهان حربنك نتايجى متينميدر؟ پايدار قاله‌جقميدر؟ بونى استقبال كوستره‌جكدر .

لكن ف . مارته‌نسك معاصرلرندن ديكر بر حقوق دول عالمى ، بلچيقالى ف . لوران
(F. Laurent =) « حقوق دول و مناسبات بين‌الملل تاريخى — Histoire du Droit des
gens et les relatious internationales) «عنوانلى بيوك اثرنده ديوركه « دولت، على‌العاده»
افرادك تصادف بر وحدتيدر : افراد اوستلرنده اجراى حكم وسلطنت ايدن قوة حاكمه‌نك آلتنده

ملت تعبیرندن مختلف مفهوملر آکلاشلمق ایسته نمشدر [*] .

*
* *

ملیت مبدأنك مختلف طرزده تفهمی اسبابنی حقیله آکلامق ایچون بوفکرك منشأنه وتاریخنه دائر معلومات مختصره ایدنمك ایجاب ایدر . امیل بورژوا خرستیان عالمنده ملتلرك حدوثنه : « تجدد (= Réforme) » حرکتنی سبب اصلی اوله رق کوسترر . بو مورخه نظراً بوکون غربده متکامل کوردیکمز « دولت » و « ملت » فکر وواقعی ۱٦ نجی عصر میلادی محصولیدر . « انتباه (= Renaissance) » اسکی روما حیات وعنعنه سنی تکرار طوغوره رق روما قوانینی ایله ایدن ایی به تعین ایتمش اولان « دولت » ی احیا ایتدی ؛ « تجدد » ایسه کتب دینیه یی اقوامك کندی لسانلرینه ترجمه ایدرك واوزمانلر شخصی و اجتماعی تربیه وتعلیمده اساس دین اولدیغندن روح وفکرك تربیه وتعلیمنی اقوامك کندی لسانلرنده ویردیره رك وعین زمانده خرستیان عالمك پاپا حاکمیت منفردهٔ روحانیه سنه روابطنی کسر ایلیه رك ملتلری احداث ایلدی . لوته ر ، وورمس (= Worms) مجلسنده پاپا وایمپراطورك حضورنده ملتلرك سربستیسنی مدافعه ایتمشدر . لسان ملی نی لسان دینی دیه قبول ایتمش اولان ره فورماسیون ، هیچ شبهه یوق ، ملتلرك تکاملنده غایت مهم بر واقعه در . چونکه ملیتك الك صاغلام تملی لساندر . هرقوم کندی لسانی ادبی بر صورتده قوللانمغه باشلامه سیله خرستیان عالمنده ملتلر تظاهر ایتمشدر ، دینه بیلیر . دها اول عالم نصارانك دینی وحدتی ملی موجودیتلره غالب ایدی ، وبو عالمك برلسان مشترکی ، لاتینجه واردی که الٰهیات ،

آرزوی ذاتیلریله برلشمکدن زیاده او قوت طرفندن طوپلانلمشدر . بشریت مادی قوت محصولی ، یاخود تصادفی وقایع نتیجه سی اولان دولت یرینه بر عنصر طبیعی اولان ملیته مستند بر دولت تأسیسنه ساعیدر . » (T. XVIII p. 523 et suiv.) ایتالیان علمای حقوقنك ده اکثریت عظیمه سی بو فکرده در . وقایع ایسه شیمدی یه قدر مارته نس وهمفکرلرندن زیاده لوران وفکرداشلرینه حق ویرمشدر . .

(*) ملیت فکرینك انتشارندن وبوفکرك قوه دن فعله کچمه سندن الك چوق متضرر اولان دوللردن بریسی ده سلطنت عثمانیه در . بوفکرك حیاتده تحققیله درکه اوروپای عثمانی همان کاملاً ، وآسیای عثمانی نك ده قسم اعظمی عثمانلی ایمپراطورلغندن آیرلمشدر . ملیت فکرینك ممالك عثمانیه ده انتشارینی کوره ن وبوندن چیقه بیله جك نتایجی تخمین ایدن عثمانلی رجال سیاسیه سندن بعضیلری بو فکرك اولدیغی کبی تعممنه قارشی بعض تدابیر فعلیه ده بولنمشلردر . عثمانلی حقوقشناس و سیاستنویسلرایسه فکر ملیتك وحدت عثمانیه یه مضر اولمیه جق برطرزده تفهمی چاره سنی آرامشلردر .

علوم ویوکسلك ادبیات بولسانله یازیلیر واوقونوردی . روما ایمپراطورلغی وحدتی، روما پاپالغی تشکیلاتیله دوام ایدییوردی . رەفورماسیون کتاب مقدسی اقوامك آنا دیللرینه ترجمه ایدرك کلیسا وحدتنی پارچالادی وملتلره کندی دیللرنده صارصیلماز برادبیات تملی آتدی . فقط بودورده ، ملیت فکری بوکونکی معناسنی تماماً اکتساب ایدەمەمش وملتلر دولتلره تابع ومحکوم برحالدەقالمشلرسەده اون‌آلتنجی عصردن ، یعنی قرون‌اخیره باشلرندن اعتباراً انتباهك مولداتندن اولان دولت ایله تجدددن‌طوغان ملت آرەسنده نزاع واردر: هر ایکیسی بشری جمعیتك مستقل‌حاکمی اولمق ایستر . زمان‌کچدکجه« ملت »ك‌قوتی آرتار، دولت اوزرینه غلبه اتمکه باشلار ؛ فقط بوکون بیله تماماً غلبه ایدەمەمشدر . ملیت فکرینك تکاملنده ایکنجی مهم دوره ، اون سکزنجی عصر میلادینك صوکلرندەدر .

بودوره فرانسز اختلالندن اول باشلار ؛ اختلال و ناپولیون محارباتی اثناسنده وبو محاربەلری متعاقب فکرك بعض نتایج فعلیەسی کورینیر ؛ ۱۸٤۰ ه طوغری نتایج آرتار وملیت فکری اوروپا تشکیلات سیاسیهٔ داخلیه وخارجیەسنه عظیم تأثیرلر اجرا ایدر[*] .

بوایکنجی دورەده فکر ملیتك انکشافنه مؤثر اولەرق‌ایکی فکر منبع کوستریلەبیلیر: بریسی آلمانلرك وبالآخرەاونلره پیرو اولەجق اسلاولرك ، ایتالیانلرك، مجارلرك‌ورومنلرك تحریات لسانیه وتاریخیەلری، دیکری‌ده فرانسه انقلابنه تقدم ایدن واون‌سکزنجی عصر فیلسوفلری دنیان محررلرك وقایع تاریخیەدن مستنبط محاکمات نظریەلری .

اوت، اون‌سکزنجی عصرده فکر ملیتك انکشاف وتکاملنه‌ایکی‌مهم عامل ، تحریات لسانیه وتاریخیه ایله وقایع تاریخیەدن مستنبط محاکمات نظریەدر . بو ایکی منبعك برنجیسندن عرقه مستند ملیت فکری ، ایکنجیسندن بالآخره ارزو واراده ایله ایضاح ایدیلن ملیت فکری نبعان ایتمش واولا اوروپانك هرطرفنه، صکرەلری دیکرقطعەلرك‌ده اك مترقی بعض اقسامنه طاغیلمشدر . عین فکرك بوایکی طرز تلقیسی ۱۹ نجی عصرده بربرینه‌قاریشەرق اجرای تأثیر ایلەمشدر .

بوایکی طرز تلقی دهازیاده ایضاح و تفصیله دکر : مسئلەیه دائر فرانسز متفکر ومحررلرینك‌خلاصهٔ افکارینی برفرانسز مورخی، سنیوبوس‌شویله افاده ایدییور :«حقوق بشر بیاننامەسندن متولد حاکمیت ملیه مبدأی مشروطیت نظریەسنك یانه برده ملیتلر

[*] بومسائلك تفصیلاتی‌ایچون بالخاصه‌امیل‌بورژوا (E.Bourgois=) نك Manuel historique de politique étrangère عنوانلی کتابنك اوچنجی جلدینه مراجعت اولنملیدر .

نظریه‌سنی طوغوردی. مادام‌که کندی کندینی اداره ایتمك حقنی حائز اولان یالکز ملتدر، اوحالده برملت یابانجی بر ملت طرفندن اداره ایدلمه‌مه‌بی، یاخود یابانجی برملته الحاق اولونمامابی طلب ایتمکده حقلیدر؛ وبالنتیجه بر مات برقاچ دولت آره‌سنده بولونمه‌مه‌بی طلبه‌دخی حقلیدر. هرملت برمستقل‌دولت‌تشکیل‌ایتملیدر. ایشته ملیت مبدأنك دستوری».

فرانسز مورخلرندن رووبس دیبورکه: «حقوق‌بشر بیاننامه‌سی دنیلن مجله‌مبادیده «هر حاکمیتك مبدأی اساساً ملتده‌در» دینلیور. بورادن شوچیقارکه ملتلر، عین‌قوانینه تبعاً یاشامق آرزو ایدن انسانلردن مرکب وجود مشترکلر، اجنبیلر طرفندن اداره اولونمامالی، تماماً ویا قسماً اجنبی دولتلره الحاق ایدلمه‌مایدر. ملتلر مستقلدرلر، تقسیم اولونمازلر؛ بوندن باشقه ملتلر حردرلر. قانون مراد عمومینك افاده‌سیدر. بالجمله اهل وطن بالذات ویا بالوکاله اونك تنظیمنه حق‌اشتراکی حائزدر». بیاننامه‌نك بوایکی دستوری اون طقوزنجی عصر تاریخنی قسماً سوق واداره ایتمشدر» [*].

بوایکی معروف فرانسز مورخنك افاده‌سندن آکلاشیلیورکه ملیت فکرینك اساسی «حقوق بشر واهل وطن بیاننامه‌سنك» ایکی‌ماده‌سندن مستخرجدر. بیاننامه ایسه اون سکزنجی عصر فیلسوفلری نامیله یاد اولنان مونته‌سکیو، وولته‌ر، روسوورفیقلرینك افکارندن ملهم اوله‌رق یازلمشدی. بوفیلسوفلر وقایع تاریخیه اوزرینه محاکمات منطقیه یورووده‌رك برطاقم نتایج سیاسیه استخراج ایتمشلردر. لکن کرك بو محررلرك آثارنده کرکسه بونلردن ملهم اولان اختلالجیلرك‌بیاننامه ونطقلرنده مطلق‌ومجرد اوله‌رق‌استعمال اولنان «ملت (=Nation)» کله‌سی‌ایی‌تعریف‌وایضاح‌ایدلمش‌دکلدر. مورخ‌سه‌نیوبوس‌دیبورکه: «لکن ملت نه‌در؟ ملت دنیلدیکی زمان‌نه آکلاشلملیدر؟ بونقطه اوزرینه اوروپاده ایکی مکتب (مذهب) وجوده‌کلدی. مکتبك بریسنه کوره ملت بردولته داخل اولمق‌ایسته‌ین آداملر مجموعه‌سیدر. اوحالده برمملکتك اهالیسی کندی آرزوی وجدانیلریله هانکی ملته منسوب اولاجقلرینه قراروریرسه اوملتدن‌اولور. دیمك اولیورکه‌ملت اعضاسنك‌اراده‌سیله موجوددر. دیکر مکتب ادعا ایدرکه ملت اراده مسئله‌سندن خارج اوله‌رق عرقلرده طبیعی برصورتده متعضی‌در. عین عرقك افرادی اراده‌لری اولمازسه بیله اتحاد ایتدیرلملیدر.

[*] بوبابده دها فضله تفصیلات آلمق‌ایچون «تورك یوردی» مجموعه‌سنك ٦٧ نجی صایی‌سنده (ییل: ٣ جلد: ٦) مندرج ملیت مسأله‌سنه دائر مقاله‌یه مراجعت اولنه‌بیلیر.

ارادی ملت نظریه‌سی بالخاصه فرانسزلرکدر. عرق نظریه‌سنك طرفدارلری بالخاصه آلمانیاده وروسیه‌ده چوقدر ».

اون طقوزنجی عصر میلادی اورته‌لرینه طوغرو توضیح ایدن بو ایکی مکتب، سویلنمه‌دن‌ده آکلاشلمشدرکه آلمان وفرانسزلرك منافع عمومیه‌لرینه، سیاست شأنیه‌لرینه پك موافقدر. آلمان اتحادی والساس ـ لورەن مسائل عملیه‌سی بونظریاتك تحدثنه مؤثر اولمشدر.

ملتی عرق ایله تعریف ایدن ایکنجی نظریه‌یه کوره عرق، ملیت بردر. عرق (Race=) کلمه‌سیله افاده ایتدیکمز مجموعهٔ بشریه‌لر پك اسکی زمانلردنبری موجوددر. عرقلرك زمانده حدودلری تاریخك صریح بر صورتده قاورایه‌میه‌جغی درجه‌ده قدیم بر ماضی‌یه دالوب غائب اولیور. عرقلرك ارض اوزرنده حدودلری‌ده اراده ایله تعریف اولنان ملتلر حدودندن چوق کنیشدر: جرمن عرقی، اسلاو عرقی، تورك عرقی کبی[*].

عرقه مستند ملیت نظریه‌سنه کوره هرعرق برملت حالنده تعضی ایتمیلدر. عرقلرك حیات تاریخیه‌لری هیچ منقطع اولمه‌مش کبیدر. بشریت اوائل ادوار معلومه ویا نامعلومه‌سندن بوکونه‌قدر عرقلرده دوام ایدر. هیچ دکلسه بشریتك بویله برامِلی واردر: عربلر نسللرینی آزچوق موثوق شجره‌لرله اسماعیل، ابراهیم، سام، نوح، (ع م) دن کچیره‌رك تا ابوالبشر آدم (ع.م) ه ایصال ایدرلر. تورکلر نسللرینی قاره واوغوز خانلریله یافث اوغلانی تورکه، اوندن باباسی یافثه، بابا باباسی نوحه، نهایت بالذات ابوالبشره قدر چیقاریرلر[**]. بوجهتله ملیتلرك عرقله تفسیری ملیتك اك طبیعی و اك قدیم تلقیسی عد اولنه‌بیلیر.

عرقی ملیت فکری، آلمان علماسنك اون سکزنجی عصر نصف اخیرنده تاریخی ولسانی تحریات، تدقیقاتندن صکره دها واضح برشکل آلمشدر. مورخ بورژوا، آلمانیاده بو تدقیقات چیغیرینی آچان ایللك عالم اولمق اوزره برهانه بواهیم ونکلمانه (Winckelman=)ی کوستریر[***]. برانده بورغلی بوآلمان، یونان وروما آثار قدیمه‌سنی تحری و تدقیق ایله

---

[*] بوایکی نظریه‌یه بر اوچنجی نظریه، تعبیر جائزسه سامیلر نظریه‌سی علاوه اولنه بیلیر. « دین وملیت بردر»؛ عین دیندن اولان انسانلرك مجموعی برملت تشکیل ایدر. ملیت، عین دینه منسوبیتدر.

[**] ابوالغازی بهادرخانك « شجرهٔ تورك » آدلی کتابنك ایللك صحیفه‌لرنده تورك شجره‌سنك کوکی کوسترلشدر.

[***] وینکلمان اون سکزنجی عصرده یاشامشدر (١٧١٧-١٧٦٨)؛ وولته‌ر (١٦٩٤-١٧٧٨) وروسسو (١٧٢١-١٧٧٨) نك معاصریدر.

اوغراشمق اوزره ایتالیاده توطن و (١٧٦٤) ده « دورهٔ قدیمه صنایعنك تاریخی » عنوانلی اثرینی نشر ایتمشدر. بو اثریله صنایع نفیسهٔ قدیمه‌نك مدنیت عمومیهٔ بشریه‌یه تأثیرینك درجهٔ اهمیتنی تعیین ایلمشدر. وینكلمان اقوام قدیمه صنایعنی، اساطیرینی تدقیق ایدرك الك قدیم جمعیتلرك اوكره‌نیلمه‌سی، بیلنمه‌سی یولنی آچدی. بو یول آلمان علماسی طرفندن كیتدكجه كنیشله‌تیلدی. اسكی واك اسكی قوملرك، جمعیتلرك تدقیقاتنه كرمی ویرلدی. اون سكزنجی عصر نهایتلرنده واون طقوزنجی عصر ابتدالرنده وولف، هه‌ینه (Heyne =) كبی دارالفنون مدرسلرینك مساعیٔ جدیه‌لری سایه‌سنده یونان قدیمك داستانلری، اساطیری، ادیانی، صنایعی حقیله اوكره‌نیلدی. بو تدقیقاتك اصوللری برعلم حالنده تدوین اولندی كه اوكا « فیلولوجیا » (Philologie =) دنیلمكده‌در [*]. بو علمك موضوعی اقوام قدیمه‌نك حیات فكریه، بدیعه واجتماعیه‌سنی، بالخاصه آبدات لسانیه‌سی واسطه‌سیله تدقیق ایتمكدر.

بو علم سایه‌سنده مدنیت حاضره‌نك، بوكونكی جمعیات بشریه‌نك منشألری اولان اقوامك حیات وحرثلری (kultur) اوكره‌نیلیوردی. آلمان فعالیت فكریه‌سندن تولد ایدن فیلولوجیانك مدنیت حاضره‌یه فرانسز افكاری درجه‌سنده تأثیر ایتمش اولدیغنی فرانسز مورخین مشهوره‌سندن ارنست ره‌نان اعتراف ایدر. فرانسزاولمیانلر ایسه‌ دها فضله اجرای تأثیر ایتدیكنی ادعا ایده بیلیرلر ویا كیلمازلر. فی الواقع اكثر اوروپا مملكتلرنده اون طقوزنجی عصرك اورتالرندن اعتباراً تدقیقات تاریخیه‌ده، مدارس علمیه‌نك تشكیلات وتنظیماتنده المان اصولی قبول اولنمشدر. (١٨٢٨) دن اعتباراً بون دارالفنوننده تاریخ مدرسلكی ایدن كیورغ نیبور (= Niebuhr) (١٧٧٦–١٨٣١) روما تاریخنی فیلولوجیا اصوللریله تدقیق ایتمش ویك مشهور اولان بو اثرینك مقدمه‌سنده فیلولوجیا اصوللرینك اساس وقواعدینی تعیین ایله‌مشدر. انكلیز مورخی ماقوله‌ی دییوركه: « نیبورك كتابلری بشریتده یكی بر دور آچمشدر ». فرانسز مورخی بورژواده ماقوله‌یی تأكیداً: « نیبورك كتابلری اوروپاده بر انقلاب فكرینك مبدأنی كوستررر. بو انقلاب ایله اوروپا فرانسه افكارندن

---

[*] فیلوسوفیایه تطبیقاً احداث ایدلمش اولان بو تعبیر، philos ـ محب و logos ـ لغه، كلمه، نطق كلمه‌لرندن مركبدر. اشتقاقی ترجمه‌سی « محبة اللغه » دیمكدر. قدیم مدنیتلرك تدقیقنده كرك منقول، كرك محكوك آبدات لسانیه، دیكر بالجمله وثائقدن زیاده وساطت ایتدیكندن بو علمك امنده لغت (Logos) كلمه‌سی قوللانیلمشدر. فیلولوجیا اقوام قدیمه‌نك عمومیتله حرثلرینی، یعنی ادبیات، ادیان، قوانین وسائر مؤسسات اجتماعیه‌سنی تدقیق ایدر. فیلولوجیا موضوع تدقیق اولان اقوامه كوره قلاسیق فیلولوجیا، جرمن فیلولوجیاسی، اسلاو فیلولوجیاسی، تورك فیلولوجیاسی ... عنوانلرینی آلیر.

آیریله‌رق آلمان فیلولوجیا مکتبنك اصول ودرسلرینی تعقیبه قویولمشدر » دییور . المان افکاری ، اسلاولره ، مجارلره ، رومنلره ، یونانلیلره ، ایتالیانلره اجرای تأثیرایله نتایج معینه حاصل ایتدکدن خیلی زمان صکره‌درکه مجارلر ، روسلر وفرانسزلر واسطه‌سیله علی العموم تورکلر وخصوصیله عثمانلیلر آره‌سنده انتشار ایتمه‌یه باشلادی . فیلولوغلر اك زیاده اقوامك ابتدائی حیات ومؤسساتی تدقیق وتوضیحه چالیشمشلردر . او قدیم زمانلرك افسانه‌لرله قاریشیق وقایع ومؤسساتی ، یعنی تاریخی ، اساطیرك ، آثار صنایعك ولسانك یاردیمیله تدقیق ایدرك بولمایه جهد ایدرلر .

ازمنهٔ قدیمه ، جمعیتلرك زمان تولدیدر . اوزمان ملتلر ، عرقلر تماماً بردر . یعنی هر ایکی معنایی افاده ایدن قوملر واردر ؛ ملتلرك تاریخی فیلولوجیا نظرنده عرقلرك ، تعبیر دیکرله قوملرك تاریخی دیمکدر . بوحالده اصل حق حیاتی اولان ، دولتلر حالنده تأسسی اقتضا ایدن موجودلر ، پك قدیمدنبری وجود ووحدتی محافظه ایدن عرقلر ، یعنی قوملردر .

آلمان علماسی فیلولوجیا اصوللرینی یونان و رومادن صکره اصل جرمانیه‌ده تطبیقه باشلادیلر . یعنی جرمانیانك تاریخی اك قدیم زمانلرندن اعتباراً بو اصول ایله تدقیقه قویولدیلر ؛ بوفعالیته بالطبع هیجانه ملی ده قاریشدی . لاخمان (Lachman) نی‌به‌لونغن (Niebelungen) داستاننك افاده ایتمك ایسته‌دیکی معانی ووقایعی استخراجه چالشدی . غریم (Grimm) برادرلر ، لسان واساطیر و مؤسسات قدیمه‌یی ؛ ساوینی (Savigny) بالخاصه حقوقی موضوع تدقیق اتخاذ ایتدیلر . حاصلی ، ابتدائی جرمنلرك هردرلو تجلیات حیاتیه‌لری آراشدیریلوب آلمان قومنك [Volk] یاخود عرقنك ماضیسی احیا اولونمق ایسته‌ندی .

بو حرکت علمیه اون طقوزنجی عصر میلادی باشلرنده ، آلمان قومنك اویله بر دورهٔ تاریخیسنه تصادف ایتمشدی‌که نظریات علمیه ساحه‌سندن میدان سیاسته کچمه‌سی تأخر ایده‌مزدی . ناپولیون استیلالریله چیکنه‌نن آلمانلر ، بو استیلالر سایه‌سنده بربرلری ایله طانیشمش ، بربرلرینه یاقینلاشمش ایدیلر . بونکله برابر آلمانلر دوشوك بر حالده ایدی : ناپولیونله بر قسم آلمانلر اویوشمش ، نوعما ملتلرینه خیانت ایتمشلردی . وحدت ملیه قالمامشدی . اوندن اول ده فرانسزلر آلمانلری وستفالیه معاهده‌سیله برچوق اقسامه آییرمشلردی . اسکی جرمن ایمپراطورلغی پارچالانمش و ضعیفلانمشدی . اون دردنجی لوئی زماننده آلمانیا عدم وحدتدن دولایی فرانسز اردولرینك جولانکاهی اولمشدی . حالبوکه ١٨١٤ مظفریاتی ، آلمانلرك متحدانه حرکتندن چیقابیله‌جك نتایج مسعوده‌یی

كوسترمشدی . قرون وسطا واخیره‌ده انقسامك ، انفرادك ، بك وقراللر آراسنده تمادی ایدن رقابت ومنازعه‌لرك انتاج ایتدیكی وقایع مؤسفه‌یی اونوتمامشلردی؛ چونكه او وقایعك آجی تأثیراتی هنوز زائل اولمامش ایدی. اتحادك ، وحدتك منافعندن مستفید اولمق ایچون موجود انقسام سیاسی‌یه رغماً ، موجود تشكیلات سیاسیه‌یه رغماً یوللر ، دلیللر ، حجتلر آرایورلر ایدی . بونی ابتدای قرون وسطی‌دن بریده بولامادیلر . اوزمان شارلمانی سلطنتی وار ایدی . دها اول زمانلرده ایسه رومالیلره قارشی هرمانك موفقیتلی حربلری پارلیوردی. بو دوره‌لر آلمانلره مدار تسلی واستقبال حقنده امید بخش اولدی. بو صورتله آلمان فیلولوجیا تحریاتی ، عمله برغایه‌یه انعطاف ایدییوردی . بوتون بو ادوارك تحریسنده آلمانلر اوكلرنده دائمی ، تاریخی بردشمن كوردیلر. اوخصم غربده بولنان غالو ـ رومنلر ، وه‌لشلر ، یعنی فرانسزلر ایدی . غالب ومظفر دورلری احیا وتاریخی دشمنك مكر وخصومتندن اخذ انتقام آرزوسی جانلاندی . ملی كین وعداوت ، ملی روحی تقویه ایتدی . وه‌لشلرك اردولری آلتنده محكوم ، وه‌لشلرك نتیجهٔ سیاستی اوله‌رق منقسم بولنان جرمنلره ، او متحد ، قدرتلی ، حاكم بولوندقلری زمانلرك تخطر واحیاسی ، برنوع ذوق و تسلیٔ ملی ، فخر وغرور سیاسی ویرییوردی . كوریلیوركه وضعیت تاریخیه وبوندن نشأت ایدن احوال روحیه ماضی ایله حالی ، تدقیقات تاریخیه ایله آمال استقبالی بربرینه قاریشدیرییوردی. فیلولوغلرك تحریات علمیه‌سی نتایجنی اوقویان آلمان ، مستقبل ، متحد ، قوی آلمانیایی تصور ایدییوردی. روحنده آلمانیانك استقبالده یكیدن توحید وتنظیمی أملی جانلانیوردی. بویله عظیم برفعالیت علمیه وملیه‌یه خدمت ایتمك اوزره نیبورك تشویقیله مونومه‌نتاجرمانیا (Monumenta germania) نشراولوندی. وآلمان تاریخ قدیمنك تدقیقی ایچون برجمعیت تأسس ومونومه‌نتانك نشرینی تعهد ایتدی. ۱۸ نجی عصر فرانسز فیلوسوفلرینك اكثریسی [آنسیقلوپه‌دی] یه یازی یازمش اولدقلری كبی فیلولوغلردن چوغی‌ده (مونومه‌نتا) یه یازدیلر . اوصره‌ده نیبورك دوستی دالمان (Dahlman) مساعیٔ علمیه‌لرینك نه درجه حیات سیاسیه‌یه مؤثر اولاجغنی بیلدیرمك اوزره دییوردیكه : « آلمان تاریخی یالكز ازمنهٔ قدیمه‌نك تدقیقاتندن عبارت قالاماز . حال حاضره بزم رابطه‌مز دن داها شدتلی بر جریان ایله كلوب دوكولملیدر.»

آلمانیاده فیلولوجیا وحیات ، ملیت فكرینه ایشته بویله كنیش ودرین برمعنا ویردی.

آلمانلرجه ملت عرقدر ، تعبیردیکرله قومدر . بوتون آلمانلر آلمانیاده ، آوستریاده، فلمنك وبلچیقاده ، اسویچره‌ده، حاصلی نره‌ده بولونورلرسه بولونسونلر هپسی برملیتدر، آلماندرلر؛ وآلمان وحدت ملیه‌سنی تشکیل ایدرلر .

* * *

ملیت وعرق نظریه‌سی جرمنلردن اسلاولره، یعنی چهلره ، اسلوواقلره، اسلووه‌نلره، خرواتلره ، صربلره ، لهلره ، روسلره وعین زمانده مجارلره ، رومنلره ، ایتالیانلره وهه‌له‌نلره انتقال ایتدی .

فرانسز مورخلرندن ارنست ره‌نان ، آلمان علماسندن (اشتراووس) ه یازدیغی برمکتوبده دییوردی‌که : « سز قومیات (اتنوغرافیا) و عتیقیات (آرکئولوجیا) سنجاغنی قالدیردیکنز .... سیاست ساحه‌سنه ادخال ایتدیککز فیلولوجیانك سزه ایی بر اویون ایتمسی پك محتمل : اسلاولر اوکا چوق مراق ایدییورلر » . فی‌الواقع اسلاولر آلمانلری تعقیباً آلمان اصولیله کندی لسان، تاریخ ومدنیت قدیمه‌لرینی تدقیقه کیریشمشلردر. طبقی آلمانلرده اولدیغی کبی کیت کیده ساحهٔ سیاسته داخل اولارق حرارت و هیجان اکتساب ایده‌جك اولان بو اسلاو حرکت علمیه‌سنك مبدأی تا اون سکزنجی عصرك نهایتلرینه‌قدر چیقار. ١٧٨٩ تاریخنده پراغ علوم اقاده‌میاسی اعضاسندن دوبروفسکی نامنده ایکی جه‌عالی اسلاو عالمنك ابتدائی ادوارینی ، آلمان فیلولوغلرندن اوکرندکلری اصول ایله ، یعنی عرقلك اك قدیم آبدات لسانیه‌سنی تحری وتدقیق ایدرك ، کشف وتعیینه چالیشدیلر . بو تحریات نتیجه‌سنده بوتون اسلاولرك قدیم وحدت لسانیه‌لرینی میدانه چیقاردیلر .

اسلاو فیلولوجیاسنك پیری صاییلان دوبروفسکی (Doubrouwsky) علمی سیاسته ترجیح ایدن وعلمه سیاست قاریشدیرمه‌یی ایسته‌مه‌ین خالص علمادن ایدیسه‌ده ، آچدیغی چیغیر چوق کچمه‌دن طبیعی منتهاسنه دوغرو ایلریله‌دی : اون طقوزنجی عصرك باشلرنده روسیه ایمپراطوری برنجی الکساندرك موفقیاتیله جوشان اسلاو محرر ومورخلری ، اسکی اسلاولقله یکیسنی قارشیلاشدیروب مقایسه ایتمکده کچکمه‌دیلر .

بو صیره‌لرده چه فیلولوغلری مشاغل علمیه‌لرینه صریح غایه‌لر تعیین ایتمشلردر : پراغ دارالفنونی مدرسلرندن یونغمان اسلاو عرقنك وحدت قدیمه‌سنی ادعا واثبات ایده‌بیلمك

ایچون اسلاو عتیقیاتیله اشتغال ایدر ؛ هانقا ، ینه عینی مقصدله صربلرك ، چهلرك ، لهلرك ماصاللرینی طوپلار ونشر ایدر . ینه بوصیره‌لرده علومه محب ، ملیتلرینه مربوط چه اغنیاسندن برقاچ ذاتك معاونت مادیه‌لری سایه‌سنده پراغ اسلاو موزه‌سی تأسیس اولنور [١٨١٨] . دوبروفسکی موزه‌نك مدیری، هانقا حافظ کتبی اولور ؛ یونغمان موزه طرفندن نشر اولنان مجموعه ورساله‌لری اداره ایدر .

پراغ اسلاو موزه‌سی ، اسلاولق حرکتنك ابتدالرنده چوق مهم برموقع طوتمشدر . موزه‌نك تأسسندن اعتباراً دائما متساند ومنتظم مساعی قابل اولمشدر . موزه‌ده طوپلانان چه فیلولوغلرینك تحریات وتدقیقات ساحه‌سی ، یالکز چهلك دکلدی ، بونوده اسلاولق ایدی : پراغ علماسی ، « اسلاویا » نك وجودینه حق ویره‌جك حجتلر ، سندلر آریبورلردی ، ونتایج تحریات پی‌درپی نشر اولونیوردی . دوبروفسکی‌نك قدیم اسلاو یازیلرینی اوقومق اصوللرینی کوسترن پك مهم براثرینی یونغمانك « چه ادبیات تاریخی » تعقیب ایتدی . او آرالق هانقانك اسکی اسلاوالحان مقدسه‌سی ـ که برنوع اسلاو نی‌بلونغن‌ی، دیمکدی ـ ایله قدیم چه حقوقنی جامع اثرلری [١] شافاریکك « اسلاو لسانی تاریخی » ونهایت قوللار (Kollar) ك اسلاوا قیزی (Slavy Dcera) عنوانلی مشهور ملی دستانی چیقدی . « شان قیزی » [٢] اوزون ، رموزلی و رومانتیك بر منظومه‌در ؛ شاعر قوللار بواثریله اسلاو عرقنك منشألرینی ، ادوار ماضیه‌سنی خلقه اوکره‌تمك واسلاولغك مستقبل حیات حریتنه دائر افکار و آمالنی تلقین ایتمك ایسته‌یوردی . بومهم نشریاته برآز صوکره شافاریکك « اسلاوعتیقیاتی » [٣] ، مورخ پالاتسکی(Palatsky) نك « بوهمیا تاریخی » [٤] ایله قوللارك « اسلاوا قیزینه دائر توضیحات » عنوانلی اثری منضم اولدی .

---

[١] هانقانك آثار قدیمه‌دن بولوب چیقاردیغنی ادعا ایتدیکی « چه حقوقی » نك دوزمه واویدورمه اولدیغی صوکره تبین ایتمشدر ؛ بوعلمی ساخته‌کارلق ، آلمان حقوقنه چه حقوقیله مقابله مقصد ملیتپرورانه‌سندن دولایی ارتکاب اولونمشدر .

[٢] اسلاوا ، اسلاوجه شرف وشان معناسنه کلیر .

[٣] (١٨٣٧) ده انتشار ایدن بواثر معظم ، شافاریکك استادلری اولان آلمان علماسنك بو نوعدن آثارینه موفقیتله رقابت ایتمکده‌در . بواثر سایه‌سنده شافاریك اوروپاجه اك مشهور فیلولوغلردن صاییلیر . « اسلاو عتیقیاتی » یالکز چهلکه دکل ، بوتون اسلاولغه خدمت ایتمك واسلاولغك شرفنی اعلا ایلمك مقصدیله یازلمشدر .

[٤] « بوهمیا تاریخی » یدی سنه‌لك صبور وعنود تحریات ومساعی ثمره‌سیدر . اثرده آلمان ـ

بوتون بو نشریات ایله بر فکر اساسی تثبیت وتلقین اولونمق ایسته‌نیلیوردی که اوده شودر : اسکیدن بیکوجود براسلاو ملتی واردی ؛ صوکره‌لری داخلی نفاق وشقاقك ، خارجی اغوآت واجراآتك تأثیریله بو برلك پارچالاندی ؛ لکن اسلاولر فضیلتکار سجیه‌لرینه نظراً ، بوکون پاشامقده اولدقلری متفرق وزبون حیاتدن داها ایی ویوکسك برحیاته لایقدرلر ؛ واوکا نائل اولمالیدرلر . بونك ایچون‌ده اسلاو قومی شاعر قوللارك دیدیکی کبی « اسکی برلکه ، کوکنه ، اصلنه دونمکه اوغراشملیدر » .

اسلاولق جریاننده دخی جرمنلك جریاننده اولدیغی وجهله عتیقیات ، لسان ، تاریخ شعر وسیاست بر برینه قاریشه‌رق ایلرلیلیور ، جرمنلرده کورولن صولت وهیجانه معادل برجوشقونلقله اسلاولرده عرقی حرکتك باشلامش اولدیغی آکلاشیلیوردی . جرمن حرکت عرقیه‌سی ملی خصومتنه وه‌لشلری هدف اتخاذ ایتمشدی. اسلاو حرکت عرقیه‌سنك هدف کبنی ایسه اولاً جرمنلر، اونلردن صوکره تورانی الاصل مجار وتورکلر اولمشدر : جرمنلر ، مجارلر وتورکلر اسلاولرك آرالرینه کیروب اوطورمشلر ، اسلاولری تحت حکم واسارتلرینه آلمشلر وحتی اونلرك برقسمنی تمثیل ایله بلع ومحوایتمشلردر [۱].

مورخ بورژووا دییورکه :« آلمانلردن تقلید اولنان وآلمان کبنی ایله بسله‌نوب بویوین عرق سوداسنك اسلاو عالمنده بوتون ثمراتنی ویره‌بیلمه‌سی ایچون اون ییل کفایت ایتدی. فی الواقع چوق کچمه‌دن چهلره اقتفا ایدن بتون اسلاو عالمنده « اسلاویا » یی احیا ایتمك املیله حرکت وهیجان باش کوسترمشدر . چهلره قومشو اسلوواقلردن اولدیغی کبی قارنیول واستیریا اسلووه‌نلرندن‌ده فیلولوغ و مورخلر یتشدی . مثلا استیریالی فرانس میقلوشیچ « اسلاولسانلرینك مقایسه‌لی قواعدی» عنوانلی چوق مهم اثرینی [۲] یازدیغی کبی

اسلاو نزاعی غایت بارز برصورتده کوسترلشدر . پالاتسکی « بوهمیا تاریخی » ایله چهلرك حق استقلال بیانامه‌لرینی یازمش کبیدر . بوموثوق ومکمل اثر آلمان تفوق وتحکمی علیهنه چه‌وریلمش چوق مؤثر برسلاح اولماسنه رغماً آلمان علماسی طرفندن حقیله تقدیر ایدیله‌رك [مونومه‌نتا] درجه‌سنده حائز قیمت عد اولونمشدر. مورخ اثرنده اصل چهلك حقوقنی ادعا واثبات ایتمکله برابر داها بیوك و عمومی براملی، بوتون اسلاو عرقنك و حدت و استقلالی غایه‌سنی‌ده اصلا کوزدن قاچیرمه‌یوردی .

[۱] روایته نظراً آلمان مورخی مومسه‌ن « اسلاولر جرمن طوپراغنك کوبره‌سیدر » دیرایمش.

[۲] بو اثر لسانیاتجه غریم برادرلرك وبوپك آثاری درجه‌سنده حائز اعتباردر، اسلاولسانلری ایچین الك معتبر مأخذ صاییلیر .

صربستانده بولدیغی آبدات لسانیه‌یی، نسطورك وقایعنامه‌سنی و بتون اسلاو مملکتلرینك مناقب اولاسندن طوپلایه‌بیلدکلرینی نشر ایتدی. علم و تجری آلمان علماسندن هیچ کری قالمایان میقلوشیچ ده یالکز اسلووه‌نلر ایچون دکل، بتون اسلاولر ایچون چالیشیور ونشریات جدیه‌سیله اسلاولرك ماضیده‌کی برلك خیالنه بر رنك حقیقت وقطعیت ویریوردی.

اسلاولق حرکتی ستیریا وقارنیولدن دها جنوبه، ایللریا و صربستانه انتشار ایتدی. ایللریاده فرانسه اختلالی افکارندن ده حصه‌یاب اولان بو حرکتك رؤساسندن دوقتور غای صرب وخرواتلرك لهجه، مذهب ومنفعت اختلافاتنی ازاله ایله اسلاولغك بو ایکی بتیشیك شعبه‌سنی تماماً برلشدیرمك املنده بولنور، «جنوب اسلاولرینی مجارلر علیهنه تشویق ایدرك «مجار قالمه‌جقمی‌یز؟» سؤال مهمنی اورته‌یه آتار. کورولیورکه اسلاو حرکت عرقیه‌سی شمالدن جنوبه ایندکجه اسلاولرك کین وخصومتی آلمانلردن مجارلره انتقال و توجه ایدییور.

صربلرك بر فیلولوغلری ووق قاراجیچ (Vuc Karadjic) آلمان وچهلردن ملهم اوله‌رق ١٨١٣ تاریخلرندنبری صرب، اسلووه‌ن، خروات وقره‌طاغ مملکتلرینی دولاشمش؛ شرقیلری، ماصاللری، بیلمجه‌لری، خلق اعتقادات واعتیاداتنی طوپلامشدی. قاراجیچ آنا یله صربلری آوروپایه طانیتدیغی کبی بتون جنوب اسلاولرینه‌ده صربستانی بر وطن، ادبی وامیدگاه استقبال اوله‌رق کوستریوردی. (١٨٤٠) ه طوغری جنوب اسلاولرینك فعالیت ملیه‌لری آرتدی. حکومیتدن قورتولمق، استقلال قازانه‌رق برلشمك، عرقی وحدتی قسماً وجوده کتیرمك ایسته‌یورلردی. خروتستان تاریخنی یازان، صربجه ایلك تیاترویی احداث ایدن ومجارلر علیهنه تحریکاتیله شهرت قازانان قوقولیه‌ویچ ساقچینسکی (Kukuljévic Sakcincky) او صیره‌لرده بتون جنوب اسلاولرینی بر قونغره‌یه بیله دعوت ایتمشدر.

او زمانلر یوغوسلاویاده، یعنی جنوب اسلاولغنده قاینایان افکارك درجهٔ وسعتی و سیاسته درجهٔ تعلقنی آکلامق ایچون آغزامده آچیلان جنوب اسلاولری اقاده‌میاسنك رؤساسندن پسقپوس شتروسمایه‌ر (Strossmaier) ك (١٨٥٠) تاریخلرینه طوغری ایراد ایتدیکی بر نطقك بعض اقسامنی اوقومق کافیدر: «آرتق صرب، خروات، اسلووه‌ن و بولغار آره‌سنده نهر وطاغ قالمامشدر. بز آدریاتیك ساحلندن طونه منصبنه قدر میلیونلرجه انسانلرك قونوشدیغی بر دیلی اساس طوته‌رق بر وعینی ادبیاته صاحب اولدق. یا علمك خزائنندن استفاده ایله ایلریله‌مك، یاخود رومان و جرمنلرك أسیری قاله‌رق قومشولریمزك واسطهٔ قوت وعظمتی اولمق شقلرندن برینی ترجیحه مجبورز».

جرمنلرك كتاب ومدرسه‌لرندن بالاستفاده اسلاو فیلولوجیاسی احداث ایدن عالملرك مساعیسیله اون طقوزنجی عصرك ابتدالرنده باشلایان حركت عرقیه نهایت عصرك اورتالرنده بروجه بالا بیاناته حق ویره‌جك قدر كسب وسعت وقوت ایتمشدی. پسقیوس شترومیایه‌رك فكردن حقیقته انتقال ایتمش كبی تلقی ایلدیكی « بوغوسلاوریا » سی شاعر قوللارك تخیل ایتدیكی « اسلاوریا » نك برقسمیدر . شاعر بوتخیل ومعظم اسلاو وطننك حدودینی شویله چیزمشدی :

ای اسلاویا ! اسلاویا !!
آرتق آنا كزی سویندیریكز
روسلر ، صربلر ، چهلر ، لهلر
بروطنده برلكده یاشایه‌رق

*
* *

اسلاواق فكری ، چهلردن ، اسلوواقلردن جنوب اسلاولرینه كچمكله سیرینی اكمال ایتمش دكلدی ، قوللارك خطاب ایتدیكی روسلره ولهلره‌ده بوحركت فكریه‌نك سرایتی كچیكمدی . اون طقوزنجی عصرك ابتدالرندن اعتباراً روس حیات فكریه‌سنك اقسام مختلفه‌سنده ، ادبیاتده ، فلسفه‌ده ، نظریات سیاسیه واجتماعیه‌ده اسلاولق فكرینك وجودی محسوس اولدیغی كبی روسیه حكومتنك سیاست فعلیه‌سنده علی الخصوص خارجی سیاست فعلیه‌سنده بوفكرك خیلی اجرای تأثیر ایلمش اولدیغی كورولور [١] .

روسیه‌ده اسلاولق فكرینك نظریات ساحه‌سنده‌كی تجلیاتنه « اسلاویا نوفیلستوو (Slavianophilstwo=) » یعنی « اسلاو محبلكی » دینلدی . سیاست ساحه‌سنده‌كی تظاهراتی ایسه كیت كیده « پان‌اسلاویسم (Panslavisme=) » یعنی « اتحاد اسلاو » نامنی آلدی .

روس مورخلرینك دیدیكنه كوره روسیه‌یه اسلاولق فكری یالكز غرب اسلاولرینك لسان وتاریخ تدقیقاتی طریقیله داخل اولمش دكلدر ؛ مع مافیه چه ، خروات وصرب فیلولوغ

[١] اسلاووحدتی فكرینك قدیم مبشرلری‌ده واردر : ازجمله بوفكری مبهم برصورتده طاشیان جنوب اسلاولرندن (قریژانیچ) نامنده برخروات عالمی تا اون یدنجی عصرك اورتالرنده یگانه مستقل اسلاو دولتی اولان موسقووا چارلغی پایتختنه كلمش ، فقط موسقوفلرك بعض اعتیاداتنی شدتله تنقید ایتمك جسارتنده بولندیغی ایچون سیبریایه نفی اولنمشدر .

ومحررلرینك آثاری بوفکرك حصولنه الك چوق خدمت ایدن عواملدندر [١]. الك معتبر روس ادبیات تاریخنك مؤلفی پی‌پین (Pypine=) دییورکه : « چهلرك اسکی اسلاو آبدات لسانیه‌سنه دائر کشفلرینك معلوم اولمه‌سی اوزرینه روسلر آره‌سنده ذاتاً برآز موجود اولان اونوع تحریات مراقی آرتدی. صحیح ویاصنعی آبدات قدیمه‌نك کشفی ویااعمالی چهلرده هیجان وطنپرورانه‌یی حادبردرجه‌یه کثیرمشدی . بوهیجان بتون اسلاو ادبیاتنه سرایت ایتدی. چونکه اسلاولرك برقسمی تابع ومحکوم اولدقلری ملتلره قارشی حق ملیلرینی ادعا وطلب ایدرکن بوکشفیاتدن مستفید اولیور ، بوکشفیات سایه‌سنده عادتا یکی بر حیات اکتسابنه چالیشیورلردی . بوحرکت وهیجانك تأثیری نهایت روسلرده‌طوقوندی. بزده اسلاو حرکت ادبیه‌سنه‌علاقه‌دار اولدق. (ووق قاراجیچ)ك بتون اسلاوعالمنده شهرتکیر

[١] روسیه‌ده اسلاولق فکرینك حصولنه اجرای تأثیر ایدن عواملدن بری‌ده ١٩ نجی عصرك اسندالرنده‌یاشایان بیوك آلمان فیلسوفلرینك (قانت Kant)، (فیخته Fiehte)، (شه‌للینغ Sehelling) و (هه‌کل Hegel) ك اثرودرسلریدر . فیخته درس ونطقلریله، کتاب ورساله‌لریله آلمان ملیت فکرینك تکوننه، آلمان ملتنك انتباهنه، آلمان وحدتنك حصولنه چالیشیرکن اونك افکارندن روسلرده کندیلرینه درس آلیور ، حصه آییرییورلردی . فقط شه‌للینغك صنایع نفیسه‌یه، شعره، حسیاته چوق اهمیت ویره‌ن، حدسی کشف حقایقی، محاکمات منطقیه‌یه ترجیح ایله‌ین دیندارانه، متصوفانه فلسفه‌سی روس ـ اسلاو روحنه دها مونس و موافق کلدی . اسلاومحبلری شه‌للینغدن دها زیاده فیضیاب اولدیلر. اسلاو محبلکی فلسفی ، ادبی، حتی سیاسی افکارنده دینه، اورتودوقسلغه چوق یرآییریر. اسلاو محبلکنده برشمهٔ تصوف واردر . بونکله برابر عمومیتله روس افکارینك، خصوصیتله اسلاولق فکرینك تکاملنده الك زیاده مؤثر اولان اغلب احتمال هه‌کلدر. هه‌کلك نظریات تاریخیه‌سنه کوره بشریت تکامل دائمی حالده‌در، روح کائنات اولان فکرك تکاملنده فکرك تجلیدن عبارت اشخاص واقوامکده تکاملی مشهود اولور: معین برزمانده معین برقوم الك مکملیدر، فکرك اوزمانده کمالی ارائه ایدر. اوقوم اودور تاریخی‌نك قومیدروبوحال برقومه آنجق بردفعه میسر اولور. جریان تاریخیده اوقوم اوآنك فکرینی تجسیم ایدر . اوقوم الك علوی وظائفك حاملیدر . عالمشمول وظائفله مکلفدر... الخ. بویولده تعریف وتصویر اولنان قوم، هه‌کلك نظرنده بالطبع آلمانلر ایکن اسلاومحبلری اوصاف مبحوثه‌یی اسلاولرده‌ده اویغون بولورلر؛ هه‌کلك نظریاتنی اسلاولغه تطبیق ایدرلر: اسلاولر، الك شفقتلی، الك سخی، الك انسانیتلی اقوام موجوده‌نك جمله‌سندن زیاده عموم بشریتی سه‌ووب آکلایه بیلن، قاورایابیلن بر خلقدر. اسلاو اقوامنك جمله‌سی ساده‌لکی ، طبیعیلکی سوه‌ر . حلیم ، متواضع، فداکار، خلوق ولطفکاردر. بناءً علیه باشده روسیه اولمق اوزره اسلاولقدرکه بشریته حریت وسعادت بخش ایدرك بتون ابنای آدمی توحیده خدمت ایده‌جکدر . برآز غریب، ادعاکاروحتی ساده‌دلانه کورینن بوافکار اسلاویانو-فیلستوو جریاننده الك زیاده بارز اولمقله برابر روسیه‌نك دیکرجریان فکری و اجتماعیلرنده‌ده بوسبتون مفقود دکلدر .

اولان صرب شرقیلرینه بزده مراق صاردق. بوندن صکره آرتق پی دربی غرب و جنوب اسلاولرینك فعالیت فکریه لرینه، بتون اسلاولق حقنده کی اثرلرینه ، اسکی اسلاو آبداتنك، خلق اشعاری خزائننك کشفنه ونهایت اسلاولق رجال سیاسیه سنك افعال وطنپرورانه لرینه دائر خبرلر کلمه یه باشلادی. بورجال قدیم عنعنهٔ ملیه یی دیندارانه محافظه ایدن خلقدن ملهم اولیورلر وخلقك ابداعاتی سایه سنده اسلاولق مبدأ ملیسنك یکیدن اکتساب حیات ایده جکنه ایمان قوی بسله یورلردی. آراسی چوق کچمه دی، روسلر چه علماسیله معارفه ومناسبتده حاصل ایتدیلر . بالذات پوشکین غرب اسلاولرینك شرقیلرینی روسجه یه ترجمه ایلدی . ملی محبلری (خلق - سه وه نلر) زمره سی پیدا اولدی . بو زمره یه داخل اولانلر غربی اسلاو وطنپرورلریله برلکده ، اسلاویانك یکیدن دیریله جکنی بکله مه یه باشلادیلر. وه نه لین وپاغودین [۱] بونلردندر . بتون اسلاوعالمیله برلشه رك ، روسیه حیات ادبیه واجتماعیه سنی تجدید واصلاح آمالی، روسلرك ۱۸۲۰ و ۱۸۳۰ سنه لری حیات فکریه سنده بیوك برموقع طوتار و نهایت ۱۸۳۰ سنه سنه طوغری روس دارالفنونلرنده « اسلاولق کرسیلری » احداث اولنور وبومسئله یه مراقلی کنج ومستعد عالملردن بعضلری اوروپایه اکمال تحصیله کوندریلیرکه بونلر روسیه ده اسلاولق تدقیقاتنك ، اسلاویات (Slavologie) ك حقیقی مؤسسلری اولورلر ».

اشبو جریان فکری روسیه ده اویله برقناعت تولید ایتدی که اوقناعته کوره روس ملیت مبدأی روس حیاتنده در؛ یعنی روسیه نك تشکیلات اجتماعیه وسیاسیه سی آنجق روس حیات اصلیه سندن اخذ واقتباس اولونملیدر ، غربدن تقلید ایدلمه ملیدر . روس حیاتنه نفوذ ایچون روسلغك الك اسکی زمانلردن اعتباراً آثار عمرانیه سنه مراجعت اولنمق ایجاب ایدییوردی وبوواسطه ایله عموم اسلاولق ساحهٔ تحریاتنه کیریلمش اولیوردی . اسلاو محبلکی، اسلاو-سه وونلك، اسلاویا نوفیلستوو دیدکلری ایشته بوایدی .

اسلاو محبلکی اساساً برمسلك فکری اولمقله برابر عملی حیاته انتقالنده برمسلك سیاسی ماهیتنی اکتساب ایدییوردی . فی الواقع اسلاولق حرکتی روسیه ده چابوق سیاسی ساحه یه کچمشدر . ۱۸۲۰ تاریخلرینه طوغرو « اسلاولر اتحادی » عنوانلی برجمعیت خفیه تأسیس اولونمشدر . نهایت اسلاولق فکری روسیه حکومتنده اجرای نفوذ وتأثیر ایله مشدر .

[۱] پاغودین ۱۸۲۹ ده چهیری تقلیداً .وسقوواده برکتبخانهٔ تاریخی ایله براسلاوموزه سی تأسیس ایتمشدر .

چاربرنجی نیقولانك معارف ناظری قونت اوواروف (Ouvaroff=) فرانسه اختلالنك اوچ عضولی عمدهٔ معروفنه مقابل « اورتودوقسلق، حکومت مطلقه وقومیت » دستورینی وضع ایتدیکی زمان اسلاو محبلکی افکار ونظریاتندن ملهم اولمش وقومیت تعبیری ایچنه خلق، ملت، یعنی روس، عرق، یعنی اسلاولق معنالرینی ادخال ایتمك ایسته‌مشدر .

اسلاولق افکاری روسیه حکومتنك سیاست خارجیه‌سی وسائطندن بری اولدقدن صکره درکه اك زیاده اسلاو اتحادمزمه یان اسلاویسمدن بحثه باشلانمشدر : اوستریا ـ مجارستان وممالك عثمانیه‌ده متفرق ومحکوم یاشایان اسلاولر، لسانی وعرقی وحدتلرینه استناداً ماضیده وجودینی ادعا ایتدکاری اسلاو برلکنك استقبالده دخی موجود اولماسنی، حر ومستقل « اسلاویانك » تکرار دیرلمه‌سنی امید وتمنی ایدییورلردی . بوامید واملدینك حصولنی‌ده بالخاصه عرقك بیاك مستقل و پك قوی شعبه‌سی اولان روسلردن بکلیورلردی . روس، ادباء مورخین وسیاسیونیسلرینی تعقیباً ارباب حکومتکده علی‌الخصوص سیاست خارجیه‌ده اسلاولق فکرینی ترویج وقبول ایلمسیله بو فکر عرقی، پك شأنی و عملی برزمینه انتقال ایتمش اولیووردی . روس کیاسیلری [۱] اون طقوزنجی عصرك اورتالرندن اعتباراً اسلاو اتحادی (Panislavisme =) فکرینی سیاست خارجیه‌لرنده صاغلام بر آلت اوله‌رق قوللانمغه باشلامشلردر .

اسلاو عرقنك پك مهم بر شعبه‌سی اولان لهلیلرده ملیت فکری خصوصی برطرزده تظاهر ایتمشدر . بوخصوصیتك باشلیجه‌سبی اون سکزنجی عصر نهایتلرنده لهستانك باشنه کلن فلاکت عظیمه‌در: لهستان اون طقوزنجی عصرك عرفه‌سنده اوچ دفعه تقسیم اوله‌رق بردولت مستقله حالنده موجودیت سیاسینی غائب ایتمشدی [۲]. مملکتلرینك پارچالانماسی، لهلیلرك افکار وافعالنه بالطبع پك درینده‌ن اجرای تأثیر ایلمش وله ملتی اون طقوزنجی عصر امتدادنجه بوتأثیر آلتنده قالمشدر . لهستانی تقسیم ایدن اوچ قومشو دولتدن بریسی اك بیوك اسلاو دولتی اولان روسیه ایدی . اوآنده مناسبات بین‌الدوله حاکم اولان

(۱) دیپلومات معناسنده قوللانلمشدر . دیپلوماسی‌یه‌ده کیاست دینه بیلیر .

[۲] لهستان تقسیمنی احضار وتسهیل ایدن اسبابه دائر معلومات مختصره، « تورك یوردی »نك ایکنجی جلدینك [۷۱۹ ـ ۷۲۵] صحیفه‌لرنده انتشار ایتمش اولان « اسوچ ولهستان » عنوانلی مقاله‌مده بیان اولونمشدر .

فكر، مليت فكري دكلدي ، موازنت سياسيه فكري ايدي : روسيه ايمپراطورلغى ، لهستانك بعض اقسامنى قوپاروب آليركن روس حكومت آداملري اسلاو وحدتى فكرينى اصلا خاطرلرينه كتيرمه‌مشلر ؛ آنجق پروسيا ايله اوستريانك توسعنه قارشى موازنت حصولنى تأمين ودولتلرينك حدود غربيه‌سنى آوروپايه تقريب غايه‌لرينى كوزه‌تمشلردى . يعنى دولت منفعتى نقطهٔ نظرندن حركت ايتمشلردى . لهستانك تقسيمى واقعه‌سى يالكز له ملتى ايله روسيه دولتى آراسنده دكل ، حتى له ملتى ايله روس ملتى آراسنده طوله‌يرلمه‌سى اوزون زمانه محتاج ، درين براوچوروم آچمشدر . اسلاو محبلرينك بو اوچورومى دولدوروب ، اسلاو قرده‌شلكى حسنى يايمق آرزوسيله صرف ايتدكلري مساعى نتايج جديه تأمين ايده‌مه‌مشدر . روسلرله لهليلر مابيننده داها اسكيدن قالمه اسباب خصومت ده اكسيك دكلدي : قرون وسطاده قتوليك مذهبنه سالك اوله‌رق غرب حوضهٔ مدنيتنه التحاق ايله‌ين وروسلردن اول سويهٔ تمدنجه يوكسلمش اولان لهليلر ، قرون اخيره‌ده روسيه‌يه حاكم اولمق ايسته‌مشلردي . شرقى اسلاو عالمنه تحكم املى موسقوفلرله لهليلرك آراسنى آچمش ، محاربات متعدده‌يى موجب اولمشدى. بو عصرديده خصومت ، تقسيم واقعه‌سيله شديد برماهيت اكتساب ايتمشدر . عرقه مستند مليت فكرينك اسلاولر ايچنده انتشارى مبحوث دشمنلغك ازاله‌سنه كافى كله‌مشدر: لهليلر اون طقوزنجى عصر امتدادنجه برقاچ دفعه قيام ايدوك غائب اولمش استقلاللرينى استرداد ايتمك ايسته‌ديلر : لهستانى تقسيم ايدن دولتلرده ـ كه بريسى روسيه‌در ـ اوقياملري كمال شدتله باصديرمقدن چكنمديلر .

اختلاللر موفقيتسزلكه اوغرايجه ، اختلالجيلرك چوغى ممالك اجنبيه‌يه ، الك زياده فرانسه‌يه [١] فرار والتجا ايديورلردي . بويله‌جه عصر سابقك اورتالرينه دوغرى له منورلرينك اكثريتى ديار اجنبيه‌يه مهاجر اولمش و مهاجرلركده قسم اعظمى پارسده طوپلانمشدى . اصل مملكتده قالان خلق وحتى منورلر اوست اوسته كان فلا كتلرك تأثيريله شديد بر محافظه‌كارلغه ، محدود برونيرلغه صاريلديلر وعمومى اسلاولق ايدآلنى بر طرفه براقوب مخصوص ودارل مليتى فكرينه ياپيشديلر. محافظه‌كارلقله ، عنعنه‌پرستلكله پارچه‌لانمش ملتلرينك مخصوصيت حرثيه‌سنى ، يعنى هويت خصوصيه‌سنى محافظه ومدافعه

---

[١] روسيه ، آوستريا وپروسيه‌يه قارشى لهستانك موجوديتنى حمايت كياسيه‌سنده الزم عد ايدن فرانسه دائما لهليلرك حاميسى كچينمشدر .

ایده‌بیله‌جکلرینی ظن وامید ایدییورلردی. ألم واضطرابی ، مظلومیت ومقهوریتی تقدیس ایدن نصرانیتده ایسه کنیش برملجأ تسلی بولیورلردی. مهاجرلر معنوی قوت‌وقیمتلری اعتباریله وطنده قالانلردن داها زیاده حائز اهمیت ایدیلر ؛ روس مورخلرندن قاره‌ییف بونلره « له ملتنك حکومت معنویه‌سی » عنوانی ویرییور. پارچالانمش وطنلری قانلی قانلی اورتاده یاتوب طورورکن ، مهاجرلرده اسلاوانی دوشونه‌مزلردی ؛ هله لهستانی بوحاله قویانلردن بریسی روسیه چارلغی اولدیغنه کوره اسلاو قرده‌شلکی نامنه روسیه‌ایله‌قولای قولای قوجاقلاشامازلردی . مع‌مافیه اسلاولق فکرینه بوسبوتون بیکانه‌ده دکلدیلر .

له‌مهاجرلری‌پارسده ایکی سیاسی جریانه آیرلدیلر. ایچلرندن برقسمی اوزمانلر غربده متزایداً کسب قوت واتساع ایله‌ین اختلالجی‌ـ‌ده‌موقرات فرقه‌لریله مناسباته کیره‌رك بوتون اوروپاده عمومی‌براختلالك احضارینه صرف‌مساعی‌ایتمکه‌باشلادی. اختلالجی‌ـ‌ده‌موقراتلرك مقصدی حاصل اولورسه اوروپا یکی باشدن تنظیم اولنه‌جق وبوسایه‌ده‌لهستانك اقسامی برلشه‌رك حر ومستقل لهستان تکرار دیریلوب یاشایه‌جقدی . بوجریانه داخل اولان لهلیلر ، بوتون اسلاو عالمنی دوشونمیورلر ؛ یالکنز کندی وطنلرینی ، کندی ملیتلرینی کوزلری‌اوکنده طوتوب ، اونی قورتارمق ، طوپلامق ویاشاتمق ایچون چالیشیورلردی؛ وبو مقصدلرینه وصولاً‌مله اسلاولق قوتنه‌دکل، بوتون اوروپانك ده‌موقرات عناصرینه طیانمشلردی . مهاجرلرك دیکر قسمی‌ده ملیتپرور ونصرفکار غریب برمسلك ویا مذهبه سالك اولمشلردر. بومذهب لهلیلرك‌تاریخ‌فکری‌وسیاسی‌سنده‌مسیحجیلك (Messianisme) نامیله معروفدر [١] . بو مسلکه عائد افکارك ایلك ناشری پارسده بولنان مهاجرلردن ورونسکی (Wronsky ـ ١٧٧٨ـ١٨٥٣) در . لهلیلرك مشهور ریاضیون و فلاسفه‌سندن صاییلان بوذات ، ابتدالری قیلنجیله وطننك استقلالنی محافظه‌یه اوغراشمش ، صوکره قلمله یالکنز لهستانی دکل، بوتون عالم‌بشریتی‌تجدید واحیا ایده‌جکنه ذاهب‌اولدیغی مذهبنی ایضاح ونشره چالیشمشدر. ورونسکی‌یه نظراً بشریت خسته‌در. بوخسته‌لق محافظه‌کارلرله حریتپرورلرك جدالندن ایلری کلمشدر . محافظه‌کارلر خیری ، حریتپرورلر ایسه حقی تمثیل

---

[١] بوتعبیر لهلیلرك معین حرکت فکریه‌سنه خاص دکلدر . مسیحیلك عیسی‌المسیحك کلمه‌سنه ویاعودتنه، یعنی‌تکرار کلمه‌سنه اعتقاددر . بواعتقاد یالکنزادیان سامیه‌یه‌ده انحصارایتمز؛ اکثراقوام دینی ویا ملی برقهرمانك کلمه‌سنی ویا عودتنی بکلر. ظهور مهدی‌عقیده‌سی‌ده مسیانیزمك شعباتندندر. لهلیلرك مسیانیسمی ، مسیحیلکه عائد اعتیاداتی ، لهستانك وقایع ملیه‌سنه تطبیق ایتمشدر .

ایدرلر . بوایکی مبدأ تألیف اولنورسه ، بشریت خستەلقدن قورتولور . بوایکی مبدأی
مختلف قوملر مختلف صورتلە تلقی ایدرلر. یالکز یهودیلرلە لهلیلرك تلقیسی انتظار وامیددر.
یالکز یهودیلرلە لهلیلردرکه حق و خیرك ائتلافنی ، حتی اتحادینی مسیحك ورودندن بکلرلر ،
ومسیحك ورودینە معتقددرلر : مسیح کلمه حق وخیر برلشمەلک ، حیات بشریەدە نزاع
قالمیەجقدر . وروننسکی مسیحك کلمەسنی ، یعنی خیر و حقك برلشمەسنی ، یعنی محافظەکار وحریتپرور
فرقەلرك اوپوشمەسنی ، فرانسە و آلمانیا ایلە اسوج و اقوامنك باشندە بولنانە روسیەنك همت وغیر.
تلرندن انتظار ایدییوردی . روسیەنك تحت حمایەسندە « روح القدس قاردەشلکی » نامیلە
برجمعیت تأسیس قیلنەرق بشریتە استقامت حرکتك تعیین اولونمەسنی توصیە ایدییوردی .
بوجمعیتە بالجملە اسلاولر خصوصیت ملیەلرینی محافظە ایتمك شرطیلە داخل اولەجقلردی ؛
وبوصورتلەدە برنوع اسلاو هیأت متحدەسی تشکل ایتمش اولەجقدی . کوریلیورکه
وروننسکی‌نك مسیحیلك نظریاتی عملی ساحەدە اسلاو اتحادی فکرینە یاقینلاشیور .
مسیحیلك فکری کیتدکجە ایشلەندی و لهستانك استقلالنی فدا ایتمسیلە ، بوتون بنی بشرك برنوع
بعث بعدالموتنە خدمت ایتمش اولدیغی عقیدەسی تحدث ایتدی . بوعقیدەنی هیجان و بلاغتلە
نشر ایدن شاعر آدام میتسکەیویچ (Adam Mickiewiez) در [۱] . اون طقوزنجی عصرك
الك بویوك رومانتیك شاعرلرندن صاییلان میتسکەیویچ ، دینی وتصوفی افکارینی متصوف
تووپانسکی (Touviancki) [۱۷۹۹ – ۱۸۷۸] دن اقتباس ایدردی . بوذاتلرە پیرو

[۱] میتسکەیویچ ، ۱۷۹۸ دە طوغمش ، ۱۸۳۰ دە پاریسە هجرت ایتمشدر. اورادە یازدیغی «لە قومنك کتابی ولهلیلرك حج سفری» عنوانلی اثرندە «میتسکەیویچ » دنیانك یارادیلیشندن لە قومنك دوچار آلام واضطراب اولمەسنە قدر » بوتون بشریتك تاریخنی انجیل شریف اسلوبیلە اجمالاً نقل ایلر . شاعر لە قومنی حضرت عیسی المسیحە و لە قومنك دوچار اولدیغی آلام واضطراباتی حضرت مسیحك چکدیکی اذا وجفالرە تشبیه ایدر : « لە قومنی اشکنجە ایتدیلر وتابوتە قویدیلر وحکمدارلر ندا ایتدیلر : « بز حریتی اولدوردك ودفن ایتدك . » لکن لە قومی أولمەدی . اونك جسدی تابوتدە یاتیور ، لکن روحی یردن ، یعنی عمومی حیاتدن اوزاقلاشوب نهایتسز حیاتە ، یعنی وطندە ودیار غربتدە اسارتە دوچار اولانلرك خصوصی حیاتلرینە کچدی . تا کە اونلرك تحملی درجەسنە شاهد اولسون. اوچنجی کون روح جسدە عودت ایدەجك و قوم امواتدن قیام ایلیەجکدر. وبوتون اوروپا اقوامنی اسارتدن آزاد ایدەجکدر. و آرتق ایکی کون کچدی : برنجی کون وارشوانك برنجی ضبطیلە ، ایکنجی کون وارشوانك ایکنجی ضبطیلە ختام بولدی . اوچونجی کون طوغەجق و آرتق نهایت بولمیەجقدر. ونا صیل کە حضرت عیسی المسیحك امواتدن قیام ایتمەسیلە (بعث بعدالموتیلە) قانلی قربانلرە ختام ویرلدی، اونك کبی لە قومنك امواتدن قیامیلەدە خرستیان عالمندە قانلی حربلر ختام بولەجقدر. » میتسکەیویچ ، ۱۸۵۵ سنەسی استانبولدە قولرادن وفات ایتمشدر .

اولانلر تأمین ایدییورلردی‌که جناب حق نهایت لهلیلره مرحمت ایتمشدر : زیرا لهستانك تکرار اکتساب حیات واستقلال ایده‌جکنی واسارت و مهاجرین حیاتنك یقینده ختامه ایره‌جکنی توویانسکی‌نك لسانیله تبشیر ایدییور . فی‌الواقع توویانسکی پیامبرانه تبشیراتده بولونیوردی : جناب حقك بنی بشری لهستان قربانیله قورتارمق اراده بویورمش اولدیغنی وآدام‌اوغللری عمومیتله یکی‌حیاته نائل‌اولورکن لهستانك‌ده حرومستقل حیاته‌قاووشه‌جغنی خبر ویرییوردی . توویانسکی‌ده ، ورونسکی کبی ، نظریاتنك ساحهٔ تطبیقاته کچه‌بیلمسی ایچون دنیوی قوتلره ، ازجمله پاپا ایله چار نیقولانك معاونتلرینه افتقار ایتمشدر : چاره یازدیغی مکتوبده روسیه‌نك عالمشمول وظیفهٔ تاریخیه‌سندن بحث ایدییور ، اسلاو عرقنك اك قوی ومعظم دولتی اولان روسیه حقنده بویوك امیدلر بسله‌دیکنی اظهارایله‌یوردی .

تفصیلات آنفه‌دن آکلاشیلیورکه لهلیلر ، وطنلرینك پارچالانمسی ، مستقل موجودیتلرك امحاسی کبی جداً عقلشکن ودلخراش برفاجعهٔ عظیمه‌نك تحت تأثیرنده برنوع اختلال دماغی‌یه اوغرامش کبی مشوش وغریب حسیات و افکاره قاپیلمشلردر . لکن بوتون بوحسیات وافکارده حاکم اولان برامل واردی‌که اوده فاجعهٔ ملینك آمیسنی بالجمله لهلیلرك روحنه دیندنه ایشلتملك وبوسایه‌ده لهستانی روحلرده یاشاتره‌رق اونده قیامنی حاضرلامقدی . چوق دیندار وتصوفه میال اولان لهلیلرك روحنده ، طاپندقلری عیسی‌المسیح ایله پرستش ایتدکلری وطن ، بوایکی معبود برلشمشدی . رب طاپندقلری مسیحك چارمیخه‌کریلمه‌سیله آما بیلدکلری لهستانك پارچالانمسی عینی‌حالله‌ماهیتنی آلمشدی ؛ مسیحك اوچ کون صوکره امواتدن قیامی کبی لهستانك‌ده اوسامی برلشوب دیریله‌جکنی بکله‌یورلردی . لهستان ، اصل آنا وطن هنوز منقسم واسیر ایکن بوتون اسلاو عائله‌سنی آزدوشونیورلردی ؛ آجی ، حسرت ، اشتیاق ، امیدوامل‌داها یاقینه تمرکزایدییوردی . مع‌مافیه فیلسوف و شاعرلرك تصورات وخیالاتنده اسلاو عالمی بوسبوتون اونوتولمش دکلدی ؛ حق آراصیره امید نظرلری روسیه‌یه بیله توجه ایدییوردی . فقط اصل استناکاهی بوتون اوروپاده آرایورلردی : یا اختلالجی‌ده‌موقراتلرك فعالیت‌انقلابکارانه‌لریله ، یاخود محافظه‌کار و حریتپرور جریانلرك ائتلاف تجدد پرورانه‌لریله یکی حیاتك ، یکی دنیانك طوغه‌جغنه واو صیره‌ده لهستانك‌ده مستقل بردولت ومات اوله‌رق تکرار اکتساب حیات ایلیه‌جکنه اینانیورلردی .

٢ — حريت

ملیت مبدأنك منابع فکریه‌سندن صاییلان « حقوق بشر واهل وطن بیاننامه‌سی »، حریت فکری نك‌ده مولدلرندندر. بیاننامه‌نك اوچ ماده‌سنده، بو فکر تعریف وتعیین اولنور :

§ ١ — انسانلر حر وحقوقده مساوی اوله‌رق طوغار وقالیرلر.

§ ٢ — هرجمعیت سیاسیه‌نك مقصدی، انسانك طبیعی ولایتغیر حقوقنی محافظه ایتمکدر: حقوق مذکوره ایسه حریت، ملکیت، امنیت وظلمه مقاومتدر.

§ ٤ — حریت، آخره ایراث ضرر ایتمه‌ین هرحرکتی یاپه بیلمکدر؛ بو صورتله هر آدمك حقوق طبیعیه‌سی، جمعیتك دیکر اعضاسنك عین حقوقدن استفاده‌یی تأمین ایدن حدودیله محدوددر؛ اشبو حدود ایسه آنجق قانون ایله تعیین اولنه‌بیلیر.

حقوق بشر بیاننامه‌سنك محتویات اساسیه‌سنی اجمال ایدن و فرانسز اختلال کبیرینك طرازی اولان جمله‌نك – « حریت، مساوات، اخوت » – ایلك کلمه‌سی حریتدر. حریت فکری، فرانسز اختلالنده صوکره اوروپایه چوق یاییلمش و ١٩ نجی عصرك حاکم افکارندن بریسی اولمشدر. بونکله برابر ظن ایدیلمه‌ملیدرکه فکر حریت، صرف فرانسه اختلالنك مولودیدر؛ تاریخ قدیمده، دین نصارا ودین اسلامده، جرمنلرك مؤسساتنده، انتباه وتجدد حرکتلرنده حریت فکری موجود وعامل اولدیغنه شبهه یوقدر. فقط شوده محققدرکه فکر حریتك اك چوق ایشله‌نوب، وقایع تاریخیه‌یه اك زیاده مؤثر اولدیغی زمان، ١٩ نجی عصر، یعنی فرانسه بویوك اختلالنی تعقیب ایدن دوردر. اختلال کبیر، حریت فکرینك عالمشمول بر رواج قازانمه‌سنه باشلانغیج تشکیل ایتمشدر. فرانسه اختلالنی فکراً حاضرلایان محررلر – تعبیر معروفیله ١٨ نجی عصر فرانسز فیلسوفلری – حقوقی وسیاسی فکرلرینك چوغنی انکلتره‌دن اقتباس ایتمشلر وفقط او افکاری دها زیاده انتظام وانسجام اوزره ترتیب وتحریر ایده‌رك بوتون اوروپاده نشر وتعمیمه موفق اولمشلردر. حریت فکری‌ده،

فرانسزلر انكليز مؤسسات سياسيه‌سيله انكليز سياستنويسلرينك آثارندن استخراج واقتباس ايلمشلردر؛ لكن انكلتره مؤسسات سياسيه‌سنه كوره منحصراً انكليزلرك طبيعى مفروضنده صايلان وانكليز محررين سياسيه‌سنجه‌ده انكليز حقوقى تلقى ايديلن حريت، فرانسز فيلسوفلرينك محاكمه‌سنده عمومى، مجرد ومطلق برماهيت اكتساب ايده‌رك بوتون بنى بشرك، هانكى هيئات اجتماعيه‌يه منسوب اولورسه اولسون، كافهٔ اهل وطنك مفروضه طبيعيه‌سندن عد اولنمشدر: ۱۸ نجى عصر فيلسوفلرينك نتايج افكارى ديمك اولان « حقوق بشر واهل وطن بياننامه » سنك موادى، يالكز فرانسزلرك دكل، بوتون بنى بشرك حقوقنى بيان واعلان ايتمكده ايدى. بوندن دولاييدركه فرانسز افكارى هر طرفده سهولتله انتشار ايتمشدر [۱].

حريت فكرينك، ۱۹ نجى عصرده احداث ايتديكى حركت فكريه‌يه حريت پرورلك، حريتجيلك (= Libéralisme) نامى ويريلمكده‌در. بو حركت فكريه، تعبير ديكرله بو جريان فكرى، بوتون اوروپايه طاغيلمش وحيات اجتماعيه‌نك سياسى، اقتصادى وحرثى (= Culturel) بالجمله شعباتنه نفوذ ايلمشدر. سياسى، اقتصادى وحرثى مسائلى، حريت مبدأنه كوره حل ايتمك ايسته‌ين اشخاصه ويا مجموع اشخاصه « حريت پرور، حريتجى (= Libéral) عنوانى ويريلمشدر؛ وبو صورتله حريت پرور فرقه‌لر تحدث ايتمشدر [۲].

حريتپرورلكك موضوع وغايه‌سى فرد در؛ حريتپرورلر، هرشيدن اول افراد جمعيته حريت تأمين ايتمك ايسته‌رلر. حريتپرورلكك ايلك مطلبى حريت شخصيه‌در: حريتپرورلك كرك فكرى، كرك سياسى، كرك اقتصادى حياتده شخصك افكار وافعالنك ممكن اولديغى قدر حر اولوب، قيودات قانونيه‌دن اعظمى درجه‌ده آزاد اولمه‌سنى طلب ايدر؛ بناءً عليه

---

[۱] بوتون بنى بشرك حقوق اولەرق اعلان ايديلن بو حقلر، بياننامه‌نك انتشارندن بر مدت صوكره، بالذات فرانسزلر طرفندن بيله ديكر ملتلرله مناسباتده تماماً رعايت اولونمادى؛ اختلال محارباتندن اعتباراً بو رعايتسزلكك بارز مثاللرى چوقدر: نظرياتجه عمومى اولان بو حقوق، فعلاً فرانسز حقوقى حالنه كيردى.

[۲] انكليزلرك سياستله مشغول اولانلرى، ۱۷ نجى عصردنبرى ويغ (= Whigs) وطورى (= Tories) نامنى طاشيان ايكى سياسى فرقه‌يه آيريلمشلردى؛ بو فرقه‌لر، ۱۹ نجى عصرك اورته‌لرينه طوغرى حريتپرور (= Libéral) ومحافظه‌كار (= Conservateur) عنوانلرينى آلديلر. — فرانسه‌ده، ۱۹ نجى عصرك ربع اولنده محافظه‌كار وحريتپرور تسميه اولنان سياسى فرقه‌لر موجوددر.

دین حرتنی، فکرحریتنی، تحریات علمیه‌ده حریتی، سوزسویله‌مك حریتنی، یازی یازمق حریتنی، تجارتده وصنایعده حریتی مطالب اساسیه‌سندن عدایتدیکی کبی، شخصك تعرضدن مصونیتنی، یعنی حریت وحیثیت شخصیه‌یی برعمده تلقی ایدر. شومطالباتدن آکلاشیلیورکه حریتپرورلك اساسلرندن بریسی فکر حریت، دیکر بریسی‌ده مبدأ فردیت (Principe d'individualisme) در .

اولکی عصرلرده جمعیتلرك اکثریسی افرادینه مذکور حریتلری بر حق اوله‌رق طانیمازلردی : مثلا قاتولیق وپروتستان جمعیتلرده حریت دینیه مفقود ایدی؛ فکرك حر اولمه‌سنه، تحریات علمیه‌نك تماماً سربست یاپیلماسنه تحمل اولونمازدی ؛ دینی وسیاسی موضوعلر اوزرینه افرادجمعیت هردوشوندیکنی سویله‌یوب یارامازدی؛ صنایع وتجارت‌ده برطاقم عادات وقوانین ایله مقید ایدی : هر کس ایسته‌دیکنی اعمال وایسته‌دیکی طرزده اخذ واعطا ایده‌مزدی؛ نهایت، جمعیتی تشکیل ایدن افرادك جمله‌سی عین حریت وحیثیت شخصیه‌یی حائز دکلدی؛ جمعیتك مختلف صنفلرینه منسوبیت، حریت وحیثیتك درجه‌سنی تزیید ویا تنقیص ایدردی ؛ معین برصنف اجتماعی‌یه منسوب اولمامق یوزندن شخصك حیثیتی دون تلقی اولنور وحریتنك تعرضدن مصونیتی دها آز مأمون بولنوردی.

شخصی، فکری، سیاسی واقتصادی حریتلر، افراد جمعیتك کافه‌سی طرفندن سیاناً اطاعت اولونان قانون ایله تحت تأمینه آلنمادقجه مرعی اولامیه‌جقدن ومبحوث حریتلری ضامن و مطاع کل اولان بر قانون ایسه آنجق افراد جمعیتك اشتراکیله تنظیم ایدیله بیله‌جکندن، حریتپرورلر، افرادجمعیتك، وکیللری، تعبیر دیکرله مبعوثلری واسطه‌سیله وضع قانون ایده‌بیلمك حقنه مالك اولمه‌سنی طلب ایدرلردی؛ بو جهتله حریتپرورلك جریانی مشروطیتپرور (=Constitutionnel) ایدی؛یعنی حریتپرورلر،دولتلرك مشروطیت (Cons-titution) ایله اداره اولنمه‌سنی ایسته‌رلردی. وبو طرزاداره‌ده حکومتلرك اهالی‌یه اعظمی حریت تأمین ایتمه‌سنی، یعنی اهالینك حرثی، اقتصادی وسیاسی فعالیتنه پك آزقاریشه‌رق، اقوال وافعاله واسع برسربستی براقه‌سنی طلب ایدرلردی. بونك نتیجه‌سی اولمق‌اوزره، حکومتك وظیفه‌سنی حد اصغریسنه ایندیرمك، بعضلرینك دیدکلری کبی حدود وکیجه بکجیلکنه تنزیل ایتمك آرزوسنده ایدیلر.

حریتپرورلك نظریاتجیلری، اهالی وحکومتك حقوق ووظائفنه دائر متعدد اثرلر یازوب نشرایتمشلردر؛ بواثرلردن بعضلرینك یالکز اسملری‌بیله احتوا ایتدکلری افکاری

اظهار وایضاح ایدر؛ مثلا انکلیز متفکرلرندن هه‌ربه‌رت اسپه‌نسه‌ر (Herbert Spencer=)ك مبحوث مسأله‌لره دائر بر کتابنك اسمی « دولت علیهنه فرد » در. ۱۹ نجی عصر میلادیده سیاست واقتصاد ساحه‌لرنده حریتپرورلکی ترویج ونشر ایدن نظریاتجیلر، الك چوق انکلتره‌ده چیقمش وفرانسز مقتصد وسیاستنویسلرندن بر قسمی‌ده اونلره پیرو اولمشدر. فردیتجیلکه متمایل صایلمایان آلمان واسلاولر آره‌سنده‌ده حریتپرورلکك مروجلری آز دکلدر. ازجمله آلمانیانك پك مشهور عالم وسیاسیلرندن بارون ویلهه‌لم فون هومبولد (Baron W. von Humboldt=) ۸ نجی عصرك صوکلرینه‌طوغری یازدیغی سیاسی بر اثرنده، حریتی شخص ایچون غایهٔ حیات تلقی ایدییوردی: « هر فردك غایهٔ حیاتی، دییوردی، قوا وملکاتنك کافه‌سنی آهنکدار بر صورتده کماله ایردیرمکدر، بوغایه‌یه وصول ایسه آنجق حریت ایله قابلدر. » وبناءً علیه اویله برجمعیت اوصاف مطلوبه‌یی حائزدرکه « فرد او جمعیتك ایچنده کندیلکندن وکندیسیچون انکشاف ایده‌بیلیر: دولتك وظیفه‌سی، امنیت عمومیه‌یی تأسیس ایده‌رك، فردك اوصورتله انکشافنه احداث مشکلات ایده‌بیله‌جك موانعی ازاله‌یه چالیشمقدر. خلقك تأمین معیشتنه، صنعت وتجارتجه ترقیسنه، فقرای اهالینك حمایه‌سنه اوغراشمق کبی امور، هومبولده کوره، حکومتك وظائفندن خارجدر؛ حتی بو محرر، اهالینك رفاه وسعادتنی تأمین یولنده حکومتك مداخله‌سنی مضر بیله عد ایدر: زیرا حکومتك مداخله‌سی، بوتون امور وخصوصاته عین شکلی ویره‌رك، قوا وملکات فردیه‌نك سربست تظاهراتنی امحا وبناءً علیه انکشافات داخلیه‌سنه ممانعت ایتمش اولور؛ دیکر طرفدن حکومتك اهالی‌یی حمایهٔ دائمه آلتنده بولندیرمه‌سی، او اهالی‌یی تشبثسزلکه وعطالته سوق‌ایدر. واقعا اویله افعال ومساعی واردرکه اونلرك اجرا وایفاسی قوای فردیه‌نك بر آرایه طوپلانمه‌سیله آنجق قابل اوله‌بیلیر؛ بوکبی مساعینك موفقیتله اجراسیچون سربست شرکتلرك عقدی ممکندر؛ افراد جمعیت بو نوع شرکتلره اشتراك ایدوب ایتمه‌مکده تمامیله حردر. لکن مساعی مشترکه دولت طرفندن تنظیم واداره ایدیله‌جك اولورسه، هرکس دولته اطاعت مجبوریتنده بولندیغندن اویله بر حریت قالماز.

کوروليورکه هومبولدك نظرنده دولتك وجودندن مقصد، اهالی‌یی مهالك داخلیه وخارجیه‌دن محافظه‌یه منحصردر. حتی بو مسائلده بیله دولتك حدود فعالیتی، ایجه‌تعیین وتحدید ایدیلمك لازمدر؛ یوقسه، اهالینك حریتنه تعرض احتمالی دائما موجوددر.

اهالی‌یی خارجی دشمنلردن محافظه ایچون، دولت حرب‌ایدر؛ حربه مقتضی عسکر،

لزومی اولدقجه طوپلانان « میلیس » اولمالیدر : دائمی اردوده تربیه اولنان انسانلر ، آمرلرینك ارادهلرینی اجرادن باشقه بر شیئه یارامایان ماکنه حالنه کلیرلر؛ یالکز میلیس عسکری درکه شخصیت و حریتنی محافظه ایدر .

هومبولد ، اهالینك تعلیم و تربیهسیله دولتك مشغول اولمهسنه شدتله مخالفدر؛ چونکه دولت ، کنجلکه یکنسق بر تربیه ویرهرك ، فردلرك خصوصیت و شخصیتلرینی ازاله ایدر . حالبوکه ، هومبولده کوره ، معاصر جمعیتلرك غایهسی ، هر فردی ، خصوصیتی محفوظ قالمق اوزره ، مکمل بر حاله کتیرمکدر . مبدأ شخصیت ، اساسدر . — یکنسق تربیه فردك طبیعی استعدادلرندن بر قسمنیده کورلهتیر .

دولتك بر دینی حمایه ایتمهسی ، یعنی دولتك بر دین رسمیسنك بولنمهسی ، حکومتك متعدد ادیان و مذاهبدن یالکز برینه طرفدار اولهرق دیکرلرینك تضییقنی ، یعنی حریت وجدانیهنك تحدیدینی انتاج ایدر . بناءً علیه مسائل دینیهده حکومت قارشیماملی ، فردلرك سربست آرزولریله تشکل ایدن دینی جمعیت وشرکتلر ، او فردلرك امور دینیهلرینی تنظیم و ادارهده سربست براقیلمالیدر .

حکومت آسایش و امنیتی محافظه بهانهسیله ، جرمك وقوعندن اقدم تدبیر تحفظیه اتخاذنده چوق محترز طاورانمالیدر ؛ عکس تقدیرده ، حریت شخصیه ، جدی لزوم اولمهسزین ، برطاقم موانع انضباطیه ایله تحدید ایدیلمش اولور .

بوتون بو ملاحظاتدن آکلاشیلیورکه هومبولده کوره دولت ، ایچنده یاشایان افرادك سربست انکشافنه هیچ بر مانع احداث ایتمهملیدر ، و بنابرین اك ایی شکل دولت ، حکومتنك خلقه تأثیرینی حد اصغری یه ایندیرهبیلندر .

ویلهلم فون هومبولدك افکاری ، موضوع بحث اولان مسألهده بر مثال اتخاذ عد ایدیلهبیلیر : ١٩ نجی عصر حریتپرورلرینك فکرلری ، یکدیکرینه چوق بکزرلر . بویله مختصر بر رسالهده ، دها باشقه محررلرك اثرلرینی تحلیل ایله استخراجاتده بولونمق لزوم قطعیسی یوقدر . لکن هومبولد ، بالخاصه مسائل سیاسیه ایله مشغول اولوب اقتصادی مسألهلرده پك آز مطالعات بیان ایتمش اولدیغندن ، حرار (لیبرال) مکتبنك مسائل اقتصادیهیه دائر افکاری بر آز دها تشریح اولونمق ایجاب ایدر .

١٧ نجی عصردن اعتباراً بر منظومهٔ علمیه حالنده تدوینه باشلانیلان **اقتصاد سیاسی** (Economie politique =) ك ١٨ نجی عصرنهایتلریله ١٩ نجی عصر ابتدالرنده اك معتبر ممثللری حریتپرور مقتصدلر ایدی . سیاسی احرار مکتبی ، حکومتك خلقله مناسباتنده حریت فردیه‌یی اساس اوله‌رق قبول ایتدیکی کبی ، **اقتصادی احرار مکتبی ده** افرادك اقتصادی فعالیتنده حریت فردیه‌یی عمده تلقی ایلیوردی. بوکا بناءً اهالینك فعالیت اقتصادیه‌سنه حکومتك مداخله‌سنی قطعیاً تصویب ایتمیوردی ؛ افراد اهالینك کرك بر دولت داخلنده ، کرك بین‌الدول ، تجاری ویا صناعی تشبثات و معاملاتنه حکومتك ولایت و حمایه‌سنی مضر صاییوردی . بو دورلرده حاکم اولان اقتصادی افکار ، مرعی اولان سیاسی افکارله توأمدی ؛ هر ایکیسی عین‌مبدأدن ، حریت شخصیه مبدأندن متولدایدی.

سیاستجیلر ، حکومتك اهالی‌یی سربست براقاسنی ، اهالینك رفاه وسعادتی ایچون الزم عد ایتدکلرینه بناءً ، سیاسی نقطهٔ‌نظردن،حکومتك اموراقتصادیه‌یه عدم‌مداخله‌سنی، یعنی حریت اقتصادیه‌یی طلب ایدرلردی ؛ اقتصادجیلر ایسه ، اقتصادی نقطهٔ نظردن ، حکومته عین توصیه‌ده بولنورلردی .

فی‌الواقع ، ١٨ نجی عصر میلادیده فیزوقراتلرله آبای اقتصادیوندن اسقوجیالی آدام‌سمیت (Adam Smith=) [١٧٢٣ - ١٧٩٠] فعالیت‌اقتصادیه‌نك کماله ایرمه‌سیچون امور اقتصادیه‌نك تماماً حر براقیلماسی لزومنی ادعا ایتمشلردر . عصر مذکوردن اعتباراً اقتصادجیلرك دستوری « براقك یاپسین، براقك کچسین. (Laissez faire, laissez passer=) » جمله‌سیله افاده اولنیوردی . وبو جمله ایله « صنایع وتجارته حکومت مداخله ایتمه‌سین » دنیلمك ایسته‌نیلیوردی .

سیاسی حریتپرورلك ، موجود حکومتلرك حریت شخصیه‌یی سیاسی ساحه‌ده چوق تحدید ایدن اصول اداره‌سنه قارشی برعکس‌العمل اولدیغی کبی ، اقتصادی‌حریتپرورلك‌ده حکومتلرك و جمعیتلرك امور صناعیه وتجاریه‌یی بر سورو قوانین و عادات ایله صیم صیق باغلایان تشکیلاتی علیهنه بر عکس‌العملدر .

١٨ نجی و ١٩ نجی عصر اقتصادجیلری ، کندی نظریاتلرینه ، سیاستجیلردن دها زیاده موفقیتله علمی بر شکل ویره‌بیلمشلردر : اقتصادجیلر دییورلردی‌که دنیاده اولوب کچن وقایع اقتصادیه ، تعبیر دیکرله جهانك حیات اقتصادیسی بر طاقم قوانین طبیعیه

تحت حکمنده‌در ؛ یعنی وقایع اقتصادیه مشاهده و تثبیت اولنوب تدقیق ایدیلیرسه ، او وقایعك کلیشی کوزل حادث اولمادیغی ، بلکه برطاقم طبیعی قوانینه تبعاً وقوعه کلدکلری آکلاشیلیر . معاملات اقتصادیه‌یه تأثیرات خارجیه‌نك دخلی اولمازسه ، قوانین طبیعیه تماماً اجرای احکام ایدر. قوانین طبیعیه‌نك تماماً اجرای احکام ایتمه‌سی ایسه ، بشریتك اعظمی رفاه وسعادتی تأمین ایلر . بناءً علیه حکومتلر ، امور اقتصادیه‌ده قوانین طبیعیه‌نك کمالیله اجرای احکام ایتمه‌سنه ، قوانین موضوعه واسطه‌سیله انکل اولماملی ، افرادك فعالیت اقتصادیه‌سنه حریت تامه براقالیدر . هر فرد اك آز زمان و اك آز سعی صرف ایده‌رك اك آز ماده قوللانه‌رق ، اك آز آلت آشیندیره‌رق ، اك چوق قازانمق ایسته‌ر . بو ، مقتصدلرك « سعی قل قانونی » دیدکلری ، بر قانون طبیعیدر . بوندن باشقه هر فرد ، کندی منافعنك اك متخصص مخمنیدر ؛ بناءً علیه افرادك فعالیت اقتصادیسنی تحت ولایته آلمه‌یه ، حمایه ایتمه‌یه قالقیشمق لزومسز و حتی مضردر . هرکسك ادارهٔ اقتصادیه‌سی کندی النه براقیلمالیدر ؛ هرکس کندیسنه انفع اوله‌جق وجهله چالیشیر و هرکسك کندیسنه انفع اوله‌جق طرزده چالیشماسی ، عمومك اعظمی منفعتنی تأمین ایدر : زیرا جهانده بر آهنك عمومی حکمراندر . آهنك عمومی‌یه مخالف کبی کورینن وقایع ، یعنی منافع فردیه‌نك بالائتلاف منافع عمومیه‌نك تماماً تظاهر ایتمه‌مه‌سی ، امور اقتصادیه‌ده هنوز بعض قوانین ونظامات موضوعه‌نك موجود اولوب، معاملات اقتصادیه‌نك بعض تحدیداته تابع بولونمه‌سندن ، یعنی ساحهٔ اقتصادده حریت فردیه‌نك کاملاً تأمین ایدیلمه‌مش اولمه‌سندندر.

آدام سمیت ، ظاهراً بری دیکرینه معارض منافع فردیه‌نك، حقیقتده جمعیتك منافع مشترکه‌سنی حصوله کتیرمکده اولدیغنه، منافع فردیه‌نك تصادمندن آهنك اجتماعینك حادث اولمه‌سی نظریهٔ نیکبینانه‌سنه طرفدار ایدی .

اسقوچیالی مقتصدك انکلیز معقبلرندن مالتوس (=Malthus) [١٧٦٦ - ١٨٣٤] وریقاردو (=Ricardo) [١٧٧٢ - ١٨٢٣] نك مشاهدات، تدقیقات ومحاکاتی بو نیکبین نظریه‌یی خیلی صارصمش ایسه‌ده ، مومی الیهمك فرانسز معاصرلری ، واونلردن بالخاصه ژان باتیست سه (=J. B. Say) [١٧٦٧ - ١٨٣٢] اقتصادی نیکبینلکك درجهٔ قصواسنه واصل اولمشدر .

١٩ نجی عصرك برنجی نلثنده تألیف آثار ایتمش واو آثارده کوردیکی انکشاف اقتصادیدن

کوزلری قاماشمش اولان « ژ. ب سه » بوتون بوانکشافی، اموراقتصادیه‌یه حکومتك عدم مداخله‌سندن، افرادك فعالیت اقتصادیه‌ده سربست قالمه‌سندن ، سربستئ رقابت وسربستئ تجارتدن متولد ظن ایله‌مش وبوکا بناءً حریت اقتصادیه حقنده هیجانلی قصیده‌لر یازمشدر؛ حریت اقتصادیه‌نك ایلریده ایضاح اوله‌جق مظلم و فجیع نتایجنه ایسه اصلا عطف نظر ایله‌مه‌مشدر . بو مکتب اقتصادینك ایکنجی درجه‌ده اعضالری [۱] ، استادلرندن دها فضله نیکبیندکه قابیلارق ، نظریات اقتصادیه‌لرینك اخلاقی ویا اجتماعی نقطهٔ نظردن رد وانتقاد لزومی ظاهر اولان جهتلرینی بیله مدح و ثنایه لایق کورمشلردر !

بوتون نظریاتلرینی حریت اساسی اوزرینه قوران اقتصادجیلرده ، سیاستجیلرده ، معاملات اقتصادیه‌ده حریتك ، طبقی سیاست و حرث ساحه‌سنده‌کی حریت کبی ، نتایج نافعه تولید ایده‌جکنه قانع کورونیورلردی ؛ احرار مکتبی ، اقتصادی ، حرثی وسیاسی مسائلك جمله‌سنی ، حریت مبدأندن طوندیره‌رق حل اتمك ایستیوردی. بو جهتله ، ۱۹ نجی عصرده اهمیتی کیتدکجه تزاید ایده‌جك اولان برمسأله‌ٔ اقتصادیه‌نك ، سرمایه‌دارلرله عمله آره‌سنده‌کی مناسباتك‌ده ، حریت اساسنه استناداً حل ایدیلمه‌سی ایجاب ایتدیکنه قائل ایدیلر . حریتپرور مقتصدلر، عمله‌نك سعی‌نی‌ده مبادله اولنه‌جق برثروت تلقی ایتدکلرندن موجرله اجیرك اجرت سعی‌نی سربستئ رقابت دائره‌سنده رضای طرفین ایله تقدیر وتعیین ایتمه‌لری اقتضا ایدر ، دیرلردی. بناءً علیه اجرت سعیك موجرله اجیردن غیری برشخص ثالث طرفندن ، مثلا حکومت طرفندن تنظیمنه علمدار ایدیلر ؛ طبقی اشیا فیأتلرینك صاتیجی ایله آلیجی آره‌سنده تقرر ایتمه‌یوب ، بر قوهٔ خارجه ، مثلا بلدیه طرفندن تعیيننه یعنی اشیایه نرخ وضعنه علمدار اولدقلری کبی. ۱۹ نجی عصر ابتدالرنده فرانسز احرار مکتبنك نامدار سیاستنویسلرندن اولان بنژامه‌ن قونستان (Benjamin Constant=) [۱۷۶۷ـ۱۸۳۰] بو مسأله‌دن بحث ایده‌رك دیبورکه « اجرتلرك ، فیأتلرك تعیینی ضمننده نظامات وضع ایتمك نه‌یه یارار ؟ طبیعت اشیا ، برکونا جبر و تضییق اولمقسزین ، کندیلکندن وضع قوانین ایدوب طوربیور ... » [۲].

---

[۱] مملکتمزده بونلردن پول لوروا بولیو (P. Leroy-Beaulieu) خیلی معروفدر واثری جاوید بك طرفندن تورکجه‌یه ترجمه اولونمشدر .

[۲] اطرافمزده برقاچ سنه‌دنبری اولوب کچن وقایعه برآز دقت ایتمش ایسه‌ك، کورمشزدرکه معاصر سیاستجیلریمزك‌ده ، اقتصادجیلریمزده اکثریسی حریتپرورلر (لیبرالر) ایدی ، جاهد بکله ،

۳ — مساوات

فرانسه اختلال کبیرینك زبدهٔ افکاری اولمق اوزره تثبیت ایدیلن اوچ عضولی دستور معروفدر : « حریت ، مساوات ، اخوت » دستورینك ، ایکنجی عضوی « مساوات » در . بو دستورله خلاصه اولونان « حقوق بشر واهل وطن بیاننامه‌سی » نك ۱نجی و ۶نجی ماده‌لرنده « مساوات » دن بحث اولونور :

۱ — انسانلر حر و حقوقده مساوی اوله‌رق طوغار وقالیرلر .

۶ — قانون ارادهٔ عمومیه‌نك افاده‌سیدر ... کافهٔ اهل وطن اونك نظرنده مساوی اولدقلرندن ، استعدادلرینه کوره وفضیلت و درایتلرندن غیری فرق کوزه‌دیلمکسزین ، هرمنصبه ، هرموقعه وهرمأموریته قبول اولنورلر .

فرانسه اختلالنك اساسات فکریه‌سنی احضار ایدنلر ، « ۱۸ نجی عصر فیلسوفلری » دنیلن محررلردر . « مساوات » فکرینی اك زیاده تلقین ونشره چالیشان ، بو « فیلوسوفلر » دن ژان ژاوه روسو (Jean Jacques Rousseau =) در . روسو ، مقاولهٔ اجتماعیه

لطفی فکری بك حریتپرور سیاستنویسلرك ، جاوید بکله حامد بك حریتپرور مقتصدلرك اك متبارز سیمالریدر . فقط سیاسی و اقتصادی حریتپرورلکده الک ایلری کیدنلر ، تشبث شخصی وعدم مرکزیت اساسلرینی اوکه سورەنلر اولمشدر .

تورکیه‌ده اقتصادی و سیاسی حریتپرورلك ، احتیاجات محلیه‌دن ، مملکتده متعضی صنوف اجتماعیه‌نك معین منافعنی تأمین ایتمك غایه‌سندن‌می نشأت ایتمشدر ، یوقسه صرف غربده‌کی متمکر ومحررلرك افکارینی انتقاد ایتمکسزین عیناً قبول ایلمکدن‌می ایلری کلمشدر ؟ - تورکیه‌نك کرك حال حاضرده ، کرك ماضیده موجود تشکیلات ومعاملات اقتصادیه‌سی هنوز تدقیق ایدیلمه‌مش اولدیغنه کوره منافع مملکت تعیین ایدیلوب ، اومنفعتك ایجابانندن اولمق اوزره اقتصادی وسیاسی حریتپرورلك مسلکنك قبول ایدیلمش اولمسی امکان خارجنده‌در . حتی غربده تأسس ایدن سیاسی و اقتصادی و حرثی احرار مکتبنك نه کبی احوال ووقایعدن تولد ایتدیکنه ، سیاسی ، اقتصادی وحرثی افکار احرارانه‌نك جهانه انتشارندن غربجه نه کونا فوائد عملیه استحصال ایدیلمك ایسته‌نیلدیکنه دخی دقت ایدیلمه‌مش اولمسی کرکدر . بزم حریتپرورلر طرفندن ، لیبرالیسم مسلك سیاسیسی‌ده ، لیبرال اقتصاد سیاسی‌ده مجرد وعمومی ، یعنی زمان و مکان ایله مقید اولمقسزین بوتون بشریته حکمی‌جاری قوانین طبیعیه‌یه مستند برر منظومهٔ علمیه کبی تلقی اولنمشدر ؛ دیکر سیاسی و اقتصادی مکتبلرله وتورکیه‌نك شرائط شأنیه‌سیله مقایسه ایدیلیه‌رك ، سیاسی واقتصادی احرار مکتبنك معین برزمانده معین بر دورهٔ مدنیت محصولی و افاده‌سی اولدیغنه وقوف حاصل ایدیلمه‌مشدر .

(Contrat social=) عنوانلی اثرنده ـ که مدنیت غربیه‌نك حالا‌ك معتبر آثارندن معدوددرـ دیيورکه : « جمعیت عدالتسزدر ، زیرا امتیازلی افرادینه ، دیکر افرادندن زیاده منافع تأمین ایتمشدر » . روسسو ، افراد جمعیتك سیاسة مساواتی، عدالتك ایجاباتندن اولدیغنی ادعا وبیان ایدردی .

مساوات فکری‌ده، طبقی حریت فکری کبی ، فرانسه اختلالندن صوکره آوروپانك هرطرفنه یایلمش و ۱۹ نجی عصر میلادی حرکات سیاسیه‌سنده حاکم افکاردن بری اولمشدر . حریت فکرینك، یالکز فرانسه اختلالی مولوداتندن اولمادیغی کچن فصلده سویلنمشدی؛ عین وجهله مساوات فکری‌ده صرف ۱۸ نجی عصر فرانسز محررلرینك وفرانسه اختلالنك مولداتندن دکلدر. ۱۸ نجی عصر فرانسز سیاستنویسلری، بوفکری‌ده، نشر ایتدکلری افکارك چوغی کبی ، انکلیز مؤسسات ومحررلرندن استخراج واقتباس ایتمشلردی . لکن مساوات فکری‌ده، حریت فکر کبی بشریتك پك قدیم افکارندندر. تاریخ قدیم ملتلرینك مؤسساتنده، حریت فکریله برابر مساوات فکری‌ده موجوددر؛ مثلا یونان قدیمك مدینه جمهوریتلرندن بعضلرنده ، ازجمله آتنه ده اصل اهالی ، بربرلرینه حقوقجه تماماً مساوی ایدی ؛ آرالرنده حقوقجه تفاوت وامتیاز یوقدی، مدینه‌نك اهالیسی صنوفه غیرمنقسمدی ؛ اهالی ، جمهوریتی اداره ایدردی: وظائف اداره ، منتخب بعض کیمسه‌لره موقتاً تودیع اولنوردی . بر جمعیتده اهالینك جمله‌سی حقوقجه تماماً مساوی اولور وهپسی جمعیتك حاکم ومدیری صاییلیرسه ، اوجمعیتك تشکل واداره‌سی طرزینه «دهموقراتیا=حاکمیت عامه» [۱] نامی ویریلیر . آتنه جمهوریتی ، بر جمهوریت عامه بر دهموقراتیا ایدی .

اقوام قدیمه‌ده دهموقراتیالر وار ایسه‌ده ، مساوات فکرینی قدیمدنبری دنیایه الك چوق نشر ایدن ادیان سامیه اولمشدر . موسویلك ، انسانلری آدمك، یعنی برشخصك اولادی عد عد ایدر ، یعنی انسانلری بربرینك قارداشی صایار. قارداشلر حقوقاً مساوی

۱ دهموقراتیا ، برنجیسی ، عوام، قره خلق معناسنه کان دهموس ، ایکنجیسی نوفوذ وحاکمیت معناسنی افاده ایدن قراتوس ، کلمهٔ یونانیه‌لرندن مرکب بر اصطلاح سیاسی واجتماعیدرکه تورکجه‌یه علی الاکثر « حاکمیت عوام » دیيه ترجمه اولونمشدر . اشتقاقاً بو ترجمه طوغری ایسه‌ده ، هرکس مساوی اولنجه خواص وعوام قالامیه‌جغندن، دهموقراتیانك معنای اصطلاحیسی عوامك دکل، عامه‌نك حاکمیتی دیمکدر . بونکچون دهموقراتیایی، حاکمیت عامه دیيه ترجمه ترجیح اولونمشدر . واقعاً عربجه‌ده عوام وعامه ، عامك جمعلری ایسه‌ده ، عثمانلی تورکجه‌سی ، بو ایکی کلمه‌یه فرقلی معنالر نفح ایتمشدر .

اولمق اقتضا ایدر ؛ بوندن ماعدا ، قارداشلر اخلاقاً ده بری دیکرینی کم‌وخوار کورمه‌مك ایجاب ایدر . لکن موسویلك بنی اسرائیلدن غیریسیله پك مشغول اولمادیغندن ، بنی آدم ، عادتا بنی اسرائیل کبی تلقی اولونمش وبو مساوات واخوت یهودیلره انحصار ایلمشدر .

موسویلکدن تشعب ایدن عیسویلك یهودی وهله‌ن آره‌سنده فرق اولمادیغنی اعلان ایتمش وبوتون انسانلری، آدمك اولادی، حتی دها ایلری کیده‌رك آللهك اولادی عد ایله‌مشدر؛ بوصورتله خرستیانلق انسانلرك جمله‌سی آره‌سنده مساوات مطلقه بولندیغنی قبول وبیان ایتمش اولیوردی . حاصلی نصرانیت اساساً انسانلر مساوی وقارداشدر . بوفکر، عمومیتله خرستیانلق عالمنده فعلیاته پك آز کچمشدر .

ادیان سامیه‌نك اوچنجیسی اولان دین اسلام ده انسانلرك بر آدم اولادی اولدیغی فکر اساسیسنی قبول ایده‌رك افراد بشر آره‌سنده مساوات واخوتی اعلان ایتمشدر؛ آنجق اخوت بشریه‌نك حصوله کلمه‌سیچون ، بوتون بنی آدمك دین اسلامه ایمانلری شرطدر: « انما المؤمنون اخوة » دستوری ، اسلامك بو بابده‌کی فکر اساسیسنی بیان ایدر . ایرانی الاصل متفکرین اسلامیه‌دن بعضلری مساوات واخوت بشریه‌یی دها کنیش آکلامشلردر [١] ؛ بونکله برابر سیاست اسلامیه‌یه وراثت وجمعیت اسلامیه‌یه شرافت اساسلرینی ادخال ایدنلرده ایرانی مسلمانلردر . شرع شریف ، حقوق مساواتی وضع ایتمش اولماسنه وصدر اسلامده مساوات واخوت اساسلرینك تجلیات فعلیه‌سی پك بارز بولنماسنه رغماً ، عالم اسلامده ، نه مساوات سیاسیه ، نه‌ده مساوات اجتماعیه فعلاً تماميله تأمین اولنه‌مه‌مشدر .

ادیان سامیه‌نك تلقیناتی وبعض متفکرلرك نظریاتی خلافنده اوله‌رق آسیا وآوروپا جمعیتلرنده ، وبتخصیص آوروپا جمعیتلرنده حاکم اولان فکر مساوات دکلدی ؛ وموجود اولان مؤسسات سیاسیه واجتماعیه‌ده مساوات اساسنه استناد ایتمیوردی . ١٩ نجی عصر آوروپاسنده حریت فکرینك مؤسسات موجوده‌یه برعکس العمل صورتیله انتشار ایتدیکی کچن فصلده ذکر اولونمشدی ؛ مساوات فکری‌ده عین زمانده عین وجهله افکار غالبه‌یه ومؤسسات موجوده‌یه برعکس العمل ماهیتنده تظاهر ایتمشدر . فی الحقیقه ، آوروپا

[١] « بنی آدم اعضای یکدیکرند ، که در آفرینش زیك کوهرند » .

جمعیتلرینك جمله‌سنده ، جرمنلرك مؤسسات قدیمه‌سندن و روما تشکیلاتندن کلمه صنوف فرقی واردی : هر مملکتده بر قرال واونك اطرافنده اوکا قوی برمتکا اولان امتیازلی ایکی صنف، اصیللرایله روحانیلر و دها آشاغیده اوچنجی صنف دنیلان عوام بولنوردی. بو اوچنجی صنف (=Tiers état)ك برقسمی شهرلرده اوطوروب صنایع، تجارت وصرافلق سایه‌سنده اکتساب ثروت ایده‌رك شهریلر، آوروپاده مستعمل تعبیرایله برجلیلر(=Bourgeoisie ه Bürger)عنوانی آلمشدی. برجلیلر ، اوچنجی صنفك اوست طبقه‌سنی تشکیل ایدییورلردی. امور حکومت همان منحصراً ایکی صنف ممتازك اصیللر ایله روحانیلرك النده ایدی وبناءً علیه اوایکی صنفك منافعنه موافق طرزده ادارهٔ حکومت اولنور ایدی . اوچنجی صنفك افرادی، منصب ومأموریتلرك مهم قسملرینه تعیین اولنمق حق وصلاحیتنی حائز عدایدلمزدی. حالبوکه ویرکیلرك اك آغیرلری اوچنجی صنفه یوکلتیلوب، امتیازلی صنفلر برخیلی ویرکیلردن معاف طوتیلمشدی ؛ حاصلی اوچنجی صنف حقوقجه ایکی اولکی صنفه مساوی دکلدی. اوچنجی صنف وعلی الخصوص اوچنجی صنفك اوست طبقه‌سی اولان برجلیلر طرفندن بونه واداره اولنان فرانسه اختلالی مساوات فکرینی اورته‌یه آتارق ایکی امتیازلی صنفك ، اصیللر ایله روحانیلرك امتیازلرینی الغا واوچنجی صنفك حقوقی نقصانلرینی اکمال ایتمك ایسته‌مشدر . بونکچون بتون افراد ملتك نظر قانونده مساوی اولدقلرینی اعلان ایتمشدر. مساوات حقوقیه قاعدهٔ اساسیه‌سنك نتایجندن اولمق اوزره بتون افراد ملتك ادارهٔ مملکت امورینه اشتراکده عین حقوقی حائز اولماسی، یعنی هرهانکی صنفه منسوب اولورسه اولسون ملت افرادینك هرنوع ودرجه‌دن مناسب مأموریتلره تعیین اولنه بیلمه‌سی ایجاب ایدییوردی، دیکر طرفدن ویرکیلرك طرحنده ثروتك معیار اتخاذ اولنمسی ده، ینه مساوات نتایجندندی.

لکن فصلده کورولمشدی که حریتك براساس حقوقی وسیاسی اوله‌رق اعلانی، درحال وهرطرفده ساحهٔ فعلیاته انتقالنه سبب اولمامشدر . عین وجهله مساوات قاعدهٔ اساسیه‌سنك اعلانی ده تحققنی انتاج ایتمه‌مشدر ؛ زیرا فکر مساواتك حیاته تطبیقندن متضرر اولان صنوف اجتماعیه همان ممانعته قالقشمشلر وبوندن برچوق منازعه ومحاربه‌لر چیقمشدر. مساوات اساسنی بتون بنی بشرجه قبولی لابد برعقیدهٔ سیاسیه اولمق اوزره اعلان ایدن فرانسزلر کندیلری بیله کندی مملکتلرنده بواساسك فکردن فعله انتقالنی تماماً تأمین ایده‌مه‌مشلردر. لکن مساوات اساسنك طرفدار وعلیهدارلری، ١٩ نجی عصر امتدادنجه اوروپا مملکتلرینك

همان هپسنده ، فرانسه‌ده ، انکلتره‌ده ، آلمانیاده ، ایتالیاده ، روسیه‌ده .. الخ یکدیکریله چارپیشمشلردر ؛ و بومصادماتدن ایلری ، کیری برخیلی حرکت حاصل اولمشدر .

حریت فصلنده حریتپرور فرقه‌لردن بحث ایدلمشدی ؛ حریتپرور فرقه‌لر حیات اجتماعیه‌یه متعلق مسائلك جمله‌سنی حریت مبدأنه استناداً حل ایتمك ایستیورلردی . مساوات فکریله برابر هرمملکتك حیات اجتماعیه‌سنده مساواتی تطبیق ایتمك ایستهین فرقه‌لر ظهور ایتدی‌که بونلره عامه‌پرور (Démocrate =) فرقه‌لری دینیلیر. دیمك اولیورکه ۱۹ نجی عصرده برملیتپرورلك جریانی، برحریتپرولك جریانی موجود اولدیغی کبی برده عامه‌پرورلك (Démocratisme =) جریانی واردر. بوجریانده ، دیکر ایکی جریان کبی، حرثی، سیاسی واقتصادی مسائلی احتوا ایدر . عامه‌پرورلر ادعا ایدرلرکه حیات اجتماعیه‌ده تکون ایدن حرثی، سیاسی واقتصادی مسئله‌لرك جمله‌سی افراد جمعیتك مساوات حقوقی اساسنه استناداً حل ایدیله‌جك اولورسه ، او زمان جمعیت اعظمی رفاه وسعادته نائل اولور .

۱۹ نجی عصرده عامه‌پرورلك مسلکنی ترویج ایدن نظریاتجیلرك الك مشهورلرندن بریسی انکلیز متفکری بەنتام (Bentham =) (۱۷٤۸ - ۱۸۳٤) در. حکیم سیاسی بەنتامك فلسفه‌سنده نقطهٔ حرکت منفعت در . بومتفکره کوره انسانك افعالنی سوق واداره ایدن محرك اوانسانك منفعتی‌در : انسان حظی استحصال ، المدن اجتناب اوغراشیر. «طبیعت انسانی حظ وألمك تحت حکمنده خلق ایتمشدر . وبتون ادرا کمزی بز ، بو ایکی شیئه مدیونز ؛ محا کمه‌مزك جمله‌سی، افعالمزك کافه‌سی بونلره راجعدر. اخلاق اساسلری ، قانون قاعده‌لری وضع ایدنلر باشلیجه بوایکی ابدی ولایزال حسی نظرده طوتمالیدرلر . منفعت مبدأی هرشیئی بوایکی حسه ارجاع ایدر. بەنتام اخلاقیاتده منفعتجیلك (Utilitarisme) مسلکنك مؤسسیدر . اونك نظرنده فائده‌لی ایی‌در ؛ منفعت خیردر . بو فکر اساسیسنی سیاسیات ساحه‌سنده‌ده نقل ایتمشدر : واضع قانونك مقصدی منافع عامه اولمالیدر. «برفعل ، برایش منافع عامه مجموعه‌سنی تزیید ویاتنقیصه خادم اولمه‌سی یوزندن خیر ویا شر صایلمالی، یعنی ، مدح ویاذم اولنمالیدر». بەنتام اوللری مبهم برصورتده قوللاندیغی منافع عامه تعبیرینی، صکره‌لری تشریح وتصریح ایتمشدر : « الك چوق انسانلرك الك فضله سعادتی» دیمشدر ؛ ودها صکره‌لری مرجحاً « منفعتی اعظمیلشدیرمك » تعبیرینی استعمال ایتمشدر . نره‌ده ونه وقت اولورسه اولسون سعادت ، منافعی اعظمیلشدیرمکله استحصال اولنور .

بهنتامك منافع عامه اساسی تماماً عامه پروردر. بهنتام بو اساسدن مستخرج نتایج فکریه‌یی ۱۸۲۸ تاریخنده نشر اولنان « هر دولته قابل تطبیق بر قانون اساسی‌یه مبادی » عنوانلی کتابنده بیان ایتمشدر. مومالیه اشبو کتابنده دییوردی که « بکا حساب عادی رهبرلك ایتدی ، قانونمك انسانلره تأمین ایده‌جکی حمایه‌نك درجه‌سنی قره‌جمله ایله حساب ایتدم. بکا اویله کلدی که ایکی آدم ، بر آدمدن ایکی دفعه دها فضله حمایه اولنمق حقنی حائزدر. کذا اوچ آدم ، اوچ دفعه ، درت آدم ، درت دفعه ... الخ و بوندن شو نتیجه‌یی چیقاردم: اندیشه‌مك موضوعی خلق کتله‌سی؛ غایه‌م کافهٔ اهالینك امنیت و رفاهی اولمالیدر ». بو صورتله بهنتام حقوقی و سیاسی فلسفه‌سنده عامه‌نك منافعنی مدافعه ایدییوردی ؛ و بو منافعك تأمینی ایچون عامه‌نك ادارهٔ مملکته اورینه وکیللری واسطه‌سیله اشتراکنی ، یعنی جمعیتك کافهٔ افرادینك وکیللری انتخاب ایتمك حقنه مالك اولمه‌سنی طلب ایلیوردی . فرانسه‌ده عوامپرورلرك پیشداری اولان روسو حریت فکرینی مساوات فکریله تماماً تألیف ایده‌مه‌مشدی. بوندن باشقه خلقك وکیل و مبعوث انتخاب ایتمکسزین ، اونلرك واسطه‌لغنه مراجعت ایله‌مکسزین ، طوغریدن طوغری‌یه وضع قانون ایده‌بیلمه‌سنی ایستیوردی . انکلیز عوامپرورلرینك الك مشهورلرندن اولان بهنتام ایسه ، حریت و مساوات فکرلری آره‌سنده ضدیت بولونمایوب ، بری دیکرینی اکمال ایتدیکنه قانعدر ؛ و خلقك طوغریدن طوغری‌یه وضع قانون ایده‌بیلمه‌سی ممکن اولمایوب ، وکیل و مبعوثلرك وساطتنه محتاج بولندیغنی ادعا ایدییوردی. بهنتامه کوره ، بو وکیللرك عمومی ، خفی ، واسطه‌سز و مساوی آرا ایله انتخاب اولونماسی شرطدر. مبعوثلر هر سنه انتخاب اولونمالیدرلر. قادینلری انتخاب حقندن محروم ایتمك ، کوره‌نکدن غیری هیچ بر اساسه مستند دکلدر. بو صورتله قادینلر دخی داخل اولدیغی حالده عامهٔ اهالی ، انتخاباته اشتراك ایتمك و مبعوثلرینی هر سنه مراقبه ایله‌مك ، مسؤل طوته‌بیلمك حقنی حائز بولندقلرندن سیاسی حقوقجه اهالینك جمله‌سی یکدیکرینه تماما مساوی اولیورلر دیمکدی. بهنتام ، مجلس عمومینك ایکی قارایه آیریلمه‌سنه معترضدی . اونك نظرنده لوردلر قاره‌سی ، مساواتسزلغك الك بارز بر مؤسسه‌سی ایدی . اهالینك اکثریتی طرفندن منتخب بر مجلسك (عوام قاره‌سنك) مقرراتنه اکثریت مذکوره‌یه غیر تابع بر مجلس (لوردلر قاره‌سی) مداخله ایده‌مه‌ملیدر . قرالنه‌ده عین نقطهٔ نظردن باقاردی . و بوتون بو نظریاتی ، حاکمیت عامه اساسنك نتایج

منطقیه‌سندندی. به‌نتام ، نظریاتنك حیاته کچمه‌سیچون تلقینات ونشریاتده بولندی ؛ انکلیز مؤسسات سیاسیه‌سنك اصلاحی ضمننده خیلی اوغراشدی .

مساوات مبدأندن چیقان عامه پرورلك (دەموقراتیا) جریانك سیاسی ساحه‌ده هدف اصلیسی ، حاکمیتك و ادارهٔ مملکتك بوسبوتون اهالی آلنه ، دها طوغریسی اهالینك اکثریتی النه کچمه‌سیدر ؛ بناءً علیه بوکا مانع اولان اداره طرزلرینك ، انتخاب اصوللرینك ، مشروطیت مؤسسه‌لرینك دکیشمه‌سنی ایسته‌رلر ؛ عامه پرورلك احداث ایتمك ایستدکلری مؤسسهٔ سیاسیه ، جمهوریت عامه (Républiqne démocratique)‌در.

حرثی ساحه‌ده ، عامه‌نك (ارکك و قادین) تعلیم وتنویر اولونماسنی ، یعنی اجرتسز تدریسات عمومیه‌یی طلب ایدرلر ؛ و افراد جمعیتك کافه‌سی عین مکاتبه کیره‌بیلمه‌سنك تأمیننی‌ده ایسته‌رلر .

عامه پرورلك جریانك بر غایه‌سی‌ده ، جان ویرکیسنده مساواتی ، مال ویرکیسنده ثروته تناسبی تأمین ایده‌بیلمکدر . بناءً علیه خدمت عسکریه عمومی و مجبوری اولمق ایجاب ایدر : بر صنف اجتماعینك فوق‌العاده مهم اولان بو ویرکیدن قولایلقله صیریلمه‌سنی انتاج ایدن بدل نقدی اخذی کبی اصوللر قالقمالیدر ؛ عسکری آمرلك برصنف اجتماعی افرادینه انحصاری‌ده اصلا تجویز اولونمامالیدر . مال ویرکیسنك تنظیمی مسائل اقتصادیه‌دندر . بو مسئله‌دن بحثه شروعله ، عامه پرورلك مسلکنك ، مساوات مبدأنك ، اقتصادی ساحه‌سنه کیرلمش اولیور . بو ساحه‌ده ، مساوات مبدأندن نشأت ایدن مسائل چوق مهم وچوق مغلقدر . بونلردن بحثه باشلامه‌دن اقدم ، حریت ومساوات فکرلرینك درجهٔ ضدیتلرینه ، تعبیر دیکرله بو ایکی فکرك نه قدر تألیف اولنه‌بیله‌جکلرینه دائر بعض مطالعات سردی موافق اولور .

به‌نتام ، حریت و مساوات فکرلری نتایجنك فعالیات ساحه‌سنده تصادم ایتمدیکنه قانعدر . انکلیز عامه پرورلرینك چوغی ، به‌نتام کبی دوشونمشلردر. کچن فصلده کورلمش ایدی که حریتپرورلر ، امور اداره‌ده وعلی‌الخصوص امور اقتصادیه‌ده حکومت وظیفه‌سنك اصغری بر مقداره تنزیلنی ایستیورلردی ؛ به‌نتامك‌ده بومسائله نظری حریتپرورلرککنك عینیدر . اوده دیردی‌که هر فرد ، شخصی سعادتنك استحصالنه ساعیدر ؛ وهر فردك الك مهم مشغله‌سی ، کندیسیدر ؛ بناءً علیه کندی منفعتنی دیکرلرك منافعندن دها اهمیتلی

صایار . هر شخصك كندی منافعی حقنده اك متخصص حاكم ، ینه كندیسیدر ؛ بناءً علیه معین بر سنه بالغ اولان وعقلی باشنده بولنان هركس، كندی منافعنه متعلق امور وخصوصك محاكه و ادارەسنده تماماً سربست براقیلمالیدر. دیمك اولوبوركه بەنتام ، اك چوق انسانك اك زیاده مسعود اولمەسی غایەسنی استحصال ایچون ، انسانلرك عین حقوقی حائز اولمەسنی ایستمكله برابر ، اوانسانلرك جملەسنك اقوال و افعالنده تماماً حر قالمەسنیده طلب ایدییور ایدی ؛ دولتك حریت فردیەیی تحدید ایتمەسنه ، خلقك ایشنه قاریشمەسنه علیهداردی .

لكن فرانسز عامه پرورلرینك چوغی بومسألەیی ، باشقه دورلو مطالعه ایتمشلردر. برآز یوقاری‌ده، فرانسز روسسوایله انكلیز بەنتامك حریت ومساواتك مناسباتنده همفكر اولمادقلری سویلنمشدی. فرانسز سیاستوپسلرینك بومسألەیه نظرلری ، وقایعك انكشافیله دها زیاده تعین و تبارز ایتمشدر : سوق وقایع ایله كوردولدی كه حریت پرورلرك، حریت اوغورنده مساواتی فدا ایدییورلردی؛ عامه پرورلرده مساوات اوغورنده حریتك تحدیدینه رضا كوستریورلردی . چونكه بو ایكی اساسدن برینك حیاتده تمامیٌ تطبیقی ، مطلقا دیكرینی متضرر ایدییوردی : مثلا ، حریت اساسی نامنه دولتك سرمایەدارلرله عمله مناسبتنه مداخلەسی رد اولنوب ، ینه او نامه فقرانی حمایه و اعاشه ایتدیرن قوانین الغا اولوندیغی ، اصحاب ثروت ایله فقرا قارشی قارشی‌یه قالییور و حقوقاً مساوی عد اولنان بو ایكی صنف افراد جمعیت آرەسنده اقتصاداً عظیم بر تفاوت حصوله كلییوردی ؛ وبو تفاوتك نتیجۀ طبیعیەسی اولەرق حریت حقیقیەده قالمییوردی ؛ حریتپرورلك منقدلرندن بعضلرینك دیدكلری كبی فقرا حصەسنه ، یالكز حریت موت حقی دوشیوردی ... حریت اساسنك بو غیر مطلوب نتیجەسنی كورن و اكثریت اهالینك ـ كه دنیانك هریرنده كندی أل امكیله كچینن فقیرلردر ـ منافعنی مدافعه دعواسنده بولونان عامه پروربر ، اكثریت نفعنه وظائف دولتك تزایدینی ، دولتك مناسبات اهالیده دهازیاده مداخلەسنی، حریتك تحدیدی بهاسنه بیله اولسه ، فقرانك دولت طرفندن حمایه اولونماسنی ایستیورلردی ؛ بوصورتله حریت اساسنك حیات جمعیتده تطبیقیله ثروتجه حصوله كلمش اولان عدم مساواتی اكسیلتمك ، دولتك مداخلەسیله افراد جمعیت آرەسنده مساواتی بر درجەیه قدر تأمین ایتمك أملنده ایدیلر .

فرانسز عامه پرور مورخ و سیاستوپسلرینه كورە ، فرانسه بویوك اختلالنده تحدث ایدن ایكی بویوك سیاسی فرقەدن ثروتمندلر ، حریتپرورلردی واختلالك ایلك دورەسنی

سوق و اداره ایتدیلر ؛ ژاقوبنلر ایسه عامه پرورلردی و اختلالك ایكنجی دورەسنه حاكم اولدیلر ؛ ژاقوبنلر ، اهالی آرەسنده مساواتك تأمینی ایچون دولتی صوك درجه قوتلندیردیلر ، فردك حریتنی پك زیاده تحدید ایتدیلر . ژیروندن و ژاقوبن فرقەلری ، فرانسز اختلالنی یاپان صنف اجتماعینك ، یعنی اوچنجی صنفك یوقاریده ایضاح ایدیلدیكی وجهله یكدیكرندن چوق فرقلی ایكی طبقەدن مركب اولمەسندن نشأت ایتمشدر. اختلالك ابتدالرنده ، هر درلو امتیازاتدن محروم اولان بوتون اوچنجی صنفك منافعی مشتركدی. بو صنفك یوقاری و آشاغی طبقەسی ، امتیازلی صنفلرك ، یعنی رهبان و زادكانك ألندن اقتدار حاكمیتی آلەرق ایش باشنه كچمك ایستیوردی . فقط اوچنجی صنف ایش باشنه كچنجه ، ایكی طبقەسنك تضاد منافعی ، تظاهر ایتمكده كجیكمدی : زنكین ، ایی تعلیم وتربیه كورمش اوسططبقەنك ، برجیلر (بورژوازی) طبقەسنك منافعی ، الینك امكیله كچینن ، تعلیم و تربیەسی ناقص ، فقیر كوی ویا شهر ایشجیلرندن مركب آلت طبقەنك منافعنه اویغون دكلدی . برجیلر حر اولمق ، امتیازلی صنفلره مساوی اولمق ایستیورلر ایدی ؛ قوانین و عادات ایله تأسس ایتمش امتیازلرك ، تحدیداتك ازالەسنه اوغراشیورلر ایدی ؛ وآرقەلرندن آلت طبقەیی ده سوروكلیورلردی . بوصورتله بوتون اوچنجی صنف طرفندن ، امتیازلیلر علیهنه قیام اولونمش ، حرب آچیلمشدی . لكن اختلال موفق اولوبده ، حریت ومساوات مبدألری اساسات حقوقیەدن عداولنجه ، ایش دكیشدی : اوچنجی صنفك اوسططبقەسی حكومت باشنه كچدی ، زنكینلشدی؛ حاكمیتی ألده ایدنجه امتیازلیلر علیهنه حرب یولداشلغی ایتدیكی آلت طبقەنك منافعنی كوزتمك شویله طورسون اونی كندی فابریقه و اعمالاتخانەلرنده ، اسكی امتیازلیلرك كویلرده قوللاندقلرندن دها آغیر شرائط آلتنده ایشلەتمەیه كیریشدی . بونك اوزرینه آلت طبقەنك منافعنی كوزتمك ادعاسنده بولنان عامه پرورلر بورجلیلر علیهنه دوندیلر و كیت كیده اسكی امتیازلیلری ، یعنی اصیلزادكان و رهبان ایله برجیلری ، عین صنف اجتماعیدن ، سرمایەدار صنفندن صایارق طوپنه قارشی قویدیلر . عامه پرورلرك اعلان ایتدكلری غایه ، حكومتی اكثریت اهالینك ألینه كچیروب ، مساوات حقوق اساسنی یالكز سوزده براقیەرق ، حیاتده تطبیق ایتمك ایدی . ۱۹ نجی عصرده بوغایەیی تعقیب ایدن ایلك جدی حركت، ژاقوبنلرك حركتیدر.

فرانسه اختلالی اثناسنده حریتپرورلرله عامه پرورلرك غایەلرنده اختلاف بولندیغی

ایلك کوسترن فرانسز مورخ وسیاستنویسلرینك الك مشهوری لوئی بلانه (Louis Blanc=) [۱۸۸۱ - ۱۸۸۱] در . ۱۹ نجی عصر اورته‌لرنده سیاست فعلیه‌یه قاریشه‌رق ، مهم بر موقع طوتمش اولان لوئی بلان فرانسه اختلالی تاریخی نامنده‌کی اثرنده ، ۱۹ عصرك ابتدالرندن بری جریان ایتمش اولان وقایعدن‌ده مستفید وملهم‌اوله‌رق ، فرانسه اختلالی اثناسنده‌اوچنجی صنفك ایکی طبقه‌سنك، یعنی برجیلرله امکجیلرك(بروله‌تەرلرك) اختلالك انکشافی‌نسبتنده آیریلدقلرینی و برجیلرك ممثللری ژیروندنلراولوب، امکجیلرك ژاقوبنلر اولدیغنی ایضاح و بیان ایتمشدر . لوئی بلان ، ژاقوبنلرده صوسیالیسم تمایلی اولدیغنه ذاهبدر. لوئی بلان، حریت فردیه‌نك منافع عامه‌یه خادم اولمادیغنی ظن‌ایدر: خودپرستانه (Égoïste) اولان ومجتمع یاشامه‌یه ضرر ویرن حریت فردیه یرینه، منافع عامه‌یی کافل مساوات واخوتی، « فردك عامه‌یه تابعیتی » ترجیح ایلر. لوئی‌بلان، ژان ژاق روسو کبی عامه‌نك منافعی اوغورنده حریت افرادك تحدیدینه طرفداردر. لوئی بلانه کوره، ژاقوبنلك اخوت اساسنه مستند ایدی .

۱۹ نجی عصرده کان بللی باشلی فرانسز عامه پروورلرینك جمله‌سی، روسو کبی، لوئی بلان کبی، حریت فردیه علمبرداری دکل ایدیلر. مثلا عامه پرورلك طرفداری‌اولان مورخ میشله (=Michelet) ، انکلیز دەموقراتلری کبی حریت و مساوات مبدألرینك قابل تألیف اولدیغنه ایناتیر وایکی اساسی بردن مدافعه ایدردی. فقط میشله طرزنده دوشوننلر چوق دکلدر .

حریت ومساوات مبدألرینك تصادمنی ایجه آکلامق ایچون، مساوات فکرینك وعامه پرورلك جریاننك ساحهٔ اقتصادده‌کی غایه‌لرینی تعیین وتبیین ایتمك ایجاب ایدر .

بر هیئت اجتماعیه افرادینك یالکز حقوقجه مساواتی، حقیقتده مساوی اولمه‌لرینی انتاج ایتمز. مساوات حقیقیه ، علی‌الخصوص اقتصادجه، یعنی معیشتجه مساواتله تأمین‌اولنه‌بیلیر. هر هیئت اجتماعیه‌نك اکثریتی، مدار معیشتی محدود اولانلر تشکیل‌ایدر. بناءً علیه اکثریتك نفعی دیمك، فقرانك معیشتنی تأمین، احوالنی ترفیه ایتمك دیمکدر. افرادجمعیت کندی باشنه براقیله‌جق اولورسه، یعنی حیات ومعیشتنی تنظیم، هر فردك کندی تشبث شخصیسنه، اقتدارذاتیسنه منوط قالیرسه، تعبیر دیکرله هیئت اجتماعیه‌نك قوانینی، افرادینه یالکز حریت شخصیه‌لرینی تأمین ایله اکتفا ایدرسه، وقایع کوستریورکه، مساواتك تماماً

معکوسی تحدث ایدییور : افراد جمیتك برقسمی، حریتدن بالاستفاده ثروتی آرتدیردقجه آوتدیریر؛ دیکر برقسمی فقرالقدم قالیر؛ وفقرانك ثروتی سعی نسبتنده آرتماز... حالبوکه اهل ثروت فقرانك سعیندن آلارق ، کندی ثروتی متمادیاً تزیید ایدر. حریتپرورلرك نظریاتنه کوره هر فرد کندی منافعنك اك متخصص حاکمی اولدیغندن، حریت شخصیه‌نك حکمران اولدیغی برهیئت اجتماعیه‌ده، اعظمی منافعی تأمین ایده‌بیلمه‌سی ایجاب ایدرسه‌ده ۱۹نجی عصرك نصف اولینك، بالخاصه ۱۸۲۰، ۱۸۳۰ و ۱۸٤۰ سنه‌لرینك وقایعی، بونك هیچ بویله اولمادیغنی، کوزه باتاجق درجه‌ده اظهار واثبات ایتمشدر : فرانسه‌ده اختلالله، انکلتره‌ده انتخاب مبعوثان قانوننك تعدیلی ایله مقام اقتداره کلمش اولان برجیلیر ، یعنی اوچنجی صنفك اوست طبقه‌سی، ثروتی، خصوصیله صنایع وتجارت ثروتی کندی اللرینه طوپلادیلر؛ اوچنجی صنفك آلت طبقه‌سی ایسه فقر وسفالتدن بردورلو قورتولامادی . بونك اوزرینه آلت طبقه‌نك منافعنی مدافعه ایدن عامه‌پرورلر ، مساواتسزلغی تولید ایله‌ین اسبابدن اك مهمی حریت اقتصادیه اولدیغنی ظن ایتدکلرندن ، دولتك امور اقتصادیه‌یه مداخله‌سنی ، مناسبات اقتصادیه‌ده حریتك تقییدینی ، یعنی حریت اقتصادیه‌یی تقیید ایدن قوانینك وضع وتدوینی وبو طریق ایله هیئت اجتماعیه‌ده مشهود اقتصادی مساواتسزلغك بردرجه‌یه قدر اکسیلتلمه‌سنی طلب ایتمشلردر . اوصره‌ده ، اوچنجی صنفك اوست طبقه‌سی منافعنك مدافعلری ایسه ، بو طبقه‌نك استفادهٔ عظیمه‌سنی موجب اولمش اولان حریت اقتصادیه‌نك وعلی‌الاطلاق حریتك سعادت اجتماعیه‌یی کافل اولدیغنی ادعا واعلان ایدییورلردی؛ حتی بو صوکره‌کیلر، یعنی برجیلیلر (Bourgeoisie =) منافعنی مدافعه ایدنلر، کچن فصلده تفصیل اولندیغی وجهله، وقایع اقتصادیه‌یه عائد مشاهدات ومطالعاتلرینی، عادتا برعلم طرزنده تنظیم وتدوین ایده‌رك، اقتصاد سیاسی (Economie politique =)یی احداث ایله‌مشلر وبو « علم » واسطه‌سیله‌ده مقصدلرینی تلقین ونشر ایتمشلردر. حریتپرور مقتصدلر، ۱۹نجی عصرك اك مهم مسائل اجتماعیه‌سندن اولان سرمایه‌دارله عمله مناسباتنك تنظیمنده‌ده، حریت اساسنی دستوراتخاذ ایده‌رك اجرت سعیك تعیینی موجرله اجیرك، یعنی طرفینك حسن رضاسنه براقیورلر ودولتك بومسأله‌یه مداخله‌سنی قطعیاً رد ایدییورلردی . حالبوکه عامه پرورلره کوره دولت ، سرمایه‌دارله عمله‌نك آره‌سنه کیرملی، سرمایه دارلرك عمله‌یی ، فقرلرندن فائده‌لنه‌رك ، کویا

سربست مقاوله‌لرله یالکز آجلقدن اولمیه‌جك قدر دون براجرت مقابلنده، اوزون مدت ایشلتمه‌سنه مساعده ایتمه‌ملی، فقرالی زنکینلره صویدرمامل و هله چوجقلرك و قادینلرك صورت وساعات سعینی اول باول تنظیم ایتملی، خسته و اختیارلرك، یعنی سعیه غیرمقتدر وسرمایه‌یه غیر مالك افراد جمعیتك حیات ومعیشتنی تحت تأمینه آله‌جق وسائط وتدابیر بولمالی وبوتون بوخصوصاتی قانونلرله تنظیم وتحکیم ایتملیدر: بوصورتله حریت، فقط بر طرفه حریت استثمار (Exploitation)، دیکر طرفه حریت موت تحدید ایدیلمش اولور.

عامه برورلرك مطالبه‌، ۱۹ نجی عصرك ابتدالرندن اعتباراً، واکثریت اهالینك تأثیر تضییقیله، حتی انکلتره کبی اك زیاده حریت اساسنه مجلوب مملکتلرده بیله، قولاق آصمق وبو مطالبدن بعضلرینی اسعاف ایتمك مجبوریتی حاصل اولمشدر: متعدد مملکتلرده، ساعات مساعینك تحدیدینی، معین سندن آشاغی چوجقلرك ایشله‌دیلمه‌سنی آمر قوانین وضع اولونمشدر.

کورولیورکه حریت ومساوات مبدألری، بعض خصوصاتده معکوس نتایج تولید ایتمش، بو مبدألرك اقتصادی ساحه‌ده، وهله زمانمزك اك حاد مسائلندن بولونان سعی وسرمایه مناسبتی مسأله‌سنده نتایج متضاده‌سی پك بارز برصورتده تجلی ایله‌مشدر. بو تضاد، کله‌جك فصللرده ذکر ایدیله‌جك اولان «صوسیالیسم» جریانندن دها ایی ا کلاشیله‌جقدر [۱].

[۱] «صوسیالیسم» کلمه‌سی، ۱۹ نجی عصر میلادینك ربع اولنده احداث ایدیلمش لغات مولده‌دندر: لاتینجه جمعیت معناسنه کلن Societas کلمه‌سندن مشتقدر. جمعیتجیلك، جمعیتپرورلك دییه ترجمه اولنه بیلیر. فقط ترجمه ایتمه‌مك مرجحدر؛ چونکه صوسیالیسم تعبیری بوتون غرب لسانلرنده مشترك اولدیغی کبی شرق لسانلرینك همان جمله‌سنه کیروب یرلشمشدر. صوسیالیسمك بر نوعی افاده ایدن «قومونیسم»، ینه لاتینجه‌دن «مشترك» Communis کلمه‌سندن مشتق یکی بر لغتدر. بوکا مقابل عثمانلیجه‌ده اشتراکجیلك، اشتراکپرورلك، اورتاقجیلق تعبیرلری احداث ایدیله بیلیر. لکن صوسیالیسم تعبیری حقنده بیان اولونان اسبابدن دولایی، «قومونیسم» تعبیرینك‌ده عیناً استعمالی مرجحدر. بوایکی تعبیر، بعضاً عین مقامده قوللانیلیرسه‌ده، مدلوللری اعتباریله یکدیکرندن فرقلیدرلر؛ قومونیسم، صوسیالیسمك انواعندن بریسیدر.

٤ — صوسياليسم [١]

كچن اوچ فصلده ، مليت ، حريت ومساواتدن بحث اولونمشدى . بونلردن باشقه ١٩نجى عصر ميلادى وقايعنه چوق تأثيرى طوقونمش باشليجه افكاردن دها ايكى فكر واردركه بونلرده مشروطيت و حاكميت مليه فكرلريدر. بوفكرلر، اساساً حريت ومساوات فكرلرينك نتايجندندر ؛ ادارهٔ دولتى مشروطى بر شكله افراغ ايتمك ايستهينلر ، يعنى مشروطيتپرورلر (Constitutionnalistes) ، ودولتده بر شخص ويا بر زمرهنك دكل ، بوتون ملتك حاكميتنى تأمين ايتمك ايستهينلر، يعنى عامهپرورلر (Démocrates) ، حريتپرورلك ومساواتپرورلك سياسى جريانلرنده داخلدرلر [١] ؛ بناءً عليه بونلردن آيريجه بحثه لزوم كورولمهمشدر .

كچن عصر ميلاديده چوق انكشاف وتكامل ايتمش اولان حريت ومساوات فكرلرينك پك قديم افكار بشريهدن اولديغى ، فصول سابقهده ايضاح ايدلمشدى . صوسياليسم وقومونيسم حقندهدخى عين شئ سويلهنيلير: بوايكى مسلك، فعل وفكر حالنده، بشريتك الك اسكى دورلرندن اعتباراً موجودايدى وفعلى وجودلرى، فكرى وارلقلرينه تقدم ايتمشدر .

زمانمز صوسياليست متفكرلرندن آلمانيالى قارل قائوتسكى (Karl Kautsky)، «معاصر صوسياليسمك مبشرلرى » عنوانلى اثرينه شويله باشلار : « بشريتك بشيكنده قومونيسم

---

[١] حريتپرورلك جريانندن بحث اولنوركن دنيلديكى وجهله، حريت فرديهنك تأمينى ايچون دولتك اقتدارى، بعض قيود وشروط ايله تقييد اولونمق ايجاب ايدر : بر قانونه ايلهدولت وفردك، حكومت واهالينك متقابل حقوقى تعيين وتنظيم اولونمازسه، دولت وحكومت بعض شرائط دائرهسنده اجراى حكومته مجبور طوتيلمازسه، حريت فرديه مصون اولاماز؛ بو جهتله بردولتده ادارهٔ مشروطهنك تأسيسى، وادارهٔ مشروطهيى تنظيم ايدن قانونه اساسى (Constitution)نك وجودى، حريت مبدأنك ايجاباتندندر. ـ حقوق بشر بياننامهسنك ٣نجى مادهسى ، « ملتك حاكميتى (Souveraineté de la Nation) » اساسنى اعلان ايتمشدر. بو اساسه كوره بر دولتده حاكم اولان قوت، برشخص، يعنى حكمدار، ياخود بر صنف، مثلا اصيلزادكان ألندهاولمايوب، افراد ملتك مجموعى اوقوهٔ حاكمهيى حائز عد اولنور؛ حاكم اولان افراد ملت، حاكميتى يا طوغريدن طوغرىيه، ويا وكيللرى واسطهسيله اجرا ايدر؛ بناءً عليه حاكميت مليه مبدأى، افراد ملتك حقوقجه مساوى اولديغى، بوتون ملتك يا بالذات ويا بالواسطه ادارهٔ حكومت ايتمهسنى اقتضا ايتديريوركه بوده عامهپرورلك (دهموقراسى) ديمكدر. عامهپرورلك، مساوات مبدأى نتايجندن اولديغى ايسه مساوات فصلنده ايضاح ايدلمشدى .

واردی؛ وعصریمزه قدرده، قوموونیسم، کرهٔ ارض سکنه‌سی اکثریتنك معیشتنده اساس اجتماعی اوله‌رق دوام ایتمکده‌در [۱] » . شو محققدرکه بشر جمعیتلرنده قوموونیسم، بر فکر منظومه‌سی اولمادن چوق اول، فعلاً موجود ایدی .

دور قدیمده، قوموونیسمی بر منظومهٔ فکریه حالنده ایلك یازوب نشر ایدن آتنلی افلاطونه (٤٢٩-٣٤٧ ق. م) در؛ دها طوغریسی بومسأله‌یه متعلق اولوب زمانمزه قدر واصل اولان ایلك اثر، افلاطونك سقراطه اسناداً یازدیغی محاورات (Dialogues) دن بریسیدر.

«پولیتیا (πολιτεια) » (دولته‌دائر) عنواننی طاشیان بو محاوره‌ده بردولتك اك مکمل اوله‌رق ناصل تنظیم ایدیله‌بیله‌جکی موضوع بحثدر. افلاطون ، بردولتك اهالیسنی ایکی صنفه تفریق ایدر : بریسی « محافظلر » ، حاکم صنف ؛ دیکری خلق، رعیه. افلاطونك جمهوریتنده حاکم صنف افرادینك شخصی ملکی اولمیه‌جق وبو صورتله صنف مذکور زنکین و فقیرلره آیریلمایاجقدر . حاکم صنفك ملك شخصیسی الغا ایدیلیرسه ، سعی ذاتیسیله کچینن خلقك اونلر طرفندن اضرار واذاسنی موجب اسباب اورته‌دن قالقمش اولور ؛ واوزمان حاکم صنف ، خلقی بیه‌ن قوردلقدن چیقار ، اونلری محافظ ایدن کوپك حالنه کچر. خلقك ، یعنی کویلو و رنجبرله صناعت وتجارت اربابنك شخصی ملکلری الغا ایدیلمیه‌جکدر . هیچ بر نوع استحصال ایله مشغول اولمایان « محافظلر » ، خلقك ثمرهٔ مساعیسیله تعیش ایده‌جکلردر . « محافظلر » ك خصوصی مسکن، شخصی مال وملکلری بولنمیه‌جقدر . اونلر ، سفرده‌کی عسکرلر کبی ، بر آراده یاشایه‌جقلر وبر آراده ییوب ایچه‌جکلردر. آلتون وکموشله علاقه‌دار اولمیه‌جقلردر . خلق ، خدمتلرینه مقابل اونلری بسلیه‌جکدر. « اکر محافظلرك ملك شخصی صورتیله یرلری، یوردلری و آلتونلری اولسه‌ایدی ؛ اونلر اوزمان ، یر ، یورد (تارلا وخانه) صاحبی اولورلردی ، محافظلر وسرت حاکملر اولامازلردی . کندیلری دائما خصومت وخیانته معروض قالدقلری کبی، بوتون حیاتلرینی باشقالرینه اظهار خصومت وارتکاب خیانت ایده‌رك ، وخارجی دشمندن زیاده داخلی دشمنلردن قورقارق کچیریرلردی ، وبوتقدیرده کرك اونلر ، کرکسه بوتون ملیت محققاً محو و منقرض اولوردی (۳ نجی کتاب ، ۲۲ نجی باب) . افلاطون ،

---

[۱] قارل قائوتسکی . — « معاصر سوسیالیسمك مبشرلری » - برنجی قسم، « افلاطوندن آنا بابتیستلره قدر . » - روسجه ترجمه‌سی - موسقوا، ۱۹۱۹ . - صحیفه : ۳ .

« محافظلرك » يالكز ملكلرى مشترك اولمه‌سيله‌ده اكتفا ايتميور ؛ ايچلرنده منافع خصوصيه‌نك تولدينه و آره‌لرنده نزاع واختلافك حصولنه باعث اوله‌بيله‌جك هرشيئك ، مثلا عائله‌نك‌ده ازاله‌سنه لزوم كوريبور. افلاطونك دولتنده ، « محافظلر » صنفنه منسوب اركككرله قادينلر هرجهتله وتماماً مساويدرلر : أو خدمتلرندن قورتوله‌يورلر ، عين تربيه وتعليمى كوريبورلروحربه كيتمكله‌ده مكلف طوتيليورلر.—مع‌مافيه افلاطونك تصورايتديكى قوموﻧﻴﺴﻢ، زمانمز قوموﻧﻴﺴﻤﻨﺪن چوق فرقليدر : اولاً افلاطونك مفكوره‌وى (Idéal) دولتنده ، ايكى صنف واردر ؛ ثانياً بو ايكى صنفدن يالكز بريسنده قوموﻧﻴﺴﻢ تطبيق اولنوب ، ديكرنده ملكيت شخصيه حق باقى قالاجقدر ؛ ثالثاً قوموﻧﻴﺴﻢ تطبيق‌اولنه‌جق حاكملر صنفى استحصال ايله مشغول اولميه‌جغندن ، بوصنفده دخى يالكز وسائط‌استهلاك قوموﻧﻴﺴﻤﻰ تأسيس ايديله‌بيله‌جك ؛ وسائط استحصال ايسه رعيه‌نك ألنده ملك شخصى اوله‌رق قاله‌جغندن ، وسائط استحصال قوموﻧﻴﺴﻤﻰ جاى تطبيق بولاميه‌جقدر .

رومانك فتوحات دورنده ، زنكين و فقيرلرك آره‌سى چوق آچيلمش اولديغندن فقرانك حيات ومنافعنى تأمينه خادم اصلاحات اجتماعيه طرفدارلرى ظهور ايتمشدر . بو اصلاحاتجيلرك الك مشهورلرى ، ميلاد عيسى‌دن بر بچق عصر قدر اقدم ياشامش اولان تيبريوس غراقخوس = Tiberius Gracchus) و قايوس غراقخوس = Caïus Gracchus) برادرلردر. بونلر فقرانك ترفيهنى طلب ايتمكله برابر ، ملك شخصينك الغاسنى ايسته‌ميورلردى. آنجق اصيلزادكانك تحت تصرفنده بولونان برنوع اراضئ ميريه‌يى ، اونلردن آلوب فقراى اهالى‌يه توزيع ايده‌جك « اراضى قانونلرى » نك وضعنى طلب ايديبورلردى . بويولده بعض قوانينك وضعى تقديرنده ، ملك شخصى اورته‌دن قالقمق شويله طورسون ، اصيلزادكانك بويوك اراضيسى يا چالانه‌رق ، املاك شخصيه مقدارى تزايد ايتمش اوله‌جقدى. بوجهتله غراقخوس قارده‌شلرك واصل اولمق ايسته‌دكارى غايه صوسياليسم وقوموﻧﻴﺴﻢ دكلدى. لكن اراضى قانونلرينك وضع وتطبيقى بويوك اراضى متصرفى اولان اصيلزاده‌لرى متضرر ايده‌جكندن ، اونلر ، برر فرصتدن بالاستفاده هر ايكى برادرى اولديرديلر .— ميلاددن برعصر قدر اول وقوعه كلن قاتيلينا = (Catilina) قيامى‌ده ، اجتماعى اساسه مستنددر : قاتيلينا ، پرسنز ، يوردسز فقراى اهالى‌يه طيانه‌رق ، بويوك اراضى صاحبلرى عليهنه قالقمش وحكومتى اله كچيرمك ايسته‌مشدر. موفق اولديغى تقديرده ، بويوك اراضى‌يى

پارچالایوب ، یرسز، یوردسزلره توزیع ایلیه‌جکدی؛ ملك شخصی‌یی الغا ایدوب قوموئیسم طرز اداره ومعیشتنی تأسیس ایده‌جك دکلدی . قاتیلینا وطرفدارلری، رومادە حاکمیتی حائز اولان بویوك اراضی صاحبلرینك ، یعنی روما حکومتنك اوردوسیله حربه مجبور اولدیلر ؛ ومحاربه‌ده یکیلدکلرندن باشده بالذات قاتیلینا اولمق اوزره اکثریسی قلنجدن کچیریلدی .ــ روما ممالکنده اجتماعی عدالتسزلکدن الکزیاده اضطراب چکن اسیرلر ، برقاچ دفعه قیام ایتمشلردر . بوقیاملرك الك مشهوری ، سپارتاکوس(=Spartacus)نامنده تراکیالی اسیر حرب برغلادیاتورك ، یعنی بربوماق پهلوانك ریاستی آلتنده یتمش پهلوانك قاپوا بلده‌سندن قاچوب سلاحه صاریلمه‌لریله باشلار . بوکوچوك چته ، هرطرفدن کلن برچوق اسیرلرك التحاقیله بویوجك براردو حالنی آلیر واوزرینه سوق‌اولونان اوچ‌روما اردوسنی مغلوب ایدر ؛ نهایت افرادینك اکثریسی مقتول دوشدیکندن مغلوب اولور (۷۱ ق . م) .

بوندن‌اولکی فصلده ادیان سامیه‌نك مساوات فکرینه نه درجه‌لرده طرفدار اولدیغی ذکر وبیان اولونمشدی . ادیان سامیه ، علی‌الخصوص نصرانیت واسلام ، یالکز حقوقی مساواتی دکل ، حقیقی ، یعنی اقتصادی واجتماعی مساوات‌ده امر ونشر ایتمشلردر [۱] .

[۱] یهودیلرده میلادعیسادن ۱۰۰ ییل قدراول « عسئیلر » نامیله خفی برقومونیست جمعیتنك موجود اولدیغنی یهودی مورخلرندن یوسف نقل ایدییور : « زنکینلکه هیچ اهمیت ویرمزلر ، بالعکس مال‌وملکك مشترك اولماسنی چوق مدح‌وثنا ایدرلر؛ ایچلرنده دیکرلرندن دها زنکین کیمسه یوقدر . اونلرك قانونلرینه نظراً ، طریقتلرینه داخل اولمق ایسته‌ینلر ، بوتون مالملکلرینی عموملك انتفاعنه ترك ایتمکه مجبوردرلر ، بو جهتله اونلرده نه اکسیکلك ، نه‌ده فضله‌لی واردر ، وهرشی قاردشلر آره‌سنده اولدیغی کبی اورتاقدر ... هپسی برآراده ، برشهرده یاشامازلر ، لکن شهرلرك هپسنده خصوصی اولری واردر ، وباشقه بر محلدن طریقتلرینه منسوب بریسی کله‌جك اولورسه ، برلیلرك موجودندن کندی ملکی کبی استفاده ایده بیلیر . یکدیکرینی طانیمایانلری بیله، کورشدکلری زمانده بوتون حیاتی برابر کچیرمشجه‌سنه تکلیفسز حرکت ایدرلر . سیاحت ایتدکلری زمان ، یانلرینه ، قطاع طریقدن محافظهٔ نفس ایچون ، یالکز سلاحلرینی آلیرلر ؛ چونکه هرشهرده سیاحلره کیه‌جك‌وییه‌جك ویرن برآدملری واردر ... آرالرنده تجارت یوقدر، فقط بریسی‌دیکرینه محتاج اولدیغی برشیئی ویریرسه ، اوندن‌ده کندی محتاج اولدیغی شیئی آلیر . اکر کندیسی برشی ویره‌بیه‌جك حالده اولورسه بیله، محتاج اولدیغی شیئی هیچ صیقلمادن‌ایسته‌یه‌بیلیر . (یوسف، « یهودی محاربه‌لری تاریخی » ایکنجی کتاب، ۸ ، ۳ ، ٤) ــ میلاددن بر عصراقدم تأسس‌ایدن اشبو عسئیلر طریقتیله عیسوی دینی وعالم اسلامده ظهور ایتمش ولان‌طریقتلر وبالخصوص « اخیلر » تشکیلاتی مقایسه اولونمالیدر .

نصرانيلر ، ابتدا ، كوچوك كوچوك قوموميست جمعيتلر حالنده تعضى وتأسس ايتديلر: الك قديم خرستيان جماعتلرى،ملك شخصيسى اولمايان واملاكى مشترك بولونان ويكديكرلرينه هرجهتله و تماماً مساوى صاييلان « قارده‌شلر » (اخوان ، اخيلر) دن مركبدر [١] . نصرانيته ايلك اوكجه داخل اولانلر ، روما ايمپراطورلغنده اجتماعى مرديونك الك آشاغى باصاماغنده بولونانلر ، فقروضرورتله ياشايانلر ، مال وملكى اولمايانلر، اسيرلر ، قاديلنلر ، الحاصل عموميتله ناچيز ، فقير وضعيف اولانلردر . بونقطهٔ نظردن باقيليرسه خرستيانلق حركتى ، بويوك مقياسده ، فكرى اساساته مالك وهردرلو جبر وشدتدن مجتنب بر نوع اسپارتاكوس حركتى صاييله‌بيلير... شايان دقت برجهتده ، خرستيانلق ، تا ابتداسندن اعتباراً ، عسثيلك كبى برملته منحصر دكلدر ؛ بين‌الملل روما ايمپراطورلغنه موافق اولمق اوزره بين‌الملل بر مؤسسه‌در . ــ لكن نصرانيتك ايلك دورنده‌كى قوموميسم بوكونكى قوموميسمدن چوق فرقليدر : نصرانيت قوموميسمى وسائط استحصاليه‌يى ، مواد استهلاكيه حالنه افراغ ايله فقرايه توزيع ايديور ديمكدى ؛ اكر بواصول تعمم ايتسه‌ايدى هردرلو استحصالاته ختام ويرلمش اولوردى . ايلك خريستيانلر ، فقير فيلسوفلر حالنده استحصاله پك آز اهميت ويره‌رك كچينه‌بيليرلردى ، لكن بويوك برجمعيت ، بويله بر تملى اوستنه ، صاغلام برصورتده قورولامازدى . بناءً عليه خرستيانلق انتشار و تعمم ايتدكجه استحصالاتده ملك شخصى‌يه مساعده ايتمك مجبوريتنده قالدى؛هركسك وسائط استحصاليه شخصاً مالك اولمه‌سى حقنى قبول ايتـدى ، آنجق ادامهٔ حياته لازم مواد استهلاكيه وانتفاعيه‌ده اشتراكى طلب و تأسيس ايله اكتفا ايله‌دى . افلاطونك قوموميسمنده‌ده ، ملك شخصى تماماً الغا اولونمامش، مستحصل اولان رعيه‌يه ملكيت شخصيه حقى براقيله‌رق

---

[١] نصرانيت ، ابتدالرنده تماماً قوموميست بر جمعيت تشكيلنه ساعيدر ، متا انجيلنك نقلنه كوره ، حضرت عيسى ، زنكين‌دليقانلى‌يه شويله ديمشدر: « اكر كامل اولمق ايسته‌رسه‌ك كيدوب نه‌ك وارسه صات، فقرايه وير.»(١٩ ، ٢١) ديكر انجيللرده بو كلامى تكرار ايدرلر : مارقوس (١٠ ، ٢١) ، لوقا (١٢ ، ٣٣ ـ ١٨ ، ٢١) . اعمال رسل (٤ ، ٣٢ ، ٣٤) ، قدسده تشكل ايدن ايلك نصرانى جمعيتلرى آتيده‌كى وجهله تصوير ايدر : « وايمان ايدنلرك جماعتى يك‌دل ويك‌جان اوله‌رق برى كندى اموالندن اولان برشيئى بمدر ديمزايدى لكن جمله‌شيلرى آرالرنده مشترك ايدى ... وايچلرندن محتاج بركيمسه بولونمازدى چونكه تارلا ويا خانه صاحبى اولانلرك جمله‌سى املاكنى صاتوب صاتيلان شيلرك آقچه‌سنى كتيره‌رك رسوللرك اياقلرينه قورلرايدى. وهركسه كندى احتياجنه كوره توزيع اولنورايدى . »

يالكز استحصال ايله اوغراشمايان « محافظلر » صنفنده قومونيسم تماماً تطبيق ايديلمك ايستەنلمشدی. عوامك تمام مساواته نائليت آرزوسندن، يعنی قومونيسم احتياجندن طوغان نصرانيت ، اصيلزادە فلاطونك تصور ايتديكی تفريق صنوفه مستند تشكيلاتی ، طبيعی قبول ايدەمزدی ؛ بوجهتله نصرانيت ، وسائط استحصالدە ملكيت شخصيه حقنی عمومه تشميل ايتدی ، وسائط استحصالی ، علی الخصوص تارلاسی ، طوپرغی اولانلر ، اونی محافظه ايدييور واونكله استحصالاتده بولنيورلردی؛ لكن بوصورتله استحصال ايديلوب دە استهلاكه صالح اولان موادك جملەسی ، يعنی غدا ، اثواب ، مسكن و بونلری اشترايه ياراياں پارە ، خرستيان جماعتنك مال مشتركی ايدی؛ جماعت بونلری ايستەديكی كبی قوللانمق حقنی حائزدی .— ديمك اوليوركه استحصالاتده قومونيسمك تطبيقنه امكان بولونامەمسی نصرانيتك ايلك دورنده اجتماعی غايەسی اولان تام قومونيسمك تأسسنه مانع اولدی .

ايكنجی مهم مانعەيی عائله مسألەسی ايقاع ايتدی . خرستيانلق ابتدای ظهورنده عائله مدافعی دكلدر : متا انجيلنك نقلنه كورە عيسی المسيح ديبوركه « و هركيم خانەلر يا برادرلر يا همشيرەلر يا پدر يا والدە يا زوجه يا اولاد يا تارلالری بنم اسمم ايچون ترك ايتمش اولورسه يوز قاتی آلەجق هم ابدی حياته وارث اولەجقدر . » (١٩ ، ٢٩).— مسيحك بوبابدەكی كلامنی ، لوقا انجيلی شويله نقل ايدييور: « اكر بركيمسه بكا كلوب دە كندی پدرينه ووالدەسنه وزوجەسنه واولادينه وبرادرلرينه وهمشيرەلرينه هم دخی كندی جاننه بيله بغض ايتمزايسه بنم شاكردم اولاماز » (١٤ ، ٢٦) .— الك اسكی خرستيان جماعتلرنده ، عائله حياتنك الغاسنه طوغری برتمايل مشاهدە اولنور : بوتون جماعت ، هركون برسفرەدە يمك يمكله مكلفدر. بومحبت سفرەلری، وسائط استهلاكده قومونيسمك نتايج طبيعيەسندندر . معمافيه نصرانيت ، خصوصی عائلەيی ويا علی الاطلاق عائلەيی الغا ايدەمدی . [١]

زمان كچدكچه، نصرانيت قومونيسمدن اوزاقلاشدی [٢] ؛ يالكز مناسترلر بو عنعنەيی بردرجەيه قدر محافظه ايتديلر . هله جرمنلر رومايه داخل و روما ممالكنه صاحب

---

[١] ق . قاتولسكی ، بوقارىدە ذكر اولونان اثر ، صحيفه : ٢٤ ، ٢٧ .

[٢] بونكله برابر آبای كنيسائيه، وعظ ونصيحتلرنده ، علی الاكثر ، قومونيسمه ياقين فكرلر بيان ايتمكدن كيری قالمامشلردر . مثلا خرستيانلغك الك بليغ واعظلرندن صاييلان آلتون آغيز بوحنا (Jean Chrysostome =)-كه دوردنجی عصرميلادی نهايتلرينه طوغری استانبول پطريقلق مقامنی

اولدقدن صوکره ، خرستیانلق چوق تغیر ایدر ؛ جرمن مؤسساتیله اویوشمه‌یه لزوم ومجبوریت کورەن کلیسا ، اسکی فکر وغایه‌لرندن بر چوغنی اونوتمش کیدر .

آوروپالیلر طرفندن تألیف اولونمش تاریخ عمومیلرده ، عمومیتله شرق تاریخی وخصوصیتله شرق اسلامی تاریخی پك مختصر کچیلمکده‌در : تاریخ قدیمدن خرستیانلغه وآوروپا قرون وسطاسنه ، وآوروپا قرون وسطاسندن ینه آوروپا قرون آخیره‌سنه آتلانیلیویریور . تاریخله مشغول بر تورك بو تسلسلی عیناً تعقیب ایدرسه ، وظیفه‌سنی ایفا ایتمش اولماز . نصرانیتی تعقیباً آوروپا قرون وسطاسنه کچمه‌دن اقدم موضوع بحث اولان مسأله‌یه دائر شرقده انتشار ایتمش افکار وحادث اولمش واقعات اولوب اولمادیغنی آراشدیرمق ایجاب ایدر .

اشغال ایتمش وفقط صوکره نفی اولنوب منفاسنده اولمشدر ، ۱۱ نجی وعظنده اعمال رسلدن بحث ایدرك ، ایلك نصرانیلرك قومونیست حیاتی وضوح وبلاغت ایله تصویر ایدییور وزمانك استانبول خرستیانلریده او طرزده بر حیاته تشویق ایلیور. (قاتونسکینك ذکرینه کوره S. P. N. Ioanni
Chrysostomi opera omnia quae: پارسده J. P. Migne طرفندن نشر اولنان exstant.
Patrologiae cursus completus ك IX جلدینك ۹۶-۹۸ صحیفه‌لرنده) کذا آلتنجی عصرمیلادیده
باپالق مقامنی اشغال ایدن بویوك غره‌غوریوس (Saint Grégoire Ier, le Grand) دیورکه
« باشقه‌لرینك ملکنی آلمامق ، بوآز بر شیدر ؛ الله‌ك عموم ایچون یاراتدیغی نعمتلری شخصکه تخصیص ایدوبده کندیکی کناهکار صایمامق طوغری دکلدر . کندی مالنی باشقه‌لرینه ویرمه‌ین کیمسه قاتلدر ، قتل نفس ایتمشدر ، زیرا فقرانك ادامهٔ حیاتنه یارایه‌بیله‌جك شیلری اونفسنه حصرایدییور . وبوجهتله اوکیمسه حقنده دنیله‌بیلیرکه کندی احتیاجندن آرتان شیلرله نقدر آدم یاشایه‌بیله‌جك ایدیسه، او اوقدر آدمی هرکون اولدیرمکده‌در . محتاج اولانلری مالنه تشریك ایدن کیمسه ، کندی مالندن ویرمش اولماز، بلکه محتاج اولانلرك مالنی اعاده ایتمش اولور. بوبر اثر شفقت دکلدر ، صرف بورجنی اوده‌مکدر . » (ینه قاتونسکینك ذکرینه کوره: Villegardelle, Histoire des idées socia-
listes avant la Revolution française, Paris, 1846, page, 71.

٥ – صوسیالیسم (مابعد)

نبیّ اسلام حضرت محمد (ص . ع .) ك زمان ولادتنده ، ایران تختنده کسرا خسرو نوشیروانه اوطوریبورایدی. نوشیروانك باباسی کسراقباد در . (٤٩١ – ٥٣١ م .) قباد زماننده ، ایرانك نیشابور شهرندن مازداك (مزدك = Mazdâk) آدلی بر آدم ظهور ایده‌رك ، شرق کتابلرینك تعبیریله یکی بر مذهب ایجادایله‌مشدر. مازداك ومذهبی حقنده، الده موجود معلومات چوق ناقصدر ؛ مسلمان مورخلرك فرس آثار وعنعناتندن نقلاً ویردکلری خبرلره کوره مازداکیلك ، اموال واملاکك ، حتی نسوانك بوتون جمعیته مشترك اولماسی ، یعنی تام قوموئیسم اساسنه مستند ایمش . مازداك، مذهبنی ایلك اولجه قباده قبول ایتدیرمش ، صوکره اونك حکمدارلق اقتدار وقوتی سایه‌سنده بوتون ایران ممالکنه نشر ایتمك ایسته‌مش . فقط خلقك بر قسمی بو مذهبه شدتله مخالفت ایتمش ؛ حتی بر آرالق حکمداری خلع وحبس ایده‌رك ، مازداکیلکك انتشارینه مانع اولمق ایسته‌مشلرسه‌ده ینه قباد ومازداك طرفدارلری غالب کلمش . نهایةالنهایه ولیعهد خسروك ریاست ایتدیکی مخالفین تکرار غلبه چاله‌رق ، قباد قتل اولونمش ؛ خسرو کسرالر تختنه جلوس ایله حکمدار ایران اولمش . خسرو نوشیروان حکمدار اولونجه ، مازداکیلکی تا کوکندن قلع ایده‌رك ، ایران مذهب قدیم رسمیسنی ، یعنی زردشتیلکی اعاده ایتمش . آنجق مازداك مذهبی اوتوزسنه قدر دوام ایله بر چوق طرفدارلر قازانمش اولدیغندن ، ازالهٔ قطعیه‌سیچون ، کسرا نوشیروان ٤٠٠,٠٠٠ دن زیاده آدم قتل ایتدیرمش وحتی رئیس مذهب مازدا کی بالذات خنجریله اوروب اولدیره‌رك ، بو قتال عظیمك ایلك اشارتی ویرمش . خسرونوشیروانه ، بواجراآتندن دولایی، طرفدارلری عادل عنوانی طاقشلردرکه بوکونه‌قدر دوام ایدر [١] .

مازداکیلکه دائر معلومات تاریخیه بوقاریده یازیلانلردن عبارت کبی ایسه‌ده ، او دورلرده ایرانك تشکیلات اجتماعیه‌سی نظردقته آلنه‌رق واقعه‌نك بر درجه ایضاحی قابلدر : کسرا قباد زماننده ایران مدنیت وعمران جهتیله مترقی بر مملکتدی ؛ نیشابور ،

---

[١] شرق متوسطك تاریخی دوره‌سنده بردرجه‌یه‌قدر معلوم اولان ایلك مهم قوموئیسم حرکتی، مازداکیلکدر. چینده برقاچ دفعه قوموئیسم تجربه‌سنك یاپیلمش اولدیغنه دائر ادعالر وارسه‌ده بوادعانك درجهٔ صحتنی تحقیقه موفق اولامادم .

رهی، اقباتانه کبی بویوك شهرلر تأسس ایتمشدی. اهالی برقاچ صنفه منقسمدی: دهقانلر، یعنی بویوك اراضی صاحبی اولان ملکدارلر، موغان (مغان، مغلر=les Mages)، یعنی روحانیلر، ارباب تجارت وصنایع اولان شهرلیلر، ودهقانلرك ملکنده ایشله‌ین رنجبرلر. دهقان ومغان، اصیلزادکان ایدی، اجداددن قالمه بویوك اراضی‌یه مالك ایدیلر وجمعیتك اك یوکسك صنفنی تشکیل ایدیورلردی. رنجبرلر ایسه دهقان ومغانك کنیش اراضیسنده یرسز، یوردسز، صرف قارن طوقلغنه چالیشیورلردی؛ وبونلرك برقسمی آلینوب صاتیلان اسرا ایدی. شهرلرده دخی قارن طوقلغنه چالیشان ایشچیلر ایله حریت شخصیه‌سندن تماماً محروم اسیرلر، کوله‌لر واردی. — اسلامیته قدر ایرانك دین رسمیسی اولان زردشتیلك، موجود تشکیلات اجتماعیه‌یی تصویب وتأیید ایدییوردی. زردشت مذهبی مادی، ومعنوی قوتك، تفوقك، تحکمك مروجیدر؛ فقر وضعفك حامیسی دکلدر. زردشتیلك، حاکمیت اشرافه، (آریستوقراسی=Aristocratie)یه طرفدار بردیندی. بودینك خدامی دیمك اولان مغان، آتشکده‌لره وقف اولونمش واسع اراضیدن متنفع اولان ارباب ثروت واصالت ایدی؛ بونلر امور سیاسیه واداریه‌ده عظیم نفوذ وتأثیره صاحبدی. — دیمك اولیورکه ایران خلقی، متمول وامور حکومته نافذ دهقان ومغان، یعنی ملکدار وروحانیلردن وبلکه‌ده برقسم شهرلی زنکینلردن عبارت بر اقلیت ایله فقرادن، یعنی اصناف، رنجبر وعمله‌دن متشکل بر اکثریتدن ترکب ایدییوردی. حکومتی اللرنده طوتان مغان ایله دهقان، منفعتلری اقتضاسی، مؤسسات موجوده‌نك محافظه‌سنه طرفدار ایدیلر؛ دین، یعنی زردشت مذهبی‌ده بو مؤسساتك الٰهی برحافظ ومؤیدی ایدی. — مؤسسات موجوده‌نك بقاسندن منافع حیاتیه‌سی مختل اولان فقرانك احتیاجات ومطالبنی تمثیل ومدافعه ایتمك اوزره مازداك ظهور ایتمشدر. بوذات، مؤسسات موجوده‌یی ییقمق قصدیله دینی واجتماعی نظریاتنی اورته‌یه آتارق، حکمداری فکرینه اشتراك ایتدیردکدن صوکره، اونك واسطه‌سیله، یعنی دولت قوتیله قوانین جدیده وضع ایتدیروب یکی مؤسسات احداث ایله‌مك ایسته‌مشدر [۱]. مازداك حیاتده مشهود عدالتسزلکك منبعی، ملکیت شخصیه‌نك

[۱] بشریتده بویوك انقلابلری وجوده کتیرمك اوزره، شمدی‌یه قدر ایکی یول طوتلمش اولدیغی کورولییور: بو ایکی یولدن بریسی قوته، شدته اصلا مراجعت ایتمکسزین، ارشادات وتلقینات ایله، یعنی پروپاغاندا ایله یکی بر فکره خلقی دعوت ونهایت اقناع ایتمکدر؛ دیکری یکی فکری القا ایچون جبروشدته، سلاح قوتنه مراجعت ایله‌مکدر. فقط وقایعده بو ایکی یولك علی الاکثر برلشدیکی مشاهده اولنور. اساساً مثلا نصرانیت، جبر وشدتك تماماً عاریهنده ایکن،

وجودنده کورمش وبونکچون ملکیت شخصیه‌یی ازاله ایله ملکیت مشترکه‌نك تأسیسی چارهٔ نجات عد ایله‌مشدر .

انسانلر ، ملکیت شخصیه اساسی اوزرینه یاجماداته ، یاحیواناته ، یاخود انسانلره تملك ایده‌بیلیرلر ؛ انسانلرك شخصاً تملك ایتدکلری انسانلر، یااسیرلر، یاخود زوجه‌لردر. مازداك افراد جمعیتك اشیا واشخاصه تملکی اساسنی ییقمش، تملك اوله‌بیلن موجوداتك جمله‌-نی، جماعتك مشترك ملکی عد ایتمشدر. مورخلرك نقل وبیانه کوره، مازدا کیلکك عمده‌سی ، اموال ، املاك ونسوانده اشترا کدر ؛ یعنی تام ومطلق برقوموینسمدر [١] .

مازدا کیلك اهل ثروت وصاحب حکومت اولان صنوف عالیه‌نك الك حساس یرلرینه، یعنی کیسه و معده‌لرینه طوقوندیغندن ، دهقان ومغان ، هر واسطه‌دن بالاستفاده مضر ومضل اولان بوجریانك اوکنه کچمه‌یه چالیشمش وعلی‌الخصوص مغان ، یعنی روحانیلر ، قدیم مورخین اسلامیه‌نك تعبیریله مزدك زندیق علیه‌اللعنه نك مذهب منحوسی علیهنه ارشادات وتنویراتده بولونمشدر . بوکا رغماً ، قوموینسم حاکمیتی ، ایرانده ٣٠ سنه قدر دوام ایتمشدر . . . فقط الك نهایت کسرا قبادك وصاحب مذهب مازدا کك و ٤٠٠,٠٠٠ قدر طرفدارلرینك قتلنی انتاج ایدن عظیم بر مجاهده‌دن صوکره ، ملکیت شخصیه طرفدارلری غالب کله‌بیلمشلردر .

مغلوب اولان بومذهبه دائر ، بزه قدر کله‌بیلمش خبرلر، مذهبك دشمنلری طرفندن نقل وروایت ایدیلمش اولدیغندن، اوخبرلرك تماماً موثوقیتی ادعا ایدیله‌مز. ازجمله مازدا کیلکی باتیرمق ایچون راویلر ، بوتون انسانلرك پك زیاده متحسس ومتأثر اولدقلری بر مسأله، اشتراك نسوان مسأله‌سی اوزرنده چوق اصرار ایتمکده‌درلر ؛ حتی نوشیروانك والده‌سنه حرمت و محبتی ، مازدا کیلر علیهنده‌کی صوك درجه شدید حرکتك مهم بر سببی اوله‌رق

انتشاری قسماً سلاح سایه‌سنده اولمشدر . معلومات موجوده‌یه کوره، مازداك فکرینك تحققی ایچون، خلقی قیام واختلاله دعوت ایتمه‌مش ، بلکه قوهٔ حاکمه‌یی حائز حکمداری اقناع ایده‌رك، حکمدارك فرمانلریله ، یعنی بر طریق قانونی ایله انقلابی حصوله کتیرمك ایسته‌مشدر . لکن زمانمز قوموینستلری جبر و شدتسز ، یعنی سلاح قوللانمقسزین انقلاب یاپیله‌میه‌جغنی ادعا وبو ادعالرینه تطبیق حرکت ایتمکده‌درلر .

[١] بوکونکی المان قوموینستلری کندیلرینی « سپارتاکوس »ه نسبت ایده‌رك « اسپارتاکیست (= Spartakistes) » عنوانی آلمقده‌درلر. شرق قوموینستلری ده ، الك اسکی شرق قوموینستی اولان مازدا کی کندیلرینه « پیر » اتخاذ ایدوب « مازدا کی » نامنی آلابیلیرلر . . .

کوسترلمکده‌در . فقط بر طرفلی اولان بو روایتلرك درجهٔ صحتنی تعیین ایچون ، الده وسائط کافیه مفقوددر .

* * *

خسرو نوشیروانك استناد ایتدیکی دهقان و مغان، یعنی بویوك اراضی صاحبلری فرقه‌سنك کوستردیکی فوق‌العاده شدتلره رغماً ، مازداك مذهبنك کوکی ایران طوپراغندن تماماً قازیلوب ، چیقاریلوب آتیلامامشدر ؛ کوك قالمش و مساعد شرائط بولدقچه تازه فیلیز ویرمشدر : قوموﻧﻴﺴﻢ فکرینك ایرانده ، بعدالاسلام دخی ، آرا صره تظاهر ایده‌رك مختلف طرزلرده قوه‌دن فعله چیقدیغنی کورولور .

فی‌الواقع ، اسلامیتك ظهورندن بر مدت صوکره ، خلفای عباسیه‌دن هارون‌الرشید دورنده (۲نجی عصر هجرینك صوك ربعی) ، ایرانك شمالنده، یعنی بحر خزر سواحلیله آزربایجانده مازدا کیلرك موجود اولدیغی محققدر . — هارونك اوغلی مأمون خلیفه زماننده ایسه (۳نجی عصر هجری ابتداسی) مازدا کیلکك استحاله‌سندن عبارت بابك (Bàbek =) مذهبی پیدا اولور : بابك نامنده بریسی مازدا کیلکی اسلامك بعض ظواهری ایله اورته‌رك ، قوموﻧﻴﺴﻤی احیا ایدر. بابك، اردبیل جوارنده خرم قصبه‌سندن چیقمش بر فرس در . مذهبنه بابکیه ویا خرمیه ویاخود فرمیه دنیایر . خرم قصبه‌سی ، اوته‌دنبری مازدا کیلکك یواسی صاییلیوردی . بابك فرخ‌ده ، طبق مازداك کبی ، اشتراك اموال واملاك ونسائی تلقین و تعمیم ایدییوردی . بابك کندیسنه بر خیلی طرافدار طوپلادی . بابکیلر خلافته اطاعتسزلك ایتدیلر و ایچلرنده جسور داغلیلر بولندیغندن ، مأمون خلیفه بونلرله یکرمی سنه قدر اوغراشمه‌یه مجبور اولدی. بابك خرمینك نفوذ وحکمی ، بوتون آزربایجان وشرقی ارمنستان حوالیسنه یاییلدی .

نهایت معتصمك زمان خلافتنده، خلیفه‌نك تورك امیرالجیشلرندن آفشین، بو قوموﻧﻴﺴﺘﻠﺮی مغلوب ایتمش و رئیسلرینی دیری دیری یقالایوب دارالخلافهٔ بغداده کتیرمشدر ؛ بابك خرمی ، بغدادده اعدام اولونمشدر . بو شدتلی تأدیب عسکری‌ده ، قوموﻧﻴﺴﻢ تخمنی ایرانك شمال وشمال غربیسندن سیلوب سوپوره‌مه‌مشدر. آره‌صره‌ینه قوموﻧﻴﺴﻢ فکرینك قوه‌دن فعله اخراجی مقصدیله ، اورالرده قیاملر وقوعه کلمش ایسه‌ده بونلرك هیچ بریسی بابکیه حرکتی قدر کسب وسعت واهمیت ایده‌مه‌مش ، اوزون سوره‌مه‌مشدر . لکن عالم

اسلامك قسم جنوبيسنده ، ايرانله عربستانك يكديكرينه قاريشـديغى عراقده اجتماعى سببلردن متولد چوق كنيش ومهم قياملر واقع اولمشدر .

اسلام مدنيتنك اڭ پارلاق دورەلرندن بريسى، مركزى عراق اولمق اوزره تأسس ايدن خلافت عباسيەنك هارون‌الرشيد ومأمون عصرلريدر . بوأثناده زراعت ، تجارت ، صنايع ، علوم ومعارف حقيقة" يوكسك بر درجەيە چيقمش ، دارالخلافه اولان بغداد بهشت آباد شرقك اڭ بويوك ، اڭ زنكين و اڭ ايشلك بر مركز اقتصاديسى اولمشدى . بغدادك آچيق دڭزلره ، اوقيانوسلره مخرجى ، اسكلەسى بصره شهرى ايدى ؛ بغدادك جهانشمول تجارتى ، بصره واسطەسيله اجرا ايديليردى . هامبورغ برلينه نظراً نەايسه، بصرەده بغداده نظراً اويله ايدى . بصرەده تجارت بحريەنك ايجاب ايتديرديكى اسكله عملەسيله اوزمان كميلره چوق مقدارده الزم اولان كورەكجيلر، يعنى كمى عملەسى طوپلانمش بولنيوردى . بوعملەنك برقسمى زنجى اسيرلردى. بوندن‌ماعداعراقك‌زنكين طوپراقلرينى باغ،باغچه، خورمالق وتارلالرينى ايشلمك اوزره، بوطوپراقلرك‌صاحبى اولان ملكدارلر ، زنجير اولەرق برچوق زنجى اسير قوللانيرلردى . اسراى زنجيه ، زنكبياردن كتيريلەرك بصرەيە چيقاريليردى . بوخصوص‌ده بصرەده‌كى زنجى اسيرلرك مقدارينى آرتديرردى . اسراى زنجيەيه صاحبلرى ، عموميتله كوتو و شـديد معامله ايدرلردى . زنجيلرك عصيانى ايچون اسباب موجبه وعصيانك موفقيتى ايچون شرائط كافيه موجود ايدى .

ايرانك (رەى) شهرندن اولوب كنديسنك اولاد على‌دن اولديغنى ادعا ايدن على بن محمد نامنده بريسى، اسراى‌زنجيەنك‌باشنه كچەرك ، ٢٥٥ سنهٔهجريه (= ٨٦٩م)سنده اعلان عصيان ايتدى؛ وبوواقعه ايله تاريخ اسلامده « حرب‌الزنج » دنيلن محاربات اجتماعيه باشلاندى . اسراى زنجيەنك سركردەلرى ، « رئيس‌الزنج » عنوانى‌آلمشلردر. اختلالجيلر موفق اولدقلرى محللرده، طبقى اسپارتاكوس اوردوسـنك ياپديغى كبى اسرانى آزاد ايديورلردى .ينه اسپارتاكوس حركتنده اولديغى وجهله، يوكنى، كورەكنى، قازماسنى، حاصلى ايشنى براقان اسير وفقيرلر ، هرطرفدن كاوب، اختلالجيلره التحاق ايله‌يورلردى. اسرا غالب كلدكجه ، زنكين افنديلرينى ، ملكدار و سرمايەدارلرى قتل ، ملكلرينى ، خانه وتارلالرينى احراق و تخريب ايديورلردى : اسرا ، اوزمانه قدر صاحبلرندن كوردكلرى كوتولكلرك انتقامنى فائضيله آليلر . خليفەنك اوزرلرينه سـوق ايتديكى اوردولرى بر قاچ دفعه بوزديلر ؛ و اوردودن آلدقلرى اسيرلره قارشى‌ده چوق شـديد

طاوراندیلر . مورخین اسلامیه ، رئیس الزنج علی بن محمده ، معاملات شدیده‌سنی وسیله اتخاذ ایده‌رك « الخبیث » عنوانی طاقمشدر . بر آرالق « الخبیث » کندیسنی خلیفه اعلان ایتمش وسکه‌لر ضرب ایله اسمنی خطبه‌لرده دخی ذکر ایتدیرمش ایسه‌ده نهایت ، الموفق خلیفه‌نك بالذات اداره ایتدیکی بر اردو طرفندن مغلوب ایدیلمشدر (۲۷۰ هـ). بو محاربه‌ده یقالانان علی بن محمدك باشی کسیلدی . زنجی اسیرلرك اختلالی ۱۵ سنه قدر دوام ایتمشدر . — بو حرکت یوقاریده ایما ایدلدیکی وجهله ، رومادە ظهور ایدن اسپارتاکوس حرکتنه پك بکزه‌ر . بو حرکتده ، فعلی اولارق ، اسرا وفقرانك صاحبلرینه واهل ثروته قارشی قیامی مشهود ایسه‌ده ، بوقیامك بعض نظریاته استناد ایتدیکی ، مثلا اشتراك اموال واملاك غایه‌سنك تعقیب ایدیلدیکی معلوم دکلدر . فقط زنجی اختلالنك ظهور ایتدیکی محللرده وینه اوچنجی عصر هجری اورته‌لرنده دیکر بر حرکت اجتماعیه ظاهر اولورکه بونك نظریات جهتی ده‌ا ایچه ایشله‌نمشدر . بو حرکت فکریه واجتماعیه‌یه تاریخ اسلامده « قرامطه حرکتی » دیلیر.

قرامطه حرکتنی انتاج ایدن افکار ونظریات ، عالم اسلامك هر طرفنه ، مختلف قناللردن بر خیلی یایلمشدر . بو افکار ونظریات ، شیعی مذهبنك شعباتندن بریسی صاییلان اسماعیلیه مذهبنك عقائدیله قارشمشدر . اسماعیلیه مذهبنك ، ودها عمومی اوله‌رق شیعیلکك نظریات وافکارندن بعضلری دیکر مذاهبه سالك مسلمانلرك عقائدینه‌ده ایی سرایت ایلمشدر . — بو صورتله عالم اسلامده تکون ایدن اجتماعی واشتراکی افکارك مذاهب مهمهٔ اسلامیه ایله تماسی نقطه‌لرینه کلمش اولدق . بو ، چوق چتین ، قاریشیق وشمدی‌یه قدر همان هیچ ایشلنممش بر مسئله‌در . عالم اسلامده ، صوسیالیسم و قوموﻧﯿﺴﻢ مشابه فکری و فعلی جریانلره حقیله وقوف حاصل ایتمك ایچون ، مذهبلرك وطریقتلرك جدی وبیطرف تدقیقی اقتضا ایدر . بو تدقیقات هنوز اجرا ایدیلمش دکلدر . اجرا ایدیلمش قسمنه دخی تماماً واقف اولدیغمزی ادعادن چوق اوزاقز . بناءً علیه بوبابده‌کی مطالعاتمز بالطبع پك ناقص وچوق خطالی اوله‌جقدر.

دین اسلامه ایمان ایدنلر ، تا ایلك عصر هجریدن اعتباراً ، برقاچ مذهبه آیریلمشلردر. بو مذهبلردن بعضلرینك هیئت عمومیه‌سنه بالآخره « مذهب شیعی » وبو مذهبك سالکلرینه‌ده اهل تشیع ویاخود شیعی دینلمشدر . شیعه‌نك اصل معناسی ، علی الاطلاق بر فکره طرفدار ، بر کیمسه‌یه تابع وانصار اولان جماعت ویا فرقه دیمك اولدیغی حالده ، تاریخ اسلامده بر اصطلاح مخصوص اوله‌رق ، حضرت علی واولاد وعیاله طرفدار وانصار اولان

جماعت معناسنه کلمکده‌در [١]. شیعی ، شیعه‌یه منسوب دیمکدر. تشیع ، شیعه‌لك دعواسنی گودمکدر . حضرت علی‌یه انتسابلری جهتیله ، شیعیلره **علوی** ، شیعیلکه علویلك دخی دینلیر ؛ وبو تعبیر دها صریحدر .

تاریخ اسلامك ایلك عصرینك الك لجبیع وقایعندن برنجیسی **علوی - اموی نزاعیدر** . مورخلرك ادعاسنه کوره بو نزاع ، **هاشمی - اموی غوغاسی** شکلنده ، بعثت نبویه‌دن اول دخی موجود ایدی . زمان سعادتده دوام ایتدی ؛ هاشمی اولان حضرت پیغمبره قارشی حرب ایدن قریشیلرك مقام ریاستنده ابوسفیان اموی بولنیوردی . علی الخصوص حضرت رسول‌الله‌ك وفاتندن صوکره، ریاست اموره کچمك هوس واملی بو قدیم نزاعك اشتدادینی موجب اولمشدر [٢] .

موضوع بحثه کوره ، شایان دقت وحائز اهمیت اولان جهت علوی - اموی نزاعنك اصلندن زیاده بو نزاعده طرفین تشکیل ایدن ایکی عائله‌نك ، هاشمیلرله امویلرك دنیا وحیاته نظرلریدر . بنی هاشم ایله بنی امیه ، صدر اسلامده ، ایکی مبدأ (Principe) ی تمثیل ایدر کبیدرلر: هر ایکی عائله‌نك دنیایه ، معیشته ، حیاته ، حیات اجتماعیه‌یه باقیشلری، هیئت اجتماعیه‌نك تنظیم واداره‌سنه دائر فکرلری متضاددر .

بنی امیه ، قبل الاسلام، صنادید قریشك ، یعنی مکه‌لی زنکینن ، تجار، اشراف واعیانك الك ایلری کلنلری ایدی ؛ و اوجهتله تا فتح مکه‌یه قدر ، **مکه جمهوریت اشرافنك** (République Aristoeratique) نك مقام ریاستنده ، بر اموی، ابوسفیان بن حرب بولنیوردی [٣] .

---

[١] عاصم افندینك ترجمهٔ قاموسندن اقتباس اولونمشدر .

[٢] حضرت عمرك وفاتنده ، مقام خلافتك ایکی نامزدی واردی : امویلردن حضرت عثمان، هاشمیلردن حضرت علی . عثمانك انتخابنه علویلر صمیمیتله موافقت اتمدیلر . علی‌نك اعلان خلافتنه اموی معاویه عصیانله مقابله ایتدی . معاویه‌نك اوغلی یزید ایسه ، ینه خلافت مسأله‌سندن دولایی حضرت علی‌نك اوغلی حضرت حسینی کربلا محاربه‌سنده شهید ایتدیردی .

[٣] بوکونکی تعبیراتی قوللانمق اوزره دینله‌بیلیرکه مکه ، ونديك وجنویز کبی، زنکین تاجرلرك تحت اداره‌سنده بلدی بر جمهوریت اشراف ایدی؛ چول کمیلری اولان دوه‌لر واسطه‌سیله یمن وشام تجارتلرینه بر مرکز مبادله اولمشدی. زمان جاهلیتده حج، مهم مبادلاته صحنه ووسیله اولان بر بنا یردی. مکه اهالیسنی ترکیب ایدن قبائل رؤساسی، صنادید قریش ، بر نوع سناتو تشکیل ایدر . وبو سناتو (مجلس اعیان) ، « دارالندوه » دینلن خانه‌ده طوپلانیردی . اکثری بلدی جمهوریتلرده کورولدیکی وجهله ، وظائف بلدیه‌یی اعیان کندی آرالرنده تقسیم ایدرلردی . مکه جمهوریت اشرافیده

محمد عليه السلام ، بوتون انبياالله كبي، انسانلر آره‌سنده مساوات واخوت تلقين ونشر ايتمه‌يه باشلايجه ، صناديد قريشك بالطبع خوشنه كيتمدي . حضرت پيغمبره ايلك ايمان ايدنلرك اكثريتي ، موقع اجتماعيلري يوكسك آدملردن دكلدي ، ايچلرنده برقاچ كوله‌ده واردي . حضرت پيغمبرك مكه‌دن دها سهولتله نشر دين ايتديكي يثرب اهاليسي، كندي تارلالرنده كنديلري چاليشارق كچينن چفتجيلر ايدي ، مكه تاجرلري كبي اهل ثروت وسامان دكلديلر .

رسول الله ك وفاتندن صوكره فتوحات اسلاميه، امراي اسلاميه‌نك ثروتني آرتديردي، حضرت عثمان امويلرك زمان خلافتنده ، جناب خليفه‌نك اطرافني آلان امويلرك تأثيريله خلافت اسلاميه ، دور سعادتده‌كي صفوت وساده‌كيسني غائب ايتمه‌يه يوز طوتدي؛ ثروت وسامان ، خلافتك دبدبه واختشامني آرتديره‌رق ، پيغمبرانه براداره‌ٔ دينيه ، برنوع سلطنت دنيويه حالنه انقلاب ايتمه‌يه باشلادي . بالذات حضرت عثمان زنكينيدي ؛ كوزل كيتمه‌يي، سوسلنمه‌يي سه‌وردي : اوزون بياض صقالنه قيرمزي قينا يقار ، ديشلرني آلتون تللرله باغلاردي .

لكن حضرت عثمان امويه خلف اولان حضرت علي هاشمي فقيردي ؛ الده كچني فقرايه تصدق ايدردي . غايت ساده كيير، ساده يير ، ايچردي : اكثريا طعامي مرجمك لاپه‌سندن عبارت اولوب، اوستنه‌ده دوه يوكندن قبا براحرام اورتونديكني روايت ايدرلر. زمان خلافتنده بوساده حياتي دكيشديرمدي .

حضرت علي‌يه قارشي اعلان عصيان ايدن اموي معاويه حضرتلري ايسه ، شامده روم قيصرلرينك، ايران كسرالرينك دارات وسلطنتني تقليد ايدييوردي ؛ حتي حضرت عمر (ر . ع) اوني كورديكي زمان : « هذا كسرى العرب » ديمشدي [١] .

اصحاب كرامك زاهد ومتقيلري، امويلرك افعال واطوارني بالطبع تنقيد ايدييورلردي. ازجمله حضرت ابوذر غفاري ، پيغمبر عليه السلام زماننده‌كي طرز حيات ومعيشتك تبدلندن

قرون قديمه‌نك بونوع مدينه جمهوريتلري كبي، سياستله ديني برلشديرمش اولديغندن ، ديني وظائف دخي ، رؤسا آره‌سنده وظائف سياسيه ايله قاريشديريله‌رق ايفا اولنوردي . بعثت نبويه اثناسنده وظائف بلديه‌نك اك مهمني امويلر ايفا ايدييورلردي ؛ سفيان ابن حرب باش قوماندان ايدي ، عادتا رئيس جمهور كبي برشيدي . واموي عائله‌سي ، اك زنكين عائله ايدي .

[١] شمس الدين سامي بكك « قاموس الاعلام » نده « عثمان » ، « علي » و « معاويه » كلمه‌لرينه مراجعت بويورولە .

دولابی دائما شدتلی مواخذه‌لرده بولنور ، جمع وادخار ثروت ایدنلر علیهنه ، ازان جمله شام والیسی معاویه علیهنه « ان الذین یکنزون الذهب والفضة ولاینفقونها فی سبیل الله فبشرهم بعذاب الیم » آیت کریمه‌سنی اوقویه‌رق آتش پوسکورووردی . زمانك کیدیشنی ، اساسات دینیه‌یه ، سنن نبویه‌یه مغایر کوره‌رك « ماتوا الفقرا وساتوا الاغنیا » عمده‌سنی اوزرینه وعظ ونصیحت ایدردی . معاویه ابوذری شامدن نفی ایتدیردی .

کورولیورکه حضرت پیغمبرك وفاتندن صوکره ، مسلمانلر آره‌سنده میانه ایکی دورلو نظر پیدا اولمشدر : بریسی دها مادی ، دنیوی وعملیدر ؛ دیکری دها معنوی ، اخروی ومتقیدر . ـ علویلك ادعاسنده بولونانلر ، بعضاً صمیمیتله ، بعضاً ده بعض مقاصده بناءً ، بوایکنجی نظره دها میالدر . ابتدا امویلر علیهنه ، صوکره هاشمی اولمه‌لرینه رغماً امویلرك سلطنت دنیویه عنعنه‌سنی ادامه ایدن عباسیلر علیهنه ، قوللاندقلری کسکین سلاحلردن بریسی ده ، ابوذرك سلاحی ، یعنی اسلامیتك روح واساسنده موجود مساوات واخوت عمده‌سی ایدی ... بوندن باشقه علویلر ، حیات دنیاده مظلوم ومغدور اولان اولاد نبینك ، سادات شهدانك شیعه‌سی ، یعنی طرفدارلری ایدی . علویلك ، هم عمومیتله فقرا ومظلومینك ، هم ده مغدور آل عبانك مدافعلکی کبی علوی بر املی تعقیب ایدر ، کورینیوردی ؛ تعبیر دیکرله شیعیلر مغدوریتدن ، مظلومیتدن اکتساب قوت ایدییورلر ، و آلام واضطرابی تقدیس ایله‌یورلردی .

مغدوریت ومظلومیت ، آلام واضطراب دائما بر نجات آرار ؛ مغدور ومظلوملر دائما بر منجی بکله‌ر و اونك کله‌جکی امیدیله تسلی بوله‌رق یاشار . ادیانك بر چوغنده منجی‌یه انتظار اولنور . شیعیلر مهدی‌یی بکله‌رلر ؛ یعنی شیعیلکده مسیانیسم واردر . بو اعتقاد ، بالآخره بوتون عالم اسلامه یاییلمش وعیسویلکدن کله مسیانیسم (مسیحیت) عنعنه‌سیله قارشمشدر : قیامتدن اوّل مهدی ظهور ایده‌جك و حضرت عیسی نزول ایله‌یه‌جکدر . مهدیٔ منتظر کلنجه ، یاخود حضرت عیسی المسیح کوکدن اینینجه ، دنیاده ، اهل نصارانك تعبیریله « ملکوت السموات » حاصل اوله‌جق ، یعنی عدالت مطلقه حکم سوره‌جکدر : آرتق فقیر ایله غنی قالمیه‌جق ، هرکس ، هر جهتله تماماً مساوی اوله‌جق ، اجتماعی عدالتسزلکلر اورته‌دن قالقه‌جق ، حرب وضرب ، رقابت و خصومت ، نزاع وغوغا مندفع اوله‌جق ، اخوت تامه محصول بوله‌جق ؛ حتی یالکز انسانلر دکل ، حیوانلر بیله اوپوشه‌جق : قوردله قوزی ، آرسلانله دوه بر آراده یاشایه‌جق ... بو مهدی ویامنجی‌یه

انتظار عقیده‌سی ، شیعیلرده وعلی‌الخصوص شیعیلرك امامیه و اسماعیلیه شعبه‌لرنده دها زیاده کوکلشمشدی . آره‌لرنده منتشر روایته کوره امامیلردن بریسی غائب اولمشدی ؛ « امام غائب » بر کون تکرار کله‌جك و ارض اوزرنده عدالتی تأمین ایده‌جك دنیلیوردی. امام غائب ، بو ایکنجی ظهورنده « مهدی » دیمکدی .

مؤسسات اجتماعیه وسیاسیه‌دن ظلم وغدر کوره‌نلرك حقوق ومنافعنی مدافعه ایله اونلره عدالت ونجات تبشیر ایدنلر ، اونلرك باشنه کچه‌بیلیرلر ؛ وایجابنده او مظلوم ومغدور قافله‌لرینی مؤسسات موجوده علیهنه قالدیروب حرکت ایتدیره‌بیلیرلر . تاریخ اسلامده معلوم اجتماعی قیام و اختلاللرك باشنده علی‌الاکثر شیعیلر کورولور ؛ تعبیر دیکرله علویلکك متعدد شعبه‌لری ، حیات ومؤسساتده نا خوشنود ، قیام واختلاله مستعد کیمسه‌لرك مذهبی اولمشدر .

شیعیلك ، عربلردن زیاده ایرانیلرك روح و ذکاسیله تحدث ایتمشدر . شیعیلك بر باقه ، ایرانك عربستانه قارشی اعتراض وقیامی دیمکدر : تماماً عرب وقریش اولان تاجر آریستوقرات بنی امیه علیهنه ، عرب اولمقدن زیاده مسلمان اولان بنی هاشمی ، آل عبایی طوتان و بوصورتله هاشمی وعلوی قیام و اختلاللرینه اك چوق اشتراك ایدن ایرانیلردر . مازداکیلکك ، قبل‌الاسلام ایرانده ظهور ایتدیکی یوقاریده ذکر اولونمشدی. شیعیلکه بر چوق ایران افکاریله برابر ، مازداکك فکرلری‌ده سرایت ایتمشدر . قرامطه حرکتنی احداث ایدن اسماعیلیه مذهبی ، مذاهب شیعه‌دنه بریسیدرکه آوغوست موللەر[١] ك دیدیکنه کوره بومذهب اربابی بابکیلرله [٢] یعنی قومونیستلرله اویوشمشلر ، وبونلرك افکارینی قسماً قبول ایتمشلردر . مورخین اسلامیه‌نك ادعاسنه نظراً اسماعیلیلرده اشتراك اموال و املاك ونسوانه اساسیله برابر ، وحدت وجود ، تناسخ ارواح ومهدی‌یه انتظار عقائدی موجوددر . اسماعیلیه مذهبی داعیلرندن (مسیونرلرندن) بر ایرانلی ، کوفه جواری کویلولرندن قرمط (= قارمات [٣] = چیرکین یوزلی) لقبنی طاشیان

[١] August Muller. - Der Islam in morgen - und Abendland. - Berlin, 1886 -1887 روسجه ترجمه‌سندن استفاده اولونمشدر .

[٢] بابکیلرك مازدكك عنعنه‌سنی دوام ایتدیردکلری و بابك خرمی‌نك بر ایرانلی اولدیغی اولجه سویلنمشدی . « رئیس الزنج » علی بن محمدده بر ایرانلی ایدی .

[٣] عجبا (خربطه) کبی بر کلمه‌دن‌می تحریف ایدلمشدر ؟ (ولدچلبی افندی)

بريسنى ارشاد ومذهبنه ادخال ايله قرمطى حركتنك ظهورينه سبب اولمشدر (٢٦٠هـ) . واقعا او صيره‌لرده احوال وشرائط محليه بويله بر اختلالك حدوثنه غايت مساعد ايدى: عراقده كويليلرك معيشت صيقينتيسى صوك درجه‌لره كلمشدى . خليفه سراينك سلطنت ودارانته ، سراى منسوبلريله على العموم اركان و امرانك سفاهتنه ، شهرليلرك اسرافنه لازم واردات، كويليلرك ويركيسيله ، كويليلرك خدمت وآنغاريه‌سيله تأمين اولنيوردى . زنجى اختلاللرى اثناسنده اسرا وبدويلرك يغما وغارتندن كويليلر متضرر اولمشدى ؛ اونلرى تأديبه كلن خليفه عسكرلرينك اسكان و اعاشه‌سى‌ده ينه كويليلرك بوينه يوكله‌نمشدى . استقبالك اميد نجاتيله ، حالك صيقنتيسنه تسلى بوله‌بيليرلردى ؛ مهدى ظهور ايدنجه ، آرتق ظلم وغدر قالقه‌جق ، فقر وغنا فرقى قالميه‌جق ، هركس مهدينك سايۀ عدل ورأفتنده مستريح ومرفه ياشايه‌جق دكلميدى ؟.. اسماعيليه مذهبى ، قرمط واسطه‌سيله ، عراق كويليلرى آراسنده ، سرعت و سهولتله انتشار ايتدى . اوچنجى عصر هجرينك ربع اخيرنده، قرمطيلر چوغالارق ، فرات موضعسنده بويوجك بر جماعت حالنه كلديلر .

مورخين اسلاميه‌نك روايتنه كوره ، قرامطه جماعتى‌ده ، اسماعيليلر كبى قوموينست ايدى : اموال و املاكك شخصى اولمايوب مشترك اولماسنه ، حتى قادينلرك بيله مشترك بولونماسنه طرفدار ايديلر؛ فقر وغنانك ملكيت شخصيه‌دن نشأت ايتديكنه قانع بولنيورلردى . لكن ساكن وآسوده ياشارلر ، قيام وعصياندن چكنيرلر ، مهدى‌نك كلمه‌سنى بكليوب طورييورلردى . مذهبلرينه دعوتلرى‌ده صلحپرورانه ايدى . خليفه‌يه اطاعت ايدرلر وافكار اجتماعيه‌لرينى كيمسه‌يه زورله قبول ايتديرمك ايسته‌مزلر ، وجبرله تطبيقه قالقشمازلردى . اوللرى قديم نصرانيلر كبى صلحپرور اولان بو جماعت ، بويويوب اكتساب قوت و قدرت ايدنجه تعبيه‌سنى دكيشديرمش و زورله ايش كورمه‌يه قالقشمشدر : قرمطى رئيسلرندن ابو طاهر سليمان ، دوردنجى عصر هجرى ابتداسنده ، بويوك بر قرامطه اوردوسى باشنده ، بصره ، اهواز كبى بويوك وزنكين شهرلرى ياغما ايده‌رك طوپلاديغى اموال و غنائمى كويليلره ، بدويلره تقسيم ايتمش ، بغداده قدر ايلريله‌يوب دارالخلافه‌يى تهديدى آلتنده بولنديرمش ، بر چوق حاجى كروانلرينى اورمش ، حج موسمنده مكۀ مكرمه‌يه تعرض ايدوب ، اوراىى‌ده يغما ايله‌مشدر . قرامطه حركتى بو رنكى آلنجه ، خليفه طرفندن اوزرلرينه قواى تأديبيه سوق اولونمش وبو صورتله حكومت رسميه ايله

قرمطیلر آره‌سنده حرب آچیلمشدر . عمومیتله حکومت رسمیه‌نك نقطهٔ نظرینی مدافعه ایدن مورخلر ، عصاتدن معدود قرامطه‌یی شویله تصویر ایدرلر : مذهبلرنده زنا ، قتل، نهب وغارت جائزدی ؛ مال وملکلری،قادین وچوجقلری مشترکدی . نماز ، اوروج ، حج کبی اوامر الهیه‌یه رعایت ایتمزلردی . عندلرنده هر شی مباحدی . – بونکله برابر عین مورخلر، اعتراف ایدییورلرکه قرمطیلرده وحدت‌فکر وحرکت واردی، آرالرنده بر نوع اخوت حاصل اولمشدی ، کبار وصغار فرقی قالقمشدی ؛ مقام ریاستده بولونانلره آنجق داعی دینیلوب ، حکمدارلق الغا ایدیلمشدی ؛ جماعتك اموری اداره بر شخصك النه براقلمش اولمایوب ، بر شورانك مذاکرات ومقرراتنه تودیع ایدیلمشدی [۱] . – مورخین اسلامیه‌نك روایتلرندن، قرامطه جماعتنك وعمومیتله اسماعیلیه مذهبی سالکلرینك تماماً قوموینست دکلرسه بیله قوموینسم اساساتندن بعضیلرینی قبول ایتمش اولدقلرینه استخراج جائزدر . مسلمان مورخلر، بو نوع مذاهب اوبابنه « اشتراکیه » عنوانی ویرمزلر ؛ « اباحیه » نامنی ویریرلر : فرخیه ، اسماعیلیه وقرامطه ، اباحیه‌دندر .

دوردنجی عصر هجری نهایتلرنده قرمطیلر ، خلیفه اوردولری طرفندن مغلوب ایدیلوب، جماعتلری پریشان اولمش، فقط اشتراکیه‌ویا اباحیه فکری ینه محو ایدیله‌مه‌مشدر.

لکن اشتراکیه فکری ، دها درینلره طالوب کیزلنه‌رك یاشامش وجماعت اسلامیه‌یه ایچندن اجرای تأثیر ایده‌رك چوق طاغیلمشدر . علویلکك بوتون عالم اسلامده بر نوع تجلیسی دیمك اولان طریقتلرك چوغنده قوموینسمك بعض ایزاری محسوسدر . اهل طریقتك افعال وآمالنه دقت ایدیلیرسه ، بونلرك هیچ اولمازسه نظریات دائره‌سنده فقر وضعفه متمایل ، ثروت واقتداره خصم اولدقلری کوزه چارپار : شیخ ودرویش ، دنیادن یوز چویریر ، بر خرقه ، بر لوقمه دیر ، زاهد وقانعدر . طرق علیه منتسبینی بربرینه مساویدرلر ، جمله‌سی « اخوان » صایبلیر ، بر طریقت ، تك بر عائله تشکیل ایدر. طرق علیه‌نك همان هپسنده مالکیت شخصیه یلك مقبول دکلدر . درویشك بر عبا ایله بر عصادن غیری نه‌یه احتیاجی اوله‌بیلیر ؟ مناسترلره چوق بکزه‌ین تکیه‌لرده ملك مشترك واردر : چورپا مشترك پیشر، یمك برابر ییلیر ؛ تکیه شیخ ویا درویشك مالی دکلدر . هر درویش بر وظیفه ، بر خدمتله مکلفدر : کیمی آشباز ، کیمی آتشباز اولور ؛ کیمی

---

[۱] بو بابده ، آوغوست مولرك هنوز ذکر اولونان کتابندن دها زیاده تفصیلات آلنه‌بیلیر. — معاصر —

اورته‌لق سوپورور ، کیمی چارشو وبازاردن ییه‌جك بولور، کتیریر . صوکره آقشـام ، هپ بردن ، الله نه ویردیسه اوندن ییرلر، ایچرلر ، حقه دعا ایدرلر. عائله فتنه‌سندن [١] قورتولمق ایچون ، بعض طریقتلرده تجرد مقبولدر. حتی بعض طریقتلره ، مثلا بکتاشیلره، خصمای طرفندن اشـتراك اموال واملاك کدن باشقه ، اشتراك نسوان‌ده اسناد اولونمشدر. بونك برافترا اولمسی مستبعد دکلدر . آیینلرینه نسوانی اشـتراك ایتدیرن آنجق اونلردر. بوروایتك بوندن چیقمش اولمسی محتملدر. بونکله برابر اشتراك فکرنده منطقاً نره‌لره قدر کیدیله بیله‌جکنی اظهار وافاده ایتمه‌سی جهتیله شایان دقتدر. اهل طریقتده، فکر اشتراك دها چوق اوزاقلره قدر کیدر؛ اشتراك اموال واملا کدن، اشتراك ارواحه قدر یوکسه‌لیر: اهل حقیقت نظرنده بن، سن یوقز؛ یالکز او واردر. بوصورتله فردك یالکز مال وملکی دکل، حتی روحی انکار ایدیلمش اولور؛ فردك روحنه بیله حق تملکی یوق دیمکدر. بوتون آیریلقلر بیتر ، اریر ، برلشیر ، برلك اولور . اشترا کجیلك ، اجتماعیاتدن روحیاته کچه‌رك یالکز املاك واموالده دکل ، روحده بیله وحدت، افادهٔ حال ویاخود غایهٔ آمال اولمش اولور ... یعنی اجتماعی قوموئیسم ایله اکتفا اولونماز ، روحی قوموئیسم‌ده ادعا اولنور. اجتماعی قوموئیسم ، ملك مشـترکده ، املاك فردیه‌یی بلع ایدر ؛ روحی قوموئیسم ، روح مشـترکده ارواح فردیه‌یی غرق ایدر . بو صـوك مرحله‌یه اهل طریقت ، غالبا « فنافی‌الله » دییورلر ...

افکار اساسیه‌سی بوقاریده پك سطحی و مجمل بیان اولنان طرق عایه‌نك بریسندن غیریسی هپ حضرت علی‌یه منتهی اولور ؛ طرق علیه‌نك جمله‌سی آل عبایه خصوصی برمحبت بسلەر ؛ بونقطهٔ نظردن اهل طریقت، اهل تشیع‌در . جمله‌سنك سلسلهٔ انتسابنده حضرت ابوذر غفاری کبی ، خصم سیم وذر اولانلرك ، سلمان فارسی کبی ایرانلیلرك موقع مخصوصی واردر . حاصلی جمله‌سنك علویلکله مناسبتلری ظاهردر .

---

[١] « انما اموالکم و اولادکم فتنه » (ص ١٠ . ع .)

٦ ـ صوسياليسم

كچن ايكى فصلده تاريخ قديم ايله قرون وسطاده صوسياليسم تعبير عموميسى آلتنه ادخال اولنه بيله جك افكار و واقعاتدن مختصراً بحث اولونمشدى. بو فصلدن اعتباراً قرون اخيره وعصر حاضره كچيليور.

قرون اخيره اوروپاسنده فقر وغنا تضادى موجود اولمقده دوام ايتديكندن، صوسياليسم وقومونيسم افكار وحركاتى ده مختلف طرزلرده تجلى ايدر، طورير. بو تجليات باشليجه ايكى شكلده در: بريسى، فقير ومغدور خلق آره سنده، احتياج وحسياتدن طوغان مبهم قومونيست حركتلريدر؛ ديكرى، محب انسانيت وجسارتكار بعض متفكر وعالم كيمسه لرك، افلاطون كبى، قومونيسم اساسلرينه استناداً تصور ايتدكلرى اجتماعى و سياسى منظومه لر (=سيستمه لر)در. بو منظومه لرى تصور ايدنلر، تصورلرينى، اكثريا كتاب شكلنده تأليف ايده رك نشر ايتمشلردر. بو منظومه لره، مؤخر صوسياليستلر خيال (=Utopie) نامى ويريرلر؛ وبونلرى تصور ايدنلره ده خياليلر (Utopistes) ديرلر. قرون اخيره نك الڭ معروف خياليلرى، انكليز متفكرلرندن طوماس موروس(= Thomas Morus) (١٤٨٠-١٥٣٥) ايله ايتاليان فيلسوفلرندن قامپانللا (= Campanella) ١٥٦٨-١٦٣٩در [١]. قرون اخيره نك صوكلرينه طوغرى، يعنى اون سكزنجى عصر ميلاديده، جمعيت بشريه نك اصلاحى غايه سيله يازيلمش آثار تعدد ايدر [٢].

١٩نجى عصرك اشيكى مثابه سنده اولان فرانسه اختلال كبيرى اثناسنده جمعيت بشريه يى يكيدن تنظيم ايچون، بر چوق فكرلرك اورته ده دولاشديغى واو فكرلردن بعضلرينك تطبيقنه دخى قالقيشيلديغى كورولور. بونلر آره سنده بالآخره صوسياليسم وقومونيسم عد اولونمش فكرلرده واردر؛ مثلا اولجه ده ذكر اولنديغى وجهله، بر قسم

[١] طوماس موروس، اعدام اولونمشدر. قامپانللا، يكرمى سنه قدر زندانده ياتيريلمشدر.

[٢] قرون اخيره ده اوروپاده خلقك احتياج وحسياتندن طوغان اجتماعى حركتلرك، كه على الاكثر آنابابتيست حركتى كبى دينى وتصوفى بر رنك آلمشدر، تفصيله كيريشيلمدى؛ قرون اخيره خيالى محررلرينك آثارى ده تحليل ايديلمدى؛ شرقك صوك دورت بش عصرلق اجتماعى فكر وحركتلرى حقنده دخى كچن فصللرده كى اجمال ايله اكتفا اولندى. لكن بوتون بو مسائل شايان تدقيقدر. على الخصوص عثمانلى سلطنتنده ظاهر اولان وبلكه اليوم موجود بولونان جماعتپرور واشتراكجى فكر ومذهبلرك وبويولده وقوعه كلن اجتماعى وسياسى حركتلرك تدقيق وتحقيقى آيروجه حائز اهميتدر.

زاقوبنلرك صوسيالیست اولدقلری ادعاسی، ۱۸٤۸ تاریخلرینه طوغری پك شایعه‌دی .
واقعا بر قسم زاقوبنلرك ، ازجمله دوقتور مارا (Marat=) ودوستلرینك فقرایه، عمله‌یه،
شمدیکی تعبیر ایله پروله‌ته‌رلره تمایلی ، محبتی ، وفقرانك ترفیهی ایچون غیرت ومساعیسی
محققدر . مارا (۱۷٤٤-۱۷۹٤) ، ۱۷۸۹ سنه‌سندن اعتباراً ، «خلق دوستی (Ami de
peuple=)» آدلی برغزته چیقارمش وکندیسنه‌ده « خلق دوستی » عنوانی ویرمشدر .
غزته‌سنده دائما فقرای اهالینك ، عمله‌نك منافعنی قطعیتله مدافعه ایدردی ؛ بر مقاله‌سنده
دیوردی‌که « یا عمله‌یی بوغمق ، یاخود بسله‌مك لازمدر. عمله نه‌ایله‌می بسله‌نه‌جك؟ موسیو
بایی (Bailly) [*] نك طولغون معاشلریله .. » مارا ، مقاله‌لریله خلق دشمنلرینك بلا
مرحمت افناسنی طلب ایتدیکی کبی ، خلق دشمنی‌صایدیغی کیمسه‌لرك علیهنه یاپیلان قتاللرك
بالفعل پیشواسی دخی اولمشدر. مارانك صوسیالیسمه موافق افکارندن بریده شودر:
« حقوقده مساوات، حیاتدن استفاده‌دخی مساواتی ایجاب ایتدیریر ویالکز بواساسه‌واصل
اولدقدن صوکره ، فکر استراحت ایده‌بیلیر » . قونوانسیونه اعضاسندن اولان دوقتور
مارا ، ژیروندنلردن شارلوت قورده‌ی آدلی بر قادین طرفندن خنجرلنمش و جسدی
اولا پانته‌ئونه کومولمش ایسه‌ده زاقوبنلرك سقوطنده اورادن چیقاریلوب بر چوقوره
آتیلمشدر. ۱۷۹۳ ده زاقوبنلرك ایلری کیدنلری، یعنی مونتانیارلر (Montagnards=)،
حقوق بشر بیاننامه‌سنی تفسیر ایده‌رك ، ۹۳ بیاننامهٔ حقوقنی ، و۹۳ قانون اساسیسنی وضع
ونشر ایتدیلر . تطبیقنه موفقیت حاصل اولمایان بو قانونده مسائل اجتماعیه موضوع بحث
اولمشدی . ازجمله «جمعیت ، عمله‌یه ایش بولمالی (مویسعی)، و فقرایه واسطهٔ معیشت
تدارك ایتملی‌در (معاونت ملیه)»، دیلیوردی ؛ بیاننامه‌نك ایلك ماده‌سنده «جمعیتك غایه‌سی،
سعادت عمومیه » اولدیغی اعلان اولنیوردی . بو واقعه‌لره استناداً‌در که فرانسه‌ده بعض
سیاستنویس ومورخلر ، زاقوبنلرك صوسیالیست اولدقلرینی ادعا ایده‌بیلمشلر و ۱۸٤۰
سنه‌سندن اعتباراً فعالیتلری آرتان فرانسز صوسیالیستلری ، کندی حرکتلرینی زاقوبن
عنعنه‌سنه ربط ایتمك امکانی بولمشلردر . بوکا رغماً شوده معلومدرکه ۹۳ قانون اساسیسی،
طبقی ۸۹ بیاننامه‌سی کبی ، «ملکیت » ی برحق اوله‌رق قبول ایدر . حاصلی زاقوبنلرك
صوسیالیسم ویا قومونیسم ، درجهٔ تمایللری ، الیوم مورخلرجه قطعی حل ایدلمش
مسائلدن‌دکلدر؛ یالکز محقق‌اولان برواقعه واردرکه اوده اختلالك دیرکتوار دوره‌سنده،

[*] بایی ، اوزمان مجلس مؤسسان رئیسی اولان ذاتدر .

فرانسوا بابوف (= Francois Babeuf) نامنده حقیقی بر قومونیست ظهور ایتمش وژاقوبنلرك برقسمی اونكله تشریك مساعی ایله‌مشدر .

فرانسوا بابوف (۱۷۶۴-۱۷۹۷) ، فرانسه‌ده ایلك دفعه قومونیسمك درحال تطبیق تشبثنده بولونمشدر . «خلقك منبری (Le tribun de peuple) و«حریت مطبوعات غزته‌سی» (Le Journal de la Liberté de la Presse) عنوانلی جریده‌لری تأسیس ایده‌رك، فكرینی نشره چالیشمشدر . بابوفك كندی تعبیریله بر « مذهبی (Doctrine) » واردی . بابوف، بیوك اختلالك اعلان ایتدیكی مساوات حقوقه ، یعنی حقوق مدنیه وسیاسیه‌جه مساواته ثروتده مساواتك علاوه‌سیله مساوات حقوقیه‌نك اكمالنی وبویله‌جه بوتون بنی بشرك حقیقةً مساوی اولماسنی طلب ایدییوردی. بومقصدك حصولیچون ملك شخصی قالقمالیدر، دییوردی . جمهوریت بوتون اموال و املاكك صاحب یگانه‌سی اولملیدر ؛ اشبو ثروت ملیه‌نك وارداتی، جمهوریت ، ایشه یارایانلره ایشلری نسبتنده ، ایشه یارامایان كیمسه‌لرده احتیاجلری نسبتنده توزیع واعطا ایتملیدر . اوزمانلر باشلیجه منبع ثروت ، ییر، طوپراق، تارلا اولدیغندن ، بابوف بالخاصه اراضی مسأله‌سیله مشغولدی . بر «اراضی قانونی» (la loi agraire) واسطه‌سیله مسأله‌نك حلنی ایستیوردی فرانسه اختلالی اثناسنده، روما مؤسساتی وروماعنعنه‌سی چوق موده‌ده اولدیغی ایچون بابوف، كندیسنه قایوس غراقخوس (Caïus Gracchus) عنوانی طاقمشدی ؛ لكن رومالی آدداشی كبی اراضینك توزیعی طرفداری دكلدی : « فرانسه‌یی بر نوع شطرنج تخته‌سنه چویره‌جك براراضی قانونی ایسته‌میورم ، دییوردی . بجه سعادت عمومیه‌یی تأمین ایده‌جك منظومه (Système) ، فرانسه‌دن علی العموم اصحاب املاكی قالدیرمقدن عبارتدر. دموقرات برجمهوریتده ملك شخصی اولاماز . طوپراق ، طبیعتك مالیدر ؛ طبیعتك چوجقلری اولان انسانلر ، طوپراغك محصولندن عین درجه‌ده استفاده ایتمك حقنی حائزدر » . بابوف ، مذهبنده، كندندن اول كلمش اولان قومونیستلرك افكار وآمالنی خلاصه ایتمشدی ؛ نظریاتنه كوره تأسس ایده‌جك جمعیته « مساویلر جمعیتی (Société des Egaux) » نامنی ویریوردی . ۱۷۹۶ ده بو نام ایله بر جمعیت خفیه تشكل ایتدی . جمعیتك « مساویلر بیاننامه‌سی (Manifeste des Egaux) » عنوانلی بیاننامه‌سنده « مادامكه هركسك عینی استعداد واحتیاجی واردر ، بو حالده هركسك تعلیم وتربیه‌سی ، صورت تغذیه‌سی‌ده عینی اولملیدر» دنیلیوردی . بابوفك حقیقی تلمیذلری آنجق بر قاچ كشی ایدی . دیركتوار حكومتی

دوبروب حاکمیتی اله کچیرمك ایسته‌ین ژاقوبنلر ، «بابوویستلر» ه التحاق ایله برسوء قصد ترتیب ایتمش اولدقلرندن هپسی یاقالاندیلر وبابوف ایله برقومونیست آرقداشی اعدام اولندی (٢٥ مایس ١٧٩٧) . بابوف دیرکتواری ـ ویردکدن صوکره قومونیست برجمهوریت تأسیس ایتمك املنده ایدی . بابوفك اعدامیله « بابو ویسم (Babouvisme) » حرکتی اورته‌دن قالقدیسه‌ده ،قومونیست وصوسیالیست فکرلر، یاشامقده ینه‌دوام ایتدی. ١٩نجی عصر میلادینك ثلث اولنده ، واقعه‌لرك تأثیرندن ناشی ، بو فکرلرله مشغول اولانلر آرتدی.

١٩ نجی عصرك ابتدالرندن اعتباراً ، اوروپاده صنایع عظیمه انکشـاف ایتمه‌یه باشلامشدر . صنایع عظیمه‌نك انکشـافی ، اوصنایعده ایشـله‌ین عمله‌نك مقدارینی تزیید ایتدی . صنایع عظیمه‌نك مؤسسی ، صاحب ومدیرلری اولان سرمایه‌دارلر(قاپیتالیستلر) ایله اونلرك اجرتلی خدمتجیلری اولان عمله نك منافعی آهنکدار اولمایوب ، متضـاد بولوندیغی پك چابوق میدانه چیقدی . بویله‌جه منـافعی چارپیشـان ایکی صنف خلق ، سرمایه‌دارلرله عمله قارشی قارشی‌یه کلدی . بوصـورتله ازلی فقیرلك زنکینلك مسـأله‌ٔ اجتماعیه‌سی ، دها حاد بردوره‌یه کیردی ؛ وبو مسـأله‌نك بر صورت حلی دیمك اولان صوسیالیسم وقومونیسم فکرلری دها چوق ایشله‌ندی .

بو افکار ، عصرك ابتدالرنده یالکنز منور برجلیلر ایچنده موجود ایسه‌ده ، ١٨٣٠ تاریخلرندن اعتباراً عمله آره‌سنده انتشار ایدر . اوللری عمومی براسم ایله یاد اولونمایان افکار مذکوره ، ١٨٣٤ سنه‌سی «صوسیالیسم (Socialisme)» نامنی آلدی ؛ واوزماندن باشلیه‌رق، بونام ایله یاد ایدیلیر اولدی. معین فکرلر منظومه‌سنه صوسیالیسم(جماعتجیلك) دنیلمه‌سی ، او فکرلرك اندیویدوآلیسم (فردیتجیلك)» مقابل ومخالف اولمه‌سی جهتندندر . صرف بوعنوان بیله فرددن زیاده جماعته ، یعنی افرادك منافعندن زیاده جماعتك منافعنه اهمیت ویریلمکده اولدیغنی آکلاتیر [١] .

---

[١] «صوسیالیسم» تعبیری ، ایلك دفعه برکتابك عنوانی اولمق اوزره ، انکلیز صوسیالیستی روبرت اوونك ١٨٤١ ده یازوب نشر ایتدیکی «What is Socialisme? (صوسیالیسم نه‌در؟)» عنوانلی رساله‌سنك اوزرنده کورولور. اوون، بلکه بوکلمه‌یی کندیسنك ایجاد ایتدیکنه بیله قانمدی. لکن فرانسز محررلری کلمه‌نك فرانسز پیه‌رلورو (Pierre Leroux) طرفندن ایجاد ایدیلمش اولدیغنی سویلرلر : وبالذات پیه‌ر لوروده بوادعاده‌در؛ موماالیه براثرنده « بن بو کلمه‌یی ، فردیتجیلك مقابلی اوله‌رق اعمال ایتدم » دیبور . فی‌الواقع لورونك ١٨٣٤ سنه‌سی انتشار ایتمش اولان بر مقاله‌سنك اسمیده « فردیتجیلك وجماعتجیلك دائر (De l'Individualisme et du Socialisme) » دره

بوزمانك ایلك صوسیالیست اصلاحاتجیلرینك كوزینه الك زیاده ایكی شیٔ باتیوردی: ١) سیاسی حریته رغماً، اقتصادی اسارتك دوامی؛ ٢) استحصالاتك تزایدینه وثروت ملیه‌نك آرتمه‌سنه رغماً عمله‌نك فقر وسفالتی. — حریت فصلنده بیان اولندیغی اوزره، سیاسی حریتپرورلر، بر جمعیت بشریه‌یه حریتك تأمینی، سعادت اجتماعیه‌نك حصولنه كافی و كافل اولدیغنی ادعا ایدییورلردی؛ حالبوكه واقعه‌لر، بو ادعانك عدم صحتنی اثبات ایتمیوردی: هرنوع حریتی تحت تأمینه آلمش جمعیتلرده اقتصادی حیاتك ترقی وانكشافیله متناسباً عمله‌نك سرمایه‌دارلره، تعبیر دیكرله سعیك سرمایه‌یه اسارتی آرتدیغی كوریلیوردی. بوكا رغماً، حریتپرور اقتصاد سیاسی نظریاتجیلری، ینه حریتدن باحث فصلده كورولدیكی وجهله، دولتك، حكومتك صنایع وتجارت امورینه قارشیمامه‌سی لزومنی، چونكه سربستی رقابتك منافع عامه‌یی تأمین ایتدیكنی وقوانین طبیعیه تحت حكمنده منافع متخالفه‌نك نهایت النهایه ائتلاف ایده‌رك بر آهنك عمومی حصوله كلدیكنی ادعا ایدوب طوریبورلردی. مع مافیه واقعه‌لری نظریاتدن دها اهمیتلی صایان بعض متفكرلرك فیض و منافع حریته ایمان و اعتمادلری اكسیلدی. بونلر اوزمانك «اقتصاد سیاسی» نامی ویریلن علمنه اعتمادسزلقله باقیورلر، اونك حقیقةً برعلم اولدیغنی تسلیم و تصدیق ایتمیورلر، اوكا مقابل كندی نظریه‌لرینی، منظومه‌لرینی میدانه قویبورلردی.

صوسیالیست نظریاتجیلرینك افكاری، بوزماندن اعتباراً، ایكی مهم قسمه آیریله‌بیلیر كه بونلردن برنجیسی موجود تشكیلات اجتماعیه‌نك تنقیدی، دیكری یاپیله‌جق یكی تشكیلات اساسلریدر [١]. ایلك صوسیالیستلرك تشكیلات موجوده علیهنده درمیان ایتدكاری تنقیدلرك الك اساسلی نقطه‌لری شونلردر: ١) سعیك آلات استحصالیه‌دن آیریلماسی، ٢) فردی اداره‌لرك آره‌سنده آهنك وانتظام وجوده كله‌مه‌سندن استحصالاتده قاریشیقلق، فوضا (Anarchie =) حصولی. — بو تنقیداته كوره صوسیالیستلرك باشلیجه مقصدلری ایسه شونلردی: ١) آلات استحصالیه‌یه مشتركاً تملك طریقیله عمله‌نك ایشه اشتراكی، ٢) عمله جمعیتلری تأسیسیله فردی اداره‌لر یرینه اجتماعی اداره‌لرك اقامه‌سی، ٣) سربست رقابت و اونك نتیجه‌سی اولان صناعی فوضا یرینه، بوتون

[١] ذاتاً هرمذهب جدید، اولا كندندن أول موجود اولان مذاهبك بكنمدیكی نقطه‌لرینی انتقاد ایله ایشه باشلار، یعنی نفی ایدر؛ صوكره كندی نظریاتنی میدانه قور، یعنی اثبات ایدر: نفی و اثبات.

جمعیتك اقتصادی حیاتنك معین بر پلان دائره‌سنده تنظیم واداره‌سی . — كورولیوركه بو اصلاحاتجیلر ، اصل استحصالك تنظیمنه اهمیت ویروب ، ثروت مستحصله‌نك استهلاكنی تنظیمه تشبث ایتمیورلردی. بو جهتله، استهلاكك تنظیمیله اوغراشان قدیم اصلاحاتجیلردن؛ افلاطوندن واسكی خرستیانلردن چوق فرقلیدرلر . بو صوسیالیستلره ، قوموینستده دنیله‌مز ؛ چونكه قوموینسم ، یالكز وسائط استحصالیه‌نك اشترا كیله اكتفا ایتمز ، ثروت مستحصله‌نك استهلا كنكده ، جماعتجه مشتركاً تنظیمنی طلب ایله‌ر .

ایلك صوسیالیست اصلاحاتجیلری ، هیچ سیاستله اوغراشمازلردی ، و قطعیاً اختلالجی دكل ایدیلر ؛ صرف صلحپرورانه وعظ وارشاد ایله غایه‌یه واصل اوله‌بیله‌جكلرینه اینانمش بكیندلر ایدی : بونلره انسانك فطرةً ایی اولدیغنه، كائناتك آهنكدار برصورتده یارادیلمش اولدیغنه ایمان ایدییورلردی . اگر كائناتك طبیعی آهنكنه اویغون و انسانلرك فطری ایلكلرینی اظهاراتیمه‌لرینه موافق مبادی بوله‌جق اولورسه، حیات اجتماعیهٔ بشریه‌یه عائد بالجمله تشكیلات وترتیبات ، یكی باشدن سرعت وسهولتله تنظیم اولنه‌بیلیر ، ظن ایدییورلردی . آرتق بو مبادی بولندقدن صوكره ، وعظ وارشاد وعلی‌الخصوص ارائهٔ امثال ، استحصال مقاصده كافی كله‌جكدی ؛ وعظ ، ارشاد و امثال سایه‌سنده ، اسكی مؤسسات و مناسباتك امتداد ایتدیكی ملك شخصی ، ادارهٔ فردیه ، سربستی رقابت كبی تمللری سوكولوب ، یكی تمللر اوستنه ، یكی جمعیت قوریلو ویره‌جكدی ...

مؤخراً ، ١٩ نجی عصرك اورته‌لرندن اعتباراً ، كلن صوسیالیستلر ، شمدی فكر واملری موضوع بحث اولان سلفلرینك نظریاتنه‌ده دها اولكیلر ككنه اولدیغی كبی خیال (Utopie =) نامنی ویرمشلروبونلری خیالی صوسیالیستلر (Socialistes utopistes=) عنوانیله یاد ایلمشلردر [١] .

خیالی صوسیالیستلرك الك مشهورلری فرانسه‌لی سن سیمونه (Saint Simon =) (١٧٦٠ – ١٨٢٥) ، انكلتره‌لی روبرت اووه‌نه (Robert Owen =) (١٧٧١ –

[١] خیالیلر ، احوال موجودهٔ اجتماعیه‌یی ، مشاهده وتدقیق ایدوب ، اومشاهدات وتدقیقاته مستنداً تنقید ایله‌دكلری حالده ، مستقبل جمعیت مكمله‌نك ناصل تشكیلی لازم كلدیكنی صرف كندی عقل و محاكه‌لرندن استخراج صورتیله ادعا و بیان ایدییورلردی ؛ وظن ایدییورلردی كه خیاللرنده قوردقلری تشكیلات اجتماعیه نظریاتی ، چوق مكمل اولدیغندن هركس اونی سهولت و سرعتله قبول ایدوب درحال حیاته دخی تطبیقنه شتاب ایله‌یه‌جكدر . مؤخر صوسیالیستلر وعلی‌الخصوص ماركسیستلر، سلفلرینه، بوطرز تفكرلرندن دولایی، خیالیون ویا خیالی‌صوسیالیستلر عنوانی ویریرلر.

۱۸۵۸) و یننه فرانسه‌لی شارل فوریه (Charles Fourier =)(۱۷۷۲ - ۱۸۳۷) در. بو رساله‌ده خیالیونك فکر و امللری آیریجه تشریح اولنه‌جق دکلدر . آنجق ۱۹ عصر صوسیالیسمنك اك معروف بر قاچ شخصیتنه و بونلرك افکارینه دائر مختصر معلومات اعطا اولنوب ، عمومیتله صوسیالیسمك الیوم اك مهم سیاسی عد اولونان قارل مارقس (Karl Marx =) دن و اونك نامنه منسوب مذهب اجتماعیدن ، یعنی مارقسیسم (Marxisme =) دن بر آز دها مفصل بحث ایله اکتفا اولنه‌جقدر [۱] .

بوقاریده کورولمشدی‌که خیالی صوسیالیستلر ، جمعیتلرك اصلاحی ایچون فعالیت سیاسیه‌نك لزومسزلغنه قانع اولدقلری کبی، « اقتصاد سیاسی » نك علمیلکنه‌ده اعتمادلری یوقدی ؛ « اقتصاد سیاسی » نی ایجاد ایدوب اکمال ایله اوغراشان اقتصادجیلره نظر استحقاف ایله باقارلردی . لکن « اقتصاد سیاسی » ، تام معناسیله بر علم اولمامقله برابر ، تشکل وتکملنده علمی اصوللره رعایت ایدر ، کوزلیوردی : اقتصادی شؤن و واقعاتی مشاهده ، تثبیت وتدقیق ایده‌رك ، او شؤن و واقعاتدن قواعد وقوانین استنباط اتمه‌یه چالیشیور وبوصورتله بعض قوانینه دسترس اولدیغنی ادعا ایدیپوردی. بوکا بناءً طرفدارلری، اقتصادجیلر، اقتصاد سیاسی‌یه « علم اقتصاد » دییورلردی. ـ حالبوکه خیالی صوسیالیستلر، انشا آت فکریه‌لرنده علمیلك شرائطنه اقتصادجیلر قدر رعایت اتمیورلردی . واقعا صوسیالیستلر ، محاکمه‌لرینك تقیدی قسمنده شؤن و واقعاته استناد ایدییورلر و مطالعه‌لرینك بو قسمنده ، اقتصادجیلرك مسائل اقتصادیه‌دن بعض مسأله‌لره ، مثلا استحصالاتك کثرتی وثروتك تزاید وتنوعی مسأله‌لرینه فکرلرینی تمرکز ایتدیره‌رك ، دیکر بعض مسأله‌لری ، مثلا بو تکثر وتزاید و تنوعدن یالکز بر طبقهٔ اجتماعیه‌نك مستفید اولوب دیکرلرینك متضرر اولمه‌سی مسأله‌سنی اهمال ایلدکلرینی چوق حقلی اوله‌رق ادعا ایدییورلردی. لکن مطالعه‌لرینك مثبت ، یعنی انشائی قسمنه کلنجه، شؤن وواقعاتدن

---

[۱] اون‌طقوزنجی‌عصر صوسیالیسم وقومونیسم افکار وآمالنه دائر عمومی‌معلومات تحصیله ایدنمك ایسته‌ینلر شو ایکی کتابه مراجعت ایده‌بیلیرلر : (1) Werner Sombart, — Le Socialisme et le mouvement social au XIX siècle . — (2) Charles Gide et Charles Rist, — Histoire des doctrines économiques.

استخراج اولونمایان ، غیر علمی ، خیالی عناصری چوق قارشدیریورلردی . خیالی سوسیالیستلرك قفالرینی اك چوق مشغول ایدن مسأله ، جمعیت بشریه ناصل اولملیدر ؟ مسأله‌سی ایدی ؛ جمعیت بشریه نه‌در ؟ و ناصل اولمشدر ؟ مسائلنی کافی درجه‌ده تحلیل و تدقیق ایتمیورلردی. حالبوکه هیئت اجتماعیه‌نك تجدید واصلاحنه جداً خادم اوله‌بیله‌جك قواعد ، بو تحلیلات وتدقیقاتك حقیله یاپلمه‌سی سایه‌سنده ، آنجق الده ایدیله‌بیلیردی .

سیاستدن اوزاق طوران و علمی اصوللره بر آز یبانجی قالان سوسیالیسم ، کیت کیده بونلره یاقینلاشدی ؛ اجتماعی مسئله‌لرك حلی ضمننده علم و سیاستدن ده استفاده یولنه کیردی : علمدن ، مسأله‌یی طوغری آکلامق ونظریات دائره‌سنده حل ایتمك ایچون، سیاستدن‌ده بونظریاتی حیاتده تحقق ایتدیرمك ایچون استفاده ایتمك‌ایستیوردی. سوسیالیسم ، بر طرفدن علم و سیاسته تقرب ایتمکده ایکن ، دیکر طرفدن‌ده کنج و هیجانلی منورلرك دار دائره‌سندن‌طیش و عمله‌نك کنیش‌محیطنه انتشار ایتمه‌یه‌باشلادی[١].

سوسیالیسم افکارینك فرانسه‌ده عمله آره‌سنده یاییلماسی، ١٨٣٠ اختلالندن‌صوکره، یعنی لوئی‌فیلیپ زماننده‌در. ١٨٤٠ سنه‌سنه طوغری عمله آره‌سنده، خیالی‌سوسیالیستلردن قابه (Cabet =) نك « ایقاریایه سیاحت (Voyage en Icarie =) »عنوانلی‌رومانی پك چوق اوقونور. بو رومانده، محررینك تعبیریله بو فلسفی واجتماعی رومانده، مستقبل قوممونیست جمعیتی تصویر اولونمشدر . قابه‌ده ، سلفلری خیالیلر کبی ، صلحپرورانه نشرفکر سایه‌سنده غایه‌یه وصول قابل‌اولدیغنی ظن‌ایتمکله برابر، سیاسی وسائطی رد ایتمز ؛ عامه پرور اصلاحاتی ، عامه‌نك دولت اداره‌سنده حاکم اولمه‌سنی ایستر : بناءً علیه ، انتخاب قانوننك اصلاحی لزومنه دائر ، عمله و خلق آره‌سنده ارشاداتده بولنور . قابه ، فرانسز عمله‌سنك چوق مقبول و معتمدی ایدی ؛ بو وضعیتدن استفاده ایده‌رك عمله‌نك صنفی منفعتنی ایی آکلامه‌سنه ، یعنی عمله‌ده صنفی شعور (Conscience de Classe=)ك تحدثنه چوق خدمت ایتدی .

---

(١) سوسیالیسم تاریخنی یازانلردن بعضلری ، سوسیالیسم تاریخنك اصل بو آندن ، یعنی سوسیالیسم فکرینك طبیعی وحقیقی حاملی اوله‌جق اولان‌ایشجی‌خلقك، یعنی‌عمله‌نك سوسیالیسم حرکتنه اشتراکی آنندن اعتباراً باشلامش اولدیغنی سویلرلر . مثلا پروفسور زومبارت ، بو آندن اولکی دوره‌یه « سوسیالیسمك ماقبل‌التاریخی » عنوانی ویریر . زومبارته کوره سوسیالیسمك حقیقی تاریخی ، تقریباً ١٨٣٠ سنه‌لرندن باشلار .

بو صیره‌لرده فرانسز عمله‌سنك اعتماد ، توجه و محبتنی قازانان دیکر بر ذات دها واردرکه صوسیالیسم تاریخنده موقعی خیلی مهمدر . اولجه‌ده بالمناسبه اسمی کچن بو ذات ، متفکر بر مورخ ، مستعد بر سیاستنویس ، فقط موفقیتسز بر سیاسی اولان لوئی بلان‌در (Louis Blanc =) (۱۸۱۱ — ۱۸۸۲) در . لوئی بلان ، مسائل اقتصادیه‌یی دها علمی بر طرزده تدقیق ایدن و اصلاحات اجتماعیه‌نك ، وسائط سیاسیه ایله قابل اجرا اوله‌بیله‌جکنه اینانان صوسیالیستلردندر . لوئی بلانك الك مهم والك مشهور اثری « سعیك تنظیمی (= Organisation du travail) » عنوانلی رساله‌سیدر .

بو اثر ، مؤلفك تدقیقات وتنقیدات اقتصادیه‌سندن مستحصل افکارینك خلاصه‌سیله ، سعیك و بالنتیجه هیئت اجتماعیه‌نك یکی طرزده صورت تنظیمنه دائر مطالعات عمومیه‌سنی احتوا ایدر . رساله بر چوق دفعه‌لر طبع اولونمش و مؤلفك ، ۱۸٤۸ اختلالی عرفه‌سنده عمله محیطنده پك بویوك شهرت واعتبار قازانمه‌سنی موجب اولمشدر . ۱۸٤۸ اختلالی لوئی بلانك افکارندن خیلی ملهمدر : بو حرکت اختلالیه‌ده ، سیاسی واجتماعی جریانلر برلشیر ؛ و « سعیك تنظیمی » ، عمله‌نك مطالبنی تلخیص ایدن بر دستور کبی کورینور . روس مورخلرندن پروفسور قاره‌یف دییورکه « ۱۸٤۸ اختلالنده لوئی بلان چوق مهم بر موقع قازانمشدی ؛ اکر ایسته‌سه ایدی ، پاریسك ایشجی اهالیسی ، کندیسنه ، اجتماعی بر انقلاب وجوده کتیرمك اوزره ، قوه کامله و حاکمیت مطلقه ، یعنی ، تعبیر معروفیله دیکتاتورلك ویرمش اولوردی . » [۱] — لکن ، لوئی بلان ، موقعندن حقیله استفاده ایده‌بیله‌جك بر فطرتده دکلدی . اختلال اجتماعی مقصدلرینی الده ایده‌مدی ؛ مع‌مافیه لوئی بلانك رساله‌سی اعتباردن دوشمدی . لوئی بلان ، بو رساله‌سنده رقابت ایله مشارکت تضادینی غایت بارز بر صورتده ارائه ایدر . محررك نظرنده اقتصادی فنالقلرك جمله‌سی ، رقابتدن نشأت ایتمکده‌در : عمله‌نك سفالتی ، اخلاقی سقوطی ، جنایتلرك تزایدی ، فحشك توسعی ، صناعی بحرانلر ، اقوام آره‌سنده منازعات و محاربات ، هپسی ، هپسی نتایج رقابتدر . رقابت ، بنی بشرك امحاسنی مؤدی بر اصول سقیمه‌در ؛ حتی رقابت ، بر جملیلرك بیله فقیرلشمه‌سنی و نهایت تماماً خرابیسنی باعث اوله‌جقدر . بناءً علیه تشکیلات اجتماعیه‌یی رقابته دکل ، مشارکته (= Association) اجتماعه تسانده استناد ایتدیرمك ایجاب ایدر . —

[۱] ن . قره‌یف . — « ۱۹ نجی عصر تاریخنك جریان عمومیسی » (روسجه) — صحیفه : ۲٤۵ بو کتابده ، ۱۹ نجی عصرك بالخاصه فکری جریانلری ، ایی ایضاح اولونمشدر .

لوئی بلانك فكرنجه هركسك « سعی حقی (Droit au Travail =) »اولمالیدر، یعنی بر هیئت اجتماعیه‌یه داخل هرفرد، چالیشه‌بیلمك ایچون شرائط ووسائط لازمه بولمالیدر ؛ وبوسعی سایه‌سنده گچینه‌بیلملیدر. هركسك سعیله یاشایه‌بیلمه‌سیچون ، جمعیته بر وظیفه ترتب ایدرکه اوده ، سعیی بو اساسه کوره تنظیم ایتمكدر. جمعیتك اك مكمل شكلی اولان دولت، بوتون افراد مملكتك اشتراك ایتدیکی براستقراض ایله برسرمایهٔ ملی وجوده کتیرملی وبوسرمایه ایله صنایعك بللی باشلی شعباتنه مخصوص « اجتماعی اعمالاتخانه (Atelier social =) » تاسیس ایتملی و بواعمالاتخانه‌ده ، اخلاقاً معین بر سویه‌یه ایرمش عمله‌یی ، عین اجرتله آلمالیدر . باشده حکومت طرفندن اداره اولونان اعمالاتخانه‌لر ، بر سنه صوکره عمله‌نك النه گچه‌جکدر ، یعنی عمله مدیر ومأمورلری کندیسی انتخاب ایده‌جکدر. بو‌یله‌جه بویوك اعمالاتخانه‌لر یاپیلدقدن صوکره ، شخصی تشبثلرله وجوده کلمش اولان اعمالاتخانه‌لر کندی کندیلرینه غائب اولور کیدر : اجتماعی اعمالاتخانه‌لرده، اعمالات دها اوجوز ودها مكمل اوله‌جغندن ، لوئی بلانك هیچ سومدیکی رقابت ، یالکز بو سفر ، صوك دفعه اولمق اوزره ، ایی بر وظیفه ایفا ایده‌جکدر : اجتماعی اعمالاتخانه‌لر ، رقابت سایه‌سنده ، خصوصی اعمالاتخانه‌لری مغلوب و امحا ایده‌جکدر ؛ حاصلی رقابت ، رقابتی امحا ایتمش اوله‌جقدر . — بعده صنایعك شعبات مختلفه‌سنه مخصوص اعمالاتخانه‌لر ، متساند بر شبکه وجوده کتیره‌رك ، هیئت اجتماعیه‌نك بوتون استحصالاتی‌ده‌ائلی آهنكدار بر صورتده ، تنظیم ایدیلمش اوله‌جقدر؛ یعنی «سعیك تنظیمی» حصوله کلمش اوله‌جقدر. بوسایه‌ده بوتون شكل اجتماعی تبدل ایده‌جك ، یکی ومسعود برجمعیت تولد ایلیه‌جکدر ...

لوئی بلانك منظومه‌سنده دولتك موقعی چوق مهمدر. خیالی صوسیالیستلر دولتی ایشه قاریشدیرمیورلردی . لوئی بلان دولتدن ، بو یکی منظومهٔ اقتصادیه‌نك احداثنه متشبث اولمه‌سنی طلبله برابر ، بومنظومه‌نك اداره‌سنی‌ده تماماً اوکا ، دولته براقیور. لوئی بلانه کوره ، « استحصالاتك ناظم عالیسی » ، دولت اوله‌جقدر . بوتون افراد اهالینك فرقسز وعین درجه‌ده ، اخلاقی ، فكری وبدنی انکشافنی تأمین وظیفه‌سی‌ده دولته محولدر . کوروليورکه ، لوئی بلانك اقتصادی وسیاسی نظریاتی ، حریتپرور سیاستجیلرك واقتصادجیلرك فكرینه ضددر ؛ لوئی بلان ، بو نقطهٔ نظردن «دولتجی = Etatiste» در. لکن بوقدر چوق مهم وظائفی درعهده ایده‌جك اولان دولتك ، مستبد وظالم

اولمەسنە امکان براقامق ایچون ، دولتك ملتدن قطعیاً آیری اولمامەسی ، دولتلە ملت آرەسندە اختلاف افکار و منافع بولونمامەسی ایجاب ایدر . بونکچون دولت ، تمامیلە عامە پرور (دەموقراتیك)، یعنی اهالی‌نك کافەسی طرفندن منتخب اولمالی وخلق جداً تمثیل ایلەملیدر ؛ خلق ، ممثللری واسطەسیلە بالذات ادارهٔ امور ایتملیدر ؛ تعبیر دیکرلە دولت بالذات ملت اولمالیدر . آنجق اوزمان دولتلە ملت آرەسندە اختلاف منافع قالماز؛ دولت ملتە حاکم طورنی طاقینماز ؛ دولت ملتك تجربەسز ، ضعیف ومختسز اولانلرینك حقوق ومنافعنی مدافعە ایدر . بوشرائطی حائز اولان دولتك اقتداری ، شمدی‌یە قدر معلوم وموجود اولان دولتلرك اقتدارندن دها واسع اولمالیدر .

لوئی بلان ، استحصال ثروت حقندە ایراد مطالعات ایتدیکی کبی انقسام ثروت (Distribution de la richesse) مسألەسیلەدە مشغول اولمشدر . موماالیە ، بوخصوصدە « هرکسك استعدادینە وهرکسك احتیاجنە کورە À chacun selon ses capacités, à chacun selon ses besoinu=) » دستورینی قبول ایتمشدر ؛ بودستورە نظراً ، وظائف استعدادە کورە بولونمالی ، حق ایسە احتیاجە کورە آلنمالیدر .

لوئی بلان کبی اقتصاد سیاسی‌یی تتبع وتنقید ایدن ، افکار ومطالعاتنی صرف علمی اساسلرە استناد ایتدیرمك ایستەین و ١٨٤٠:١٨٤٨ تاریخلرندە نشر آثار ایلە کسب اشتهار ایلەین فرانسز صوسیالیستلرندن بریسیدە ژوزەف پرودون (Joseph Proudhon =) (١٨٠٩-١٨٦٥) در . پرودون ١٨٤٠ دە ، بالآخرە چوق شهرت قازانان «ملك نەدر؟ Qu' est-ce que la propriété? =) » عنوانلی اثرینی یازوب نشر ایتمشدر. بو اثرك احتوا ایتدیکی افکارك خلاصەسی ، بالذات مؤلف ، بردستور ماهیتندە اولان شو ایکی کلە ایلە افادە ایدر : « ملك سرقتدر . (La propriété, c' est le vol =) » - ١٨٤٦ دە انتشار ایدن « اقتصادی تناقضلر سیستمی ، یاخود سفالت فلسفەسی Système des contra- dictions économiques ou Philosophie de la misères) » آدلی اثرندە ، پرودون اقتصادی منظومە (سیستەم) لرك مطلق اولمایوب ، بر مقولە (Catégarie=) اولدیغنی ارائە ایدر ؛ هراقتصادی مقولەنك ایی وکوتو طرفلری واردر ؛ بوکونك اقتصادی تشکیلاتندە موجود ایی جهتلری ، اقتصادجیلر کوستریرلرسەدە ، کوتو طرفلرینی کوسترمکدن چکینیرلر ؛ کوتو جهتلری ، صوسیالیستلر کشف واظهار ایلە اوغراشیرلر ؛ اصل مسألە،

تشکیلات حاضرهٔ اقتصادیه‌نك کوتو جهتلرینی ازاله ایده‌رك ایی قسملرینی محافظه ایدن برمنظومهٔ اقتصادیه بولمقدر. بومثبت نتیجه‌یه واصل اولمق املیله، پرودون کندیسندن اول کلن اقتصادجیلرك وصوسیالیستلرك افکار ومطالعاتی تدقیق وتنقید ایله‌مشدر.

بوقاریده سویلنیلن فکری وفعلی حرکتلر، فرانسه‌ده جریان ایدرکن، انکلتره‌ده دخی عین طرزده حرکتلر اکسیك دکلدی. ۱۸۳۸ تاریخلرندن اعتباراً، انکلیزلر آراسنه‌ده اقتصادی وسیاسی مطالبی برلشدیره‌رك استحصال قابل اوله‌جغی فکری ایچه یرلشیر. چارتیسم (Chartisme =) حرکتی بوفکرك محصولیدر. چارتیسمك یوز بیکلره بالغ اولان طرفدارلرینك اکثریت عظیمه‌سی، بوحرکتدن منافع اقتصادیه بکله‌ین، عمله‌لردی. عمله‌نك مطالب اقتصادیه‌سی؛ بوتون املاك خصوصیه‌نك دولت طرفندن اشتراسی، ساعات مساعینك تنظیمی کبی عملی برقاچ نقطه‌ده تمرکز ایدییوردی؛ حرکتی اداره ایدن سیاستجیلر، مطالب اقتصادیه ایله برابر، بلکه بوندن دها بارز برصورتده صرف سیاسی اصلاحات، بالخاصه انتخاباتده رأی عام ورأی خفی اصولنك تطبیقنی طلب ایدییورلردی.

۱۹نجی عصرك باشلرنده الك چوق فرانسه وانکلتره‌ده تظاهر ایدن صوسیالیسم فکری آلمانیانك ده مجهولی دکلدر: ۱۹نجی عصرك ابتدالرنده یاشایان فیلسوف فیخته، موجود جمعیتی تنقید ایده‌رك، مؤسساتنك تجدید واصلاحنه دائر بیان مطالعات ایلمشدر. فیخته، بوتون ثروت مادیه‌سی دولت طرفندن اداره اولونان برجمعیت تصور وتوصیه ایدییوردی: اوجمعیتده استحصال وانقسام ثروت تماماً دولتك ید اداره‌سنده بوله‌جقدی. ۱۸۳۰ دن صوکره، آلمان محررلرندن بعضیلری فرانسز خیالی صوسیالیستلرینك افکارندن ملهم اوله‌رق نشریاتده بولنورلر. ۱۸٤٥ تاریخلرینه طوغری، آلمان فیلسوفی هه‌کل ایله فرانسز صوسیالیستی پرودوندن اقتباس فکر ایده‌رك تمیز ایله‌ین ایکی آلمان، غرون (Grün =) وهه‌س (Hess =)، صوسیالیسم حقنده شایان دقت اثرلر یازمشلردر. — فقط بوتون بوآثار، کنیش دائره‌لره وعلی الخصوص عمله آره‌سنه طاغیلمامش وعملی تأثیراتی همان هیچ کورولمه‌مشدر. آلمانیاده صوسیالیسم حرکتنه، دها یاقیندن مؤثر اولان عوامل، ۱۸۳٥ سنه‌لرینه طوغری آلمانیانك احیاسی، اتحادی وتجددی غایه‌سنه خدمت مقصدیله تأسس ایدن خفی جمعیتلر اولمشدر. بوخفی جمعیتلر، اختلالجی ایدیلر؛ اختلال واسطه‌سیله غایه‌نك استحصالی ممکن اوله‌جغنه قائل ایدیلر. تأسسلرندن برمدت صوکره،

بو جمعیتلر ایکی یه آیریلدی : بریسی صرف سیاسی انقلاب ایسته ینلر ، دیکری اجتماعی انقلابی هدف اتخاذ ایدنلر. ـ اجتماعی اختلال سایه سنده ، آلمانیایی احیا و آلمانلرک سعادتنی تأمین املنده بولونان خفی جمعیتلرک مشهوری ۱۸۳٦ سنه سنده تأسس ایتمش اولان « عادللر اتفاقی (La ligue des Justes =) » درکه اعضاسنک چوغی ارباب صنعتدندی؛ وایچلرنده الک چوق چالیشان وایش کورەن ماغده بورغلی وایتلینغ (Weitling =) نامنده بر ترزی ایدی . وایتلینغ ، ۱۸۳۸ ده « بشریت ناصلدر ، وناصل اولمالیدر ؟ (Die menscheit vie Sie sein und vie Sie sein Sollte =) » عنوانلی بر اثر یازمش ومنسوب اولدیغی جمعیت خفیه یی، فراریزجمهوریتپرورلری وصوسیالیستلری ایله برلشدیروب، برلکده بوتون بشریت ایچون چالیشمق ایسته مشدر . وایتلینغ ، اوروپانک مختلف مملکتلری کزوب دولاشه رق ، هرطرفده قومونیستلك پروپاغانداسی یاپمشدر. بو صورتله، صوسیالیسم ، بین الملل برشکل آلمه یه باشلامشدر. ـ وایتلینغه کوره ، یکی جمعیت بشریه ، بر اضطرارده طوغه جقدر . ظلم وسفالتدن مضایقه واضطرابك صوك درجه سنه دوشن عمله، قیام ایده رك ، موجود جمعیتی آلت اوست ایده جك ؛ واوصیره ده ، یعنی اختلال وهرج ومرج اثناسنده ، بر بویوك آدم ظهور ایده رك ، تام قومونیسم تأسس ایدنجه یه قدر وقایعی حاکمانه اداره ایلیه جکدر. وایتلینغ، بو بویوك آدمه یکی مسیح نامنی ویریبور. بو مسیح جدید ، برنجی مسیحك تعلیماتنی تماماً یرینه کتیره جکدر و بویوك وظیفه سنی ایفا واتمام ایتمه دن اقتدار وحاکمیتی (یعنی یکی تعبیرایله دیکتاتورلکی) ألندن براقیه جقدر. وایتلینغ ده ، فرانسز خیالی صوسیالیستلری کبی، ابتدائی نصرانیتی ، تضییق آلتنده قالمش صنوف جمعیتك قومونیسم تأسیسی غایه سیله ایتدکلری برقیام واختلال صورتنده تلقی ایدییوردی؛ وکندیسی، یکیدن اویله برقیام واختلال احداث ایتمك ایستیوردی. بو مقصدله ایکی مشهور کتابی یازمشدر: « کنهکار فقیرك انجیلی (Das Evangelium desarmen Sunders =) » و « حریت وآهنك تأميناتی (Garantien der Harmonie und Freihait =) » . بو ایکی کتاب ، اوقویانلرنده چوق درین تأثیرلر براقمشدر .

۱۹ نجی عصرده وایتلینغه قدر ، صوسیالیسمه دائر فکر وکتاب نشر ایدنلرك ، صوسیالیسم حرکتنده اصل عمله یه اوك آیاق اولانلرك همان هیچ بریسی عمله آره سندن ایشجیلر صنفندن چیقمش دکلدی. بونلر، یا سن سیمون کبی اصیلزاده انسانیتپرورلر، یا اووەن

کبی شفقتلی سرمایه‌دارلر ، یاخود فیخته و لوئی‌بلان کبی متفکر، محرر وخطیبلر آره‌سندن نشأت ایدییورلردی . وایتلینغ ، ارباب صنعتدندر ؛ برنوع عمله‌در ؛ واونك نفخ روح ایتدیکی جمعیت اعضاسنك اکثریتی کندی الکامکیله چالیشانلر تشکیل ایدر . بوجهتله صوسیالیسم تاریخندن بحث ایدنلر ، وایتلینغی ، باشقه صنفلردن اولان برنجی طبقه صوسیالیستلری ایله اصل عمله‌نك کندی آمال ومقاصدینی تعقیب یولنده احداث ایتدیکی تشکیلات وحرکات آره‌سنده بر حلقهٔ ارتباط تلقی ایدرلر . ـ وایتلینغك آثارینی اوقویان و « عادللر اتفاقی » نه داخل اولان قارل مارقس ، وایتلینغك اثرلری مناسبتیله : « آلمان پرولته‌رلری ، پرولته‌رلکك نظریاتجیسیدر ، ناصلکه انکلیز پرولته‌رلری ، اقتصادجیسی وفرانسزلرده سیاستجیسیدر . » دیمشدر .

*
* *

قارل مارقس (= Karl Marx) ١٨٤٧ تاریخنه طوغری کندینی کوسترمه‌یه باشلار [١] . مارقسك اقتصادیات ساحه‌سنده ایلك معروف اثری ، پرودونك « فلسفهٔ سفالتی » نی تنقیداً یازدیغی « سفالت فلسفه » [٢] سیدرکه ١٨٤٧ ده پارسده انتشار ایتمشدر . مارقس ، بوکتابنده ادعا ایدییوردی‌که اقتصادجیلر موجود جمعیتك ، یعنی

[١] مارقس پروتستانلغه کچمش ، زنکینجه بریهودی عائله‌سندندر . ١٨١٨ سنه‌سی قولونیه شهرنده طوغمش وبر آلمان بارونك قیزیله ازدواج ایتمشدر . حیاتی ، باشده غزته‌جیلك ایتمك ، تشکیلات اختلالیه یاپمق وبوندن‌دولایی مملکتدن مملکته قوغولوب دولاشمق‌ایله کچمشدر ؛ حیاتنك ایکنجی دوره‌سی اولان اوتوز سنه‌یی لوندره‌ده ، بالخاصه فلسفی واقتصادی اثرلر تحریر ونشریله امرار ایدر . مارقس ، کنجلکده بیله اختلاللره بالذات اشتراك ایدن ، خلقك قارشیسنه چیقوب نطقلر ایراد ایدن براختلالجی اولمقدن زیاده ، حجرهٔ مساعیسنده چالیشوب اثرلر وجوده کتیرن و او اثرلریله حرکات اختلالیه‌یه اجرای تأثیر ایلیین برعلم آدمی فطرتنده ایدی . مارقسك احاطهٔ علمیه‌سی واستعداد سعیی فوق‌العاده اولدیغی الك شدید خصملری بیله انکار ایتمزلر . ابتدالری علی‌الخصوص فلسفه‌ایله اشتغال ایتمش اولان مارقس ، هه‌که‌لك آثارینی تتبع ایده‌رك ، اونك افکار سیاسیه‌سنك تام ضدی فکرلره واصل اولمش ؛ صوکره فلسفه‌دن اقتصادیات واجتماعیات تدقیقاتنه کچمشدر . زمانمزك الك بیوك اقتصادجی واجتماعیجیلرندن صاییله‌جق اولان قارل مارقس ، آلمان فیلسوفلری ایله فرانسز سوسیالیستلرینك نظریاتنی ، انتقادات‌ذاتیه‌سی سوز کچیندن کچیروب بربرینه مزج ایده‌رك ، کندی‌مسلك اجتماعیسنی ، مارقسیسمی (= Marxisme) تأسیس ایلمشدر . بومسلکك تأسیسنده ، مارقسك صادق دوستی فردریخ انکلس (= Fredrich Engels)ك چوق‌معاونتی‌اوقونمشدر . مارقسیسمده انکه‌لسك ، مارقسه یاقین حصهٔ مساعیسی سبق ایتمشدر ؛ حتی مارقسیسم نظریاتنك بعض اقسامنی ، مارقسدن اول انکه‌لس افاده وبیان ایلمشدر .

[٢] « La Misère de la Philosophie, reponse à la Philosophie de la Misère. »

برجیلر جمعیتك درونی تشكلاتنی ، ماهیت حقیقیه‌سنی ایی كوروب آكلامشلردر. خیالی صوسیالیستلر ، وقایع اقتصادیه‌یی ایی تحلیل ایده‌مه‌مشلردر. پرودونك دیدیكی كبی موجود جمعیتلرك تشكیلاتی بر مقوله در ؛ تاریخی برمقوله (Catégorie historique=) در؛ اقتصادجیلرك ظن ایتدیكی وجهله دائمی ومطلق بر حال دكلدر . مارقس دیبوردی‌كه « اجتماعی مناسبتلر، قوای استحصالیه ایله صیقی صیقی‌یه مربوطدر . یكی قوای استحصالیه‌نك كشف اولنمه‌سیله ، انسانلر وسائط استحصالیه‌لرینی دكیشدیریورلر؛ وسائط استحصالیه، یعنی اسباب معیشتی قازانمق اصوللری دكیشدیكی ، انسانلرك مناسبات اجتماعیه‌سی ده تبدل ایدیبور» . بوجهتله هر جمعیت ، طرز استحصاله كوره ، استحاله حالنده‌در ؛ اقتصادجیلر، معین برطرز استحصالك ثمره‌سی اولان بر هیئت اجتماعیه‌نك ، یعنی برمقوله‌ٔ تاریخیه‌نك مناسبات اجتماعیه‌سنی تحلیل و بیان ایدرلر ؛ برجیلر جمعیتك فعالیت اقتصادیه‌سنی ارائه ومنافعنی مدافعه ایدرلر . صوسیالیست وقومونیستلر ایسه پروله‌ته‌رلرك نظریاتجیسیدر ؛ یعنی پروله‌ته‌رلرك منافعنه اویغون اوله‌رق تشكل ایده‌جك هیئت اجتماعیه‌ده حصول بوله‌جق مناسبات اجتماعیه‌یی كوستریرلر .

مارقس ودوستی انكلس ، انكلیز ، فرانسز و آلمان صوسیالیستلری ایله مناسبات دائمه‌ده بولنورلردی ؛ و « عادللر اتفاقی » دنیلن جمعیتده داخل ایدیلر . بو جمعیت ، ١٨٤٧ ده ، لوندره‌ده برقونغره عقد ایتدی وبوقونغره‌ده مارقسك وانكلسك تأثیرلریله اسمنی وپروغرامنی دكیشدیردی: خفی واختلالكار شكلندن چیقه‌رق ، بین‌الملل بر پروپاغاندا جمعیتی ماهیتنی آلدی ؛ اسمی ده « قومونیستلر اتفاقی (La ligue des Communistes=) عنواننه منقلب اولدی . بالآخره بین‌الملل (International =) دیه كسب اشتهار ایده‌رك بعض استحاله وفاصله‌لرله بوكونه قدر دوام ایدن تشكیلاتك مبدأی ایشته بو تعضی‌در. قومونیستلر اتفاقی ، ١٨٤٨ سنه‌سی شباطنده « قومونیست فرقه‌سنك بیاننامه‌سی (Le manifeste du parti communiste =) عنوانلی وثیقه‌یی نشر ایتدی‌كه مارقس وانكلس طرفندن یازیلوب ، « اتفاق » جه قبول اولونان بو بیاننامه ، موما الیهك منتشر واك مشهور آثارندندر . بو وثیقه ، صوسیالیستلرك عادتا حقوق بشر بیاننامه‌سی ، دیمكدر . وموجود لسانلرك اكثریسنه ترجمه ایدلمشدر [١] .

[١] شمالی توركجه سنه ترجمه‌سی واراپسه‌ده، عثمانلی توركجه‌سنه ترجمه ایدیلوب ایدیلمدیكی معلومم اولامه‌مشدر.

« قوموﻧﻴﺴﺖ بياننامه‌سى » ، بشريتك صورت انكشاف اقتصاديسنى بيان ايدن برنظرية تاريخيه وفلسفيه ايله ابتدا ايدر . مارقس وانكلسك برقاچ سنه برابر اوغراشوب ايجاد ايتدكلرى بو نظريه‌يه كوره : زمانمزه قدر ، هر جمعيتك تاريخى ، صنفلرك غوغاسى (La lutte de classes =) تاريخى ايدى . معين برزمانده حاكم اولان افكار ، دائماً اوزمانده حاكم اولان صنفك افكاريدر . جمعيتلرده براختلال استعدادو تمايلى حاصل ايدن افكاردن بحث اولنور ؛ لكن بونكله افاده ايديلمك ايسته‌نيلن واقعه شودر : « اسكى جمعيتك ايچنده يكى بر نعضى تحدث ايتمكده‌در و اسكى تشكلات حياتيه‌نك بوزولمه‌سى نتيجه‌سى اوله‌رق اسكى افكارده انفساخ ايتمكده‌در . » ـ « صنفلر غوغاسى » ، تاريخك مختلف دورلرنده ، مختلف شكللر المشدر ؛ وبو غوغا ، صنفلرك تضاد منافعندن تولد ايتمشدر. لكن وتيرهٔ تاريخيه « صنفلر ضديتى (= Antagonisme de Classes) » نك ازاله‌سنه طوغرى ايلريله‌مكده‌در. ـ جمعيت حاضره ايكى صنفه ، برجديلر (بورژوالر) ايله امكجيلر (پروله‌ته‌ر) صنفلرينه آيريلمشدر. لكن صنايعك ترقيسى ، امكجيلر آره‌سنده بوكون كورولان اختلاف ـ كه رقابتدن متولددر ـ يرينه جمعيتلر واسطه‌سيله ، بر اتحاد اقامه ايده‌جكدر. بو جهتله برجيلق (بورژوازى) ، « كندى مزارجيلرينى حاضرلامش اوليور » ، ديمكدر. قوموﻧﻴﺴﺘﻠﺮ ، بوتون مملكتلرده‌كى عمله فرقه‌لرينك ، عمله حركاتنك شرائط حصولنى ، صورت جريانى ونتائج عموميه‌سنى اك أيى آكلايه‌بيلمش اولمقله برابر ، اك زياده عزم صاحبى اولان اقساميدر. ـ بوتون بوفرقه‌لرك ياقين غايه‌لرى ، هپسنده عينيدر : عمله صنفنى تعضى ايتديرمك ، برجيلق حاكميتنى اسقاط ايتمك ، حاكميت سياسيه‌يى امكجيلره فتح أيله‌مك . ـ بياننامه ، اك مدنى مملكتلرده (انكلتره ، فرانسه ، آلمانيا ، آمريقا) بلاامهال اتخاذ اولنه‌جق تدابير عمليه‌يى ده صاييوردى : املاككك ، يعنى اراضينك دولت طرفندن استملاكى ، چوق يوكسك ومتزايد ويركى ، اعتبار مالينك (قره‌دى) ووسائط نقليه‌نك دولت ألنده تمركز ايتديريلمه‌سى ، ميرى فابريقه واعمالاتخانه‌لرك وعموميتله ميرى وسائط استحصاليه‌نك تزييدى ، سعى مجبورى وعمومى ، اطفالك مجبورى وعمومى تعليم وتربيه‌سى ، زراعى وصناعى مساعينك توحيدى . ايشته بللى باشلى تدابير مستعجله بونلر اوله‌جقدى . ـ قوموﻧﻴﺴﺖ بياننامه‌سنك اك نهايتنده دنيليوردى كه «غوغاواختلالده امكجيلر ، زنجيرلرندن غيرى برشى غائب ايتميه‌جكلر. قازانجلرى

ایسه بوتون دنیا اوله‌جق . . . جمیع مملکتلرك امکجیلری برلشیکز ! » ـ صوك جمله قومونیست فرقه‌سنك بین‌الملل بر تمضی اولدیغنی کال وضوح ایله کوسترمکده‌در و الیوم مارقسیست صوسیالیستلرك طرازیدر .

قومونیستلر بیاننامه‌سی، ۱۸۴۸ اختلالی باشلامه‌دن آنجق بر قاچ کون اول انتشار ایتمش اولدیغندن، او حرکت اختلالیه‌نك مؤثرلرندن صاییلاماز. وذاتاً صوسیالیسمدن بحث ایدنلرك هپسی، مارقسیسمك تاریخی رولی، ۱۸۷۰ سنه‌لرینه طوغری باشلامش اولدیغنی سویلرلر. هرنه قدر ۱۸۴۸دن اعتباراً، قومونیست بیاننامه‌سی اساسلرینه موافق اولمق اوزره، آلمانیاده عمله تشکیلاتنه تشبثاتده بولونلمش ایسه‌ده، ۱۸۴۹ ارتجاعی، بوتون بو تشبثلرك انکشافنه مانع اولمشدر. قارل مارقس، ارتجاعك باشلامه‌سیله لوندره‌یه التجا ایتمك مجبوریتنده قالمشدر [۱] .

حرکت ارتجاعیه اثناسنده، صوسیالیستلرك فعالیت خارجیه‌لری خیلی سکته‌دار اولمقله برابر، صوسیالیسم افکار ونظریاتی ایشلنمکده دوام ایدر .

شمدی‌یه قدر بحثی کچن صوسیالیست و قومونیستلرك چوغنه، مارقسیستلر واونلره پیرو اولانلر، خیالیون (اوتوپیست) دییورلردی. مارقس وانکلسك آچدیغی یکی چیغیره ایسه، طرفدارلری « علمی صوسیالیسم (= Socialisme Scientific) » نامنی ویریرلر [۲].

---

[۱] ۱۸۴۹ ده باشلایان ارتجاع زماننده، خرستیان دینی، دها طوغریسی مؤسس خرستیان کلیسالری عامه‌پرورلك وعلى‌الخصوص صوسیالیستلك وقومونیستلك حرکتی علیهنده برجلیلرد، زنکینلره، سرمایه‌دارلره معاونلك ایتمشد ! حالبوکه نصرانیتك عامه‌پروروحی قومونیست اولدیغی، اولجه کورلمشدی؛ وایتلینغ کبی صوسیالیستلر قومونیسمی عادتا نصرانیتك برتجددی طرزنده تلقی ایدیورلردی. بوی بویله اولمقله برابر، ۱۹نجی عصر اورته‌لرنده موجود خرستیان کلیسالرینك همان جمله‌سی، على‌الخصوص قاتولیك کلیساسی، مؤسسات موجوده‌نك محافظ ومدافعی کسیله‌رك، اونی تخریب وتقلیبه چالیشان اختلالجیلری عدوالله وعدو انسانیت تلقی ایدیوردی . پاپا ۹نجی پی نك ۱۸۴۹ سنه‌سی ایتالیا پسقپوسلرینه طاغیتدیغی بر عمومده جمعیتی هر درلو تزلزلات واختلالاتدن صیانت ایچون یکانه ملجأ پاپانك حکم ونفوذی اولدیغی بیان ایله کلیسا اوامرینه اهمالکارلق، بالنتیجه اللهك وبشریتك دشمنلرینه خلق اغفال ایده‌رك قیام وعصیانه تشویق ایچون زمین حاضرلامشدر، دنیلیوردی .

[۲] علمی وغیر علمی ویا خیالی صوسیالیستلر آره‌سنده‌کی فرقی ایجه قاورایه‌بیلمك، «علم» ك تعریفنه وعلم مفهومنك کیردیکی ساحاوله وقوف ایله ممکندر . بونك ایچون، منطق ، و اصولیات (Méthodologie =) کتابلرینه مراجعت اولنه‌بیلیر. بوراده خلاصة‌الخلاصه اوله‌رق شوخاطرده طوتیلمالیدرکه علم، واقعه‌لری (les faits =) تثبیت ایده‌رك ایضاح ایله‌مك، یعنی واقعه‌لرك

چونکه مارقسدن اول کلن صوسیالیستلرك چوغی صرف واقعه‌لرك تدقیق وایضاحیله مشغول اولمیه‌رق یکی واقعه‌لر احداث ایتمك اوزره فکر وعقل صرف ایتمشلردر؛ جمعیت دنیلن واقعه‌لر محصله‌سنی تماماً ایضاح ایتمه‌دن، یکی بر محصله واقعات، یعنی یکی بر جمعیت تکوین وانشا ایتمك ایچون اصوللر کوسترمشلردر. حالبوکه مارقس وآرقداشی آنکلس بویله یاپمامشلردر: اونلر موجود جمعیتی ایضاحه واو جمعیتی سوق واداره ایدن طبیعی قوانینی کشفه چالیشمشلر وادعالرینه کوره کشف دخی ایتمشلردر؛ واو کشف ایتدکلری قوانینه کوره جمعیتك تحاولی نه‌یولده اولدیغنی، جمعیتك نه‌یه طوغری کیتمکده بولندیغنی کوسترمشلردر. بو غایه‌یه واصل اولمق ایچون، اولاً شأنیتی (= Réalité)، یعنی نه فعلاً موجود وواقع‌ایسه اونی، حقیله تدقیق‌ایتمك ایجاب ایدییوردی. آنکلس، صوسیالیسمك علمی اولمه‌سی ایچون، آنجق شأنی زمینه استناد ایتمه‌سی لازم‌کلدیکنی مکملاً ایضاح ایتمشدر. اکر اجتماعی شأنیتك تحاولنده انتظام وقانونیتك وارلغی تحقق ایدرسه، اجتماعی برعلم وجود بوله‌بیلیردی؛ بناءً علیه علمی صوسیالیسمك تملی، تحاول تاریخیده انتظام وقانونیتك موجودیتی، مبدأ‌یدر. — بومبدأی قبول‌ایدن‌عامی صوسیالیستلر، خیالی صوسیالیستلردن ومسائل اجتماعیه ایله اشتغال ایتمش اولان ١٨ نجی عصر فلاسفهٔ عقلیون (= Rationalistes)‌ندن آیریلیورلر. خیالیون وعقلیونه کوره عقلك عادل اولدیغنه حکم ایدیلن مناسبات بشریه‌یی تعیین ایدوب عالمه ارکز تملك، آکلاتمق، جهانده شأنی مناسبات بشریه‌نك تبدلنه کفایت ایدر؛ حالبوکه عامی دنیلن صوسیالیستلر بونقطهٔ نظری قبول ایتمزلر [١]. — مارقس وانکلس تاریخی واقعه‌لرك تحاولنی، یعنی ونیرهٔ تاریخیه‌یی تدقیق‌ایده‌رك کندیلرنجه انکشاف بشریی ایضاح ایدن برنظریه قورمشلر وبونظریه‌لرینه «تاریخی مادیتیلك نظریه‌سی Théorie du (= materialisme historique» نامنی ویرمشلردر. بونظریه‌یه کوره اجتماعی مناسبتلرك

نه‌لردن عبارت اولوب، ناصل حادث اولمقده بولندقلرینی بیلمکدر. بو جهتله علمك موضوعی واقعات شأنیه در. واقعاتك صورت وقوعی ایضاح ایدیلیرکن واقعه‌لر آره‌سنده‌کی مناسبات دائمه وموجبه کشف ایدیلمش اولورکه بونلرده واقعاته حاکم اولان قانونلر، دیمکدر.

[١] دیمك یالکز عقل، علم ویرمز؛ عقلی، علمی دیمك دکلدر؛ منطق‌ده، شأنی دیمك اولمادیغی کبی: عقلی، منطق استخراجات، شأنی واقعاته تماماً موافق اولمیه‌بیلیر. صرف عقله مستنداً انشا آت فکریه‌ده بولونان متفکرلر، یعنی عقلیون، فلسفه قورمشلردر، فقط علم تنظیم ایتمش دکللردر. ١٩ نجی عصرده ایدیلن تعریفه نظراً، علم، شأنیتده واقع واقعاتك مشاهده وتجربه‌سیله واقعاتی اداره ایدن قانونلرك برمنظومه (سیستم) حالنده ترتیب وتنظیمی، دیمکدر. بوتعریفه کوره کیمیا وفیزیقا برر علمدر.

کافه‌سنك اساسی ، اقتصادی مناسبتلر واقتصادی تبدللردر ؛ اجتماعی مناسبتلرك جمله‌سی ، حتی ادبی ، اخلاقی ، دینی مناسبتلر بیله اقتصادی واقعه‌لر ایله ایضاح ایدیلیر . بوتون اجتماعی مناسبتلره حکم ایدن ، اونلری تعیین ایله‌ین استحصالاته عائد واقعه‌لر وعلی الخصوص استحصالاتك آلات صناعیه‌سنه واو آلاتك ایشله‌دیلمه‌سنه عائد واقعه‌لردر . مثلا « الك اعصارالنده کچیلن متعاقب مرحله‌لرـکه قرون اولانك أل دکرمنی ، قرون وسطانك صو دکرمنی وزمانمزك بخار دکرمنیدر ، ـ عائله صنایعندن بوکونك بویوك سرمایه‌لی صنایع عظیمه‌سنه ناصل کچیلدیکی اراءه ایتدیکی کبی ، اسارتدن سه‌رواژ (Servage=) ، سه‌رواژدن اجرتلی عمله‌یه صورت مروری‌ده ایضاح ایلر . برجلیلر ، اسارتك وسه‌رواژك الغاسنه سبب اوله‌رق ، ترقیات فکریه‌یی ، افکار حریتپرورانه‌یی ، حسیات انسانیتکارانه‌یی . . . الخ کوستریرلر ؛ بونلر اویدورمه‌در ؛ مؤسسات مذکوره‌نك زوالنه آلات استحصالیه تبدلنك عامل اولمه‌سی ، بوتون بو اویدورمه فکروحسلرك سببیتندن دها چوق وضوحله آکلاشیلیر . بو جهتله تاریخی تحاولده (Évolution=) اساس ، اقتصادی واقعه‌لردر . مارقس ، « سفالت فلسفه » عنوانلی اثرنده فکرینی ، بلکه برآز مبالغه‌لی افاده ایده‌رك ، دییورکه « أل دکرمنی بزه متبوعلی (سوزره‌نلی) برجمعیت ، بخار دکرمنی ایسه سرمایه‌دارلی (قاپیتالیستلی) بر جمعیت ویریر ... » « اقتصاد سیاسی‌نك تنقیدی » (١٨٥٩) آدلی دیکر بر اثرنده فکرینی دها صریح وصحیح بیان ایدر : « استحصالاته عائد مناسباتك مجموعی ، برجمعیتك بنیهٔ اقتصادیه‌سنی تشکیل ایدر ؛ یعنی بومجموعهٔ مناسبات شأنیه تملدر ، حقوقی وسیاسی بنا بونك اوزرینه قورولور ؛ و برجمعیتك اجتماعی شعورینك سویه‌سی‌ده اومجموعهٔ مناسباته موافق اولور . معیشت مادیه‌یی تأمین ایدن موادك استحصالی طرزی ، عمومیت اعتباریله ، حیاتك اجتماعی ، سیاسی وفکری تبدللرینی انتاج وتعیین ایله‌ر . » ـ بناءً علیه « انسانلرك معلوماتی طرز معیشتی تعیین ایتمز ، بالعکس طرز معیشت ، اشکال علم وعرفانی تعیین (Determiner=) ایله‌ر . » ـ مادیت تاریخیه نظریه‌سی ، اخلاقی وحسی اندیشه‌لری برطرف ایتمشدر ، بونلر اقتصادی عواملك ظاهری نتایجندن عبارتدر . بونظریه ، بوتون اجتماعی مسائلی ، منقدلرندن برینك دیدیکی کبی ، بر «قارن (معده مسأله‌سی» حالنه ارجاع ایدر . دها اول کلن اقتصادجیلرك وصوسیالیستلرك مسلکلرنده یری بولونان فکری وحسی اندیشه‌لر ، مثلا عدالت ، اخوت ، مساوات . . . الخ مبدأ ویا غایه‌لری ، مارقسیستلر

عندنده غير موجوددر . مارقس وتلميذلرى فكريات، ـ ژيدك افادهسنى استعاره ايديورم :ـ ناپولئون قدر استحقار ايله باقارلر : يالكز واقعهلر (= Les faits) دركه نظر دقته آلنغه يه دكر. مساوات ، اخوت ، عدالت .. الخ كبى غايهلرك تعقيبى ، علمى دكلدر . مارقسيسمده ، اجتماعى واقعهلرك تحاولى تعقيب وتثبيت اولنور ، واجتماعى واقعهلرك مستقبلاً نه طرزده جريان ايدهجكى كشفه چاليشيلير ؛ لكن اك عدالتكار برطرز اجتماعينك استحصال وانشاسنه اوغراشيلماز ، زيرا بيهودهدر. بوفكر اساسى، قومونيستلر بياننامهسنده افاده اولونمشدر : « قومونيستلر نظرياتلرينى افكاره دكل، واقعاته استناد ايتديريرلر » .

قارل مارقسك آثارى آرهسنده اك مهم واك مشهورى « سرمايه (= Das Kapital) » عنوانلى اثريدر. قارل مارقس معاصر سوسياليسمك پيغمبرى قياس ايديلهجك اولورسه ، « قاپيتال » ده اونك كتابيدر [١] . چوق موجز ومتين، بعضاً مبهم وچتين يازلمش اولان بوكتابى آكلايارق اوقومق هركيمسهنك كارى دكلدر ؛ لكن قاپيتالك باشليجه نظريهلرينى ، هركسك دكلسه بيله ، اقتصادياته برآز آشنا اولانلرك آكلايهبيلهجكى صورتده ايضاح وبيان ايدن بك چوق آثار يازيلوب نشر اولونمشدر [٢] .

« سرمايه » كتابنده اك مهم اولهرق ايكى نظريه سرد اولونمش وبونظريهلر، تفصيلات كافيه ايله ايضاح وبيان ايديلمشدر . بوراده چوق سطحى وبناءً عليه پك ناقص بر صورتده اجمال ايديلهجك اولان بو ايكى نظريهدن بريسى ، « قيمت منضمه ويا فضله سعى نظريهسى »؛ ديكرى « تمركز ويا استرداد مال نظريهسى » در .

---

(١) « سرمايه » نك برنجى جلدى ١٨٦٧ ده ، يعنى مارقس هنوز حياتده ايكن ، انتشار ايتمشدر؛ ٢ و ٣ نجى جلدلرى انكلس طرفندن ١٨٨٤ الى ١٨٩٤ ده نشر اولونمشدر؛ « سرمايه » نك ٤ و ٥ نجى جلدلرى كبى تلقى اولونان ومارقسك مسودهلرندن آلهرق ، قاوتسكى طرفندن ترتيب وتنظيم ايديلمش اولان « قيمت منضمه اوزرينه نظريات (= Theorie uber mehrwerth) » عنوانلى اثردها صوكرهلرى ميدان انتشاره وضع اولونمشدر. « قاپيتال = سرمايه » ، سوسياليسمك عادتا « توارت » يدر ؛ بو معظم اثر ، طاق توارت كبى برآلاى شارح ومفسرلر طرفندن شرح وتفسير اولونمشدر . وهيچ شبهه يوقكه اون طقوزنجى عصر ميلاديده ، اوروپا اهاليسنك اكثريتنه مختلف يوللرله اك درين تأثير اجرا ايتمش اولان كتاب ، « سرمايه » در . اوروپا لسانلرينك هپسنه ترجمه اولونمشدر . توركجهيه ترجمهسى ، هنوز يوقدر ؛ وغريبدركه اقتصاديات واجتماعيات ايله مشغول اولانلريمز ، مارقسدن ومسلكندن پك آز بحث ايتمشلردر .

[٢] حتى بر روس محررينك ادعاسنه كوره ، ١٩ نجى عصر ميلاديسنك اك زنكين ادبياتى مارقسيسم حقندهدر .

برنجی نظریه ایله مارقس ، سرمایه‌دارلرك اجیرلر ضررینه ناصل فضله پاره قازانوب، اکی یشامقده اولدیغنی ارائه وایضاح ایتمك ایستەمشدر. اوته‌دن بری صوسیالیستلر، سرمایه‌دارلرك ثروت ورفاهه ، عمله‌نی اضرار ایله نائل اولمقده اولدقلرینی ادعا ایدییورلردی . فقط بوادعالرینك دلائلنی ، آز چوق مؤسس علوم اقتصادیه‌دن اقتباس ایتمیورلردی . مارقس ، علمیلك ادعاسنده بولندیغندن ، دعوانك دلائلنی ، بر جلیلرجه‌ده مسلم علوم اقتصادیه‌دن اخذ و اقتباس ایلمشدر وبونکچون اقتصاد سیاسی‌نك قیمت تعریفنه ومبادله قانونلرینه مراجعت ایتمش وحتی اقتصاد سیاسی‌نك قیمت مفهومنی، بونظریه‌سنه مبدأ حرکت اتخاذ ایله‌مشدر . اقتصادجیلردن ریقاردو (Ricardo=)قیمتك سعی‌دن نشأت ایتدیکنی سویلمشدی . مارقس بوفکری دها قطعیلشدیره‌رك قیمتك ماهیتی آنجق سعی در ، دیر . مارقسه کوره ، قیمتك فائده اولمایوب سعیدن عبارت اولدیغی ، مبادله اثناسنده قطعیتله تظاهر ایدر ؛ زیرا اقتصاد سیاسینك مبادله قانوننه نظراً ، مبادله‌نك آنجق عین قیمتی حائز اولان شیلر آره‌سنده وقوعی قابلدر ؛ مبادله اولونان اشیانك تأمین فوائد اعتباریله عین اولمادقلری ایسه مبادله‌یه لزوم کورولمش اولمه‌سیله آکلاشلمقده‌در . مبادله قیمتی (= Valeur d'échange) جهتیله عینیتی بولمق ایچون ، مبادله اولونان ایکی مختلف شیئك عین شیئه مساوی اولمه‌سی ایجاب ایدرکه اوعین شی ده ، اشیانك استحصالنده مصروف اولان سعی بشردن باشقه برشی دکلدر : ایکی مختلف شی‌ده مبادله قیمتنك عینی اولیشی ، عین مقدارده انسان سعی‌نك اونلرك ایچنده بولنماسندندر . — انسانه سعی‌نی اولچمك ایچون برمقیاسه احتیاج واردر . اومقیاس‌ده سعیك صرف اولندیغی مدت اولابیلیر . بوحالده مقیاس سعی زماندر ، زمانك اولچیسی ایسه ساعت در: سعی ، ساعتله اولچیلیر . مبادله اولونان اشیانك هرایکیسی، مثلا اون ساعت سعی صرف اولونمقله وجوده کلمش ایسه‌لر، مساویدرلر، مبادله اولنه‌بیلیرلر ؛ ومبادله‌ده قیمتلری اون ساعت سعی بشردر . — برعمله معین براجرتله برسرمایه‌دارك خدمتنه کیرمش ایسه ، اورته‌ده‌ینه بر مبادله وار ، دیمکدر: اجیر ، سرمایه‌داردن معین براجرت آلیر ، وبوکا مقابل سعی‌ویریر . سعی‌ده ، اجرت‌ده برر متاعدرکه مبادله اولنورلر . مارقس کتابنده ، عمله سعی‌نی صاتار ، دیمیور ، دها صریح وقطعی برتعبیر قوللانه‌رق « سعی قوتنی (Arbeitskraft =) » صاتار ، دیور ؛ و بو « سعی قوتی » برمتاعدر؛ عمله‌اومتاعی‌صاتار، مقابلنه اجرت دنیلن متاعی آلیر مبادله

قانونه كوره مبادله اولونان اشيانك عين قيمتده اولمه‌سنى ايجاب ايدر : عمله‌نك صاتديغى « سعى قوتى » نك قيمتى نه ايسه، اوكا مقابل آلديغى « اجرت » ك قيمتى‌ده مطلقا اوقدردر. ايمدى « سعى قوتى دنيلن متاعك قيمتى نه‌قدردر ؟.. ماركس « قاپيتال » نده ديبور كه « بومتاع (يعنى سعى قوتى) ده، امتعهٔ سائره مثللو برقيمتى حائزدر . اوقيمت ناصل تعيين اولنور ؟ اونك ، (يعنى سعى قوتى‌نك) استحصالنه الزم زمان ايله . سعى قوتى‌نك استحصالنه الزم زمان ، اوقوتى استعمال ايدن كيمسه‌نك وسائط معيشتنى استحصاله الزم زمان ديمكدر» [١] . دها بسيط وآچيق برافاده ايله سويله‌جك اولورسه ، « سعى قوتى» دنيلن متاعك قيمتى ، اونى صاتان ويا قوللانان عمله‌نك حيات و معيشتنى تأمين ايده‌جك اشيانك يعنى غدا ، البسه، سكنا .. الخ نك معين زمانده‌كى قيمتنه مساويدركه معين زمانده آلديغى اجرتك قيمتى‌ده بوقيمته مساويدر . ديمك اوليوركه اجرت عمله‌نك تأمين حياتنه كافى ويا اواشيانك قيمتنى افاده ايدن نقددر . اجير ايله سرمايه‌دار آره‌سنده ، سربست برمقاوله ايله تعين ايدن اجرت ، مساوات قيمت اوزرينه مؤسس اولديغندن ، طرفيندن برى ديكرينك حقنه كيرمش ، ضررينى مودى اولمش اولماز ؛ فقط ...

فقط عمله‌نك سعى قوتى وجوده كتيرن، ياخود سعى قوتنك قيمتى اولان اشيا ، كه عينى ويا بدل نقديسى اجرت اوله‌رق اوكا ويريليور ، بر محصول سعى‌در ؛ تعبير ديكرله او اشيانك قيمتى‌ده اونلرك استحصالنه الزم اولان سعى ساعتيدر . ايمدى عمله‌نك سرمايه‌داره صاتديغى، ايكنجى بر افاده ايله حصر ايتديكى سعى ساعتلرينك مقدارى ، اوعمله‌نك سعى قوتى استحصاله الزم اشيانك حصولنده مصروف سعى ساعتلرى مقدارينه مساويميدر ؟ يعنى عمله‌نك فابريقه‌ده چاليشديغى ساعتلرك مقدارى ، آلديغى يييه‌جك ، ايچه‌جك ، كييه‌جك .. الخ اشيانك اعمالنده صرف اولونان ساعتلرك مقدارندن فضله ويا اكسيك دكلميدر ؟ مثلا عمله اواشيايى بالذات استحصال ايتمش اولسه‌ايدى ، اونلره ، بالطبع معين مقدار سعى ساعتى صرف ايده‌جكدى ، فرضا كونده بش ساعت سعى ايله كنديسنى ويا كنديسيله عائله‌سنى كچينديره‌بيله‌جك مواد غذائيه وسائره تدارك ايده‌بيله‌جكدى ؛ عجبا سرمايه‌داره‌ده يالكز بش‌ساعتمى ايشليور ؟ — اصلا ! چونكه ، يالكز بش ساعت ايشلسه ، وجوده كلن متاعى ، سرمايه‌دار آخره صاتديغى زمان ، اوكا مقابل ، مبادله قانونى موجنجه ، يالكز عمله‌يه ويره‌جكى قدر برقيمت آله بيله‌جكدى، يعنى آلديغى قيمت تماماً عمله‌يه كيده‌جك وكنديسنه برشئ قالميه‌جقدى ... حالبوكه سرمايه‌دار

[١] ژيدك نقلنه كوره ، « قاپيتال » ك فرانسزجه ترجمه‌سنده ، صحيفه : ٧٣.

اوقدر احمق دکلدر ؛ ذاتاً وقایعده کوستریورکه سرمایه‌داره برشیلر قالیور . اوحالده نه اولیور ؟ ــ سرمایه‌دار عمله‌یی بش ساعت دکل ، سکز ساعت ، اون ساعت ایشلدیور . بویله‌جه استحصال اولونان اشیایه فضله‌برسعی قاریشمش اولیور ؛ اویله‌برسعی‌که سعی قوتنك سعهٔ اقتداری داخلنده‌در ، فضله چالیشیلدیغی حالده بوقوت توکنمیور : سعی قوتنك استحصاله لازم قیمت تأدیه اولندیغی حالده ، اوقوت ، فضله سعی صرفنده مقتدردر . سعی‌قوتی‌یکانه برآلتدرکه بویله‌حائزاولدیغی قیمتدن دهافضله قیمت‌تولید ایتمك خاصهٔ اسرار انکیزینه‌مالکدر. سرمایه‌دار، سعی‌قوتی‌اشترا ایتدیکی‌زمان،اجیره‌حقنی‌تماماً ویرمش‌ایدی، فقط بیع ایتدیکی وقت کندیسنه دها چوق قیمت تأمین ایتمشدر ؛ زید ، سعی قوتی که اینکه بکزه‌تیر : صاحبی صاتدیغی زمان کبه‌لکنك فرقنده اولمادیغندن یالکز اینکك قیمتنی آلمش ، فقط صاتین آلان بوزاغی‌یی‌ده قازانمشدر . بوجهتله اجیر ، نه حقوقاً ، نه‌ده اقتصاداً ، سرمایه‌داردن شکایت ایده‌مز ؛ ایده‌مز اما ، سرمایه‌دار اورته‌یه کلوب قارشماسه‌ایدی، سعی قوتنك‌بواسرارانکیز قوتندن‌بالذات‌صاحبی مستفیداولمش‌اولوردی... حالبوکه فضله سعی مبادله اولندیغی‌زمان ، فضله سعی‌ك‌قیمتی سرمایه‌داره قالیور . بوقالان قیمته مارقس قیمت منضمه (Plus value = Mehrwerth =) نامنی ویرییور ؛ بوقیمت منضمه‌نك حاصل اولمه‌سیچون ، عمله ، سعی قوتنك حصولنه کافی سعیدن دهافضله سعی صرف‌ایتمشدرکه بوکاده مارقس، « فضله‌سعی (= Uberarbeit = Surtravail) » دییور. ایشته بوصورتله اجیر ، کندیسیچون سعی ساعتلرینك یالکز بر قسمنی صرف ایدییور ؛ دیکر سعی‌ساعتلری ، سرمایه‌داره قالیور واجیرك فضله سعی ی مقابلنده قزاناجغی قیمت منضمه ، سرمایه‌دارك قاصه‌سنه کیرییور . سرمایه‌دار ، قیمت منضمه‌نك آرتمه‌سنه طبیعی غیرت ایده‌جکدر . سرمایه‌دارك بوبابده توسل ایده‌جکی تدابیری ، مارقس بر تفصیل آکلاتیر . بوتدابیر، بالخاصه ایکی غایه‌یه متوجهدر : ۱) یوم‌مساعی‌مدتنی، یعنی‌هرکونه سعی ساعتلری مقداری‌نی ممکن اولدیغی قدر چوغالتارق قیمت منضمه‌یی آرتدیرمق ؛ ۲) سعی قوتنك‌استحصاله الزم‌زمانی، یعنی عمله‌نك معیشتنی تأمین‌ایدن اشیانك‌استحصاله مصروف سعی‌ساعتلرینك مقداری‌نی اکسیلتمك ؛ بونكچون سرمایه‌دارقادینلری وچوجقلری استخدامه میالدر، چونکه بونلرده سعی قوتنك حصولیچون دهاآز مواد غذائیه وسائره لازمدر. ــ ایشته برنجی‌مهم‌مسئله‌نك قیمت‌منضمه وفضله‌سعی‌نظریه‌سنك خلاصة‌الخلاصه‌سی بودر .

ایکنجی مهم مسئله‌یه ، تمرکز ویا استرداد ملك نظریه‌سنه کلنجه ، بونکله ادعا ایدیلیور واثبات اولنمق ایسته‌نلیورکه ملکیت شخصیه ، یعنی تشبثات شخصیه ورقابت شخصیه اصول اقتصادیسی، کیت کیده وکندی کندینه (Automatiquement =) ملکیت اجتماعیه، تشبثات اجتماعیه‌یه ، رقابت شخصیه‌نك ازاله‌سنه طوغری یوریبور وکونك برنده بوکونك برجلیلر جمیتی ، یرینی امکجیلر جمعیتنه ترك ایدیویره‌جك .

بوقاریده ذکر اولونمشدی‌که مارقسك فکرنجه جمیت حاضره‌واونك ادارهٔ اقتصادیه‌سی برمقولهٔ تاریخیه‌در ، ودیکر تاریخی مقوله‌لرك یرینه قائم اولمشدر . بوکونکی معناسیله سرمایه‌دارلق (= Capitalisme) ، اون آلتنجی عصر میلادیده (استانبولك فتحی صره‌لری) طوغمشدر . قرون وسطاده ، اوروپاده ، سرمایه هرکسك کندی ألنده‌کی وسائط استحصالیه‌دن عبارتدی ، سعی ایله سرمایه برلشمش حالده ایدی ؛ حالبوکه مرور زمان ایله سرمایه ، هیچ برسعی صرف ایتمه‌ین صاحبنه معین بر ایراد (= Rente) تأمین ایدن شیٔ اولمشدر . عمله‌نك الات استحصالندن آیریلمه‌سیله وصناعت اربابنك تشکیلات موجوده‌لری بوزولمه‌سیله ، سرمایه‌ده ، سعی‌دن آیریله‌رق تمرکز ایتمه‌یه باشلامشدر . اسکی کوی وقصبه صناعتلری یرینه ، که اوصناعتلرده عمله ایله الات استحصالك صاحبی عین آدمدی، برچوق مرحله‌لر کچیله‌رك ، بوکونك طرز استحصالی قائم اولمشدر؛ بوطرزده ، سرمایه‌دار(=Capitaliste) ایله امکجی(=Prolétaire) بربرلرندن چوق آیری ایکی شیدر. مارقس ، استحصال اصولنك تحاولنده‌کی مراحلی بیان ایدر : دنیانك هرطرفنه کیدوب کله‌یه یارایان دکز وقره یوللری وبونلرك آچیلمه‌سیله باشلایان بحری وبری کشفیات ، معاصر دولتلرك تأسیسی، بویوك بانقه‌لرك، مستملکات قومپانیالرینك تشکلی ، بخارك صنایعه تطبیقیله ماکنه‌لی صنایعك تحدثی... بومراحلك مهملرندندر . بوتحاول وقوعه کلیرکن ، سرمایه چوق کیمسه‌لرك ألندن ، آز کیمسه‌لرك ألنه کچیوردی ، یعنی سرمایه تمرکز (= Concentration) ایدیوردی ؛ سرمایه تمرکز ایتدکجه ، اولجه سرمایه‌دار اولان کیمسه‌لر ، سرمایه‌سز قالیور ، یعنی امکجیلشیور (= Prolétarisation) ایدی [۱] . دیمك سرمایه‌نك تمرکزی ، امکجیلرك تزایدینی موجب اولیور ایدی . بناءً علیه تمرکز

[۱] شرق اسلامیده وعلی الخصوص ممالك عثمانیه‌ده محلی کوچوك صنایعك زوالی ایله اربابنك امکجیلشمه‌سی واوکا مقابل اوروپا سرمایه‌سنك تمرکزی وتیره‌سی، تورك اقتصادجی واجتماعجیلر ایچون چوق شایان دقت برتدقیق .وضوعی اوله‌بیلیر .

ایتمکده اولان سرمایه، صاتین آلینه‌جق سعی قوتی بولمقده مشکلاته اوغرامیوردی : آلات استحصالندن، کندی محیطندن آیریلمش، ملکسز، سرواز واصناف تشکیلاتنك قیدلرندن قورتولمش امکجیلر آرتدقجه آرتیوردی . بوندن آکلاشیلیورکه سرمایه‌نك تمرکزی ایچون، سعی‌ك سربست اولمه‌سی، اسکی تشکیلاتدن آزاده بولنمه‌سی، « حریت » لازمدی . حریت اولدیغی تقدیرده، سرمایه‌دار، سعی قوتی، سربست صاتین آلابیلردی. امکجی (پرولەتەر) سعی قوتندن باشقه هیچ برشیئه مالك اولمایان آدم دیمکدر. پرولەتەر، صاتاجق برشیئی موجود اولمادیغندن، یاشایه بیلمك ایچون، سعی قوتی، دها بسیط وصریح برافاده ایله کندیسنی صاتمه‌یه مجبور اولیوردی . امکجیلر آرتدقجه، تمرکزده آرتدی. سرمایه‌نك تمرکزی وصناعت اربابنك امکجیلشمه‌سی‌وتیرهٔ تاریخیه‌سنده سرمایه-دارلرك ظفرینی عالمه اعلان ایدن‌کورومطنطن‌سسلردن‌بریسی « حقوق بشر بیاننامه‌سی»‌در. بوبیاننامه حریت سعی‌ی اعلان ایتمشدر ؛ یعنی اصناف تشکیلاتنك بوزولمش، ارباب مساعینك آلات استحصالندن آیریلمش، هیسنك بواش بواش امکجیلر غلبه‌لغنه قارشمه‌یه محکوم ایدیلمش اولدیغنی عالمه بیلدیرمشدر ... فقط سرمایه‌دارلرك ظفری حالا ناتمامدر، سرمایه‌دارلق‌اصول اداره‌سی‌بونی‌اتمامه اوغراشیور: کورمیورمی‌یزکه فابریقه‌لر،کوچوکدن بویوکه منقلب اولیور، تجارت وبانقه شرکتلری‌ده عین یولده ایلریله‌یور ؛ آلمانیانك قارته‌لری، فرانسه‌نك سندیقالری، آمریقانك تروستلری، سرمایه تمرکزینك بوکونکی صوك مرحله‌لریدر. بوعظیم سرمایه بیغینلری، اورته سرمایه‌دارلری یوتیور : برطرفدن میلیاردر، مولتی میلیاردر، دینان مخلوقلر طوغیور ؛ دیکر طرفدن کوچوك واورته سرمایه‌دارلرامکجی اولیور. امکجی، سرمایه‌دارك خصم طبیعیسیدر. سرمایه‌نك‌تمرکزی، امکجی صنفنی متمادیاً تزیید ایدیور؛ قوموتیست بیاننامه‌سنده دینلدیکی‌وجهله « برجلیلق کندی مزارجیلرینی حاضرلیور ! » — سرمایه‌دارلر امکجیلرك جمله‌سنی، عمله اوله‌رق قوللانامیور. زیرا، صنایع عظیمه، استهلاکه لازم اولدیغندن فضله استحصالده بولنیور. صنایعك فضل استحصالاتی (= Sur-production) ، صنایع بحرانلرینی (= Crises) تولید ایده‌رك عمله‌نك برقسمنی فابریقه‌لردن آتدیریر . ذاتاً امکجیلرك جمله‌سنی استخدام ایده‌مه‌ین صنایع عظیمه، بو بحرانلرله ایشسز امکجیلرك، مارقسك تعبیرنجه « صنایع احتیاط اوردوسی » نك افرادینی آرتدیریر . حیات ومعیشتنی تأمین ایده‌مز برحاله کلن

امکجیلرده ، « خورتلاغی» (مارقس' سرمایه‌دارلغی خورتلاغه تشبیه ایدر) کومک هوسی شدتلنیر .

مارقس ، سرمایه‌دارلغك تولد وانکشافنی آکلاتیرکن ، اظهار واثباته چالیشیرکه سرمایه‌دارلر ، اویله طرفدار ومداحلرینك ادعا ایتدکلری وجهله ، ایی وعقللی آدملرك سعی ، تصرف وقناعت کبی بر طاقم فضائل شخصیه‌لری ثمره‌سی اوله‌رق وجوده کلمش دکلدر؛ بالعکس' احتراص، غوغا وشدت محصولیدر . امکجیلرده ، اویله علیهدارلرینك دیدکلری کبی ، جمیتك تنبل ، مسرف ، همقسز ، اخلاق دوشکونلرندن مرکب دکلدر ؛ بونلرده غوغا وشدتك محصوللریدر . هر ایکی صنف ، صنف غوغاسندن تولد ایتمشدر . سرمایه‌دارلق، « مساماتندن قان وچامور امه‌رك طوغدی» . صنف غوغاسی، حالا دوام ایتمکده‌در. سرمایه‌دارلغی تولید ایدن بوغوغا، اونی امحاده ایده‌جکدر : تمرکزك دوامی، بر طرفدن سرمایه‌یی آنجق بر قاچ أله طوپلایاجق ' دیکر طرفدن امکجیلری چوق آرتدیراجق ؛ طرفینك مقدار وشکلی بوحاله کلنجه ، برجلیلق اداره‌سی ، سرمایه‌دارلق منظومه‌سی آرتق یاشایامیه‌جق : سرمایه‌دارلق اداره‌سنك ملکیت شخصیه تشکیلاتنك صوك ساعتی چالاجق : «استملاك اولونانلر (امکجیلر)، استملاك ایدنلری (سرمایه‌دارلری) استملاك ایلیه‌جکلردر. (= Les expropriateurs seront expropriés) » بو واقعهٔ مهمه، کندیلکندن حاصل اولاجقدر؛ تحاول اجتماعی، طبیعی برصورتده، بونی انتاج ایده‌جکدر. واقعه‌لرك تعاقبی ، تسلسلی بوعاقبتی ارائه ایدییور .

لکن بوواقعهٔ مهمه، یعنی ملکك سرمایه‌دارلردن امکجیلرك هیأت مجموعه‌سنه انتقالی ؛ نه‌طرزده واقع اوله‌جق ؟ — بوبابده قارل مارقس ایضاحات ویرمز. کذلك ملکك انتقالیله تشکل ایده‌جك یکی جمعیت دائره‌ده تصریحاتده بولونماز . بو صورتله مستقبل جمعیت بشریه‌یی ، تللندیره باللاندیره تصویر ایدن خیالیونك دوشدیکی خطادن چکینیر . مارقسك استقباله دائر بوتون ادعاسی شودر : ماضی' تاریخینك تدقیقندن مستخرج قوانینه نظراً ، جمعیت موجوده‌نك تحاولی ، خرابیتنی انتاج ایده‌جکدر . وبو خرابیت، « تخریب بنفسه (Auto-destruction=) » صورتنده اوله‌جقدر . ایلك بوجکنك استحاله‌لرنده ، شکل مؤخر ، شکل مقدمی ناصل‌امحا ایله وجود بولیورسه ، جمعیت‌بشریه دخی، قوموتیست برجمعیت حالنه استحاله ایده‌رك، برجلی جمعیتی تخریب ایتمش اوله‌جقدر.

ـ جمعیت بشریه‌ده استحاله زماننك تقربنی برطاقم علائم ، اولدن خبر ویریر : فضله استحصالات ایله بوندن متولد بحرانلرك مزمن برحاله کلمه‌سی ، وبونك نتیجه‌سی اوله‌رق فقرانك ، آجلرك آرتمه‌سی ، و چوق تزاید ایدن فقیر و آجلری برجللر جمعیتك آرتق طویوراماسی . . . بر زمانلر برجلیلری طویوران امکجیلری ، برجلیلرك طویورمه‌یه مجبوریت حس ایدوب طویوراماه‌سی .

بالذات مارقس ، واقعهٔ مهمه‌نك ناصل وقوعه‌کله‌جکنی تصریح ایتمیورسه‌ده مارقسیسم دنیلن مسلکده بوکا دائر ایکی نقطهٔ نظر واردر : بریسی صلحپرورانه وبطی بر تحاول ؛ دیکری شدتلی وسریع برانقلاب ، یعنی برجلیلر جمعیتك تجمیع برصورتده نهایت‌بولمه‌سی (catastrophe=) . برنجی نقطهٔ نظردن باقیلیرسه ، عمله یا سیاسی برطریقدن حرکت ایده‌رك ، مجالس مبعوثانده اکثریت قازانیر ، قانونلر ایله جمعیت موجوده‌یی دکیشدیریر ؛ یاخود صرف اقتصادی بریولدن یورویه‌رك عمله جمعیتلری تأسیس ایدر وبوتون استحصالات آلاتی وایشینی کندی الینه کچیریر ، سرمایه‌دارلق ، ایچی بوش قالمش قابوق کبی دوشر ، کیدر . ـ ایکنجی نقطهٔ نظره کوره ، شدید بر بحران اقتصادی ، مثلا مدهش بر آجلق اثناسنده سرمایه‌دارلق ییقیلیر ، کیدر . بواثناده امکجیلر حکومتك باشنه کچه‌رك «امکجیلر حاکمیتنی (Dictature du prolétariat=)» اعلان وتأسیس ایدرلر . وبوحاکمیت دوام ایتدیکی مدتجه ، امکجیلر ، ایجاب ایدرسه شدت و قوتده استعمال ایله‌رلر . مارقس ، «سفالت فلسفه» عنوانلی اثرنده ، «قوت ، ایچندن چالیشان برجمعیتك أبه‌سی‌در» دیمشدر: یومورطه‌دن جیو جیوی چیقارمق ایچون ، طاووق یمورطه‌یه غاغاسیله وورور . بوکبی معظم واقعات کونیه‌ده حسیات مرحمتکارانه‌یه قاپیلمق بیهوده‌در : آلام و اضطراب تحاولك شرائط لازمه‌سندندر ...

واقعهٔ مهمه وقوعه کلدی : سرمایه‌دارلق اصول اداره‌سی اورته‌دن قالقدی . یرینه قائم اوله‌جق اصول اداره‌نك تصریحاتنه کیریلمه‌مش ایسه‌ده برشی محققدر : یکی جمعیتده ملکیت شخصیه بولنمیه‌جق ؛ آلات استحصالیه ، جمعیتك ملك مشترکی اولاجقدر . آلات استحصال ، یعنی طوپراق اوستی ، طوپراق آلتی ، فابریقه‌لر وسرمایه اجتماعیلشدیریله‌جك صوسیالیزه ایدیله‌جکدر (la Socialisation des instruments de production =) سعینك محصولی ایسه ، منافع عامه‌یه عائد برقسم آیریلدقدن صوکره هرکسه سعیی نسبتنده ، توزیع اولنه‌جقدر ؛ بویله‌جه فضله سعی واوندن منبعث قیمت منضمه اورته‌دن قالقه‌جقدر .

سرمایه‌دارلغك زوالی ، برانتهادر ؛ صنف نزاعنك صوك صفحه‌سیدر ؛ استملاك بر صنفك منافع خصوصیه‌سی اوغرنده یاپیله‌رق ، عمومك منفعتنه یاپلمش اوله جغندن ملك عمومك ، یعنی بوتون جمعیتك اوله‌جقدر و آرتق ایکنجی برانقلابه ، استحاله‌یه محل ولزوم قالمیه جقدر .

مارقسیسم غایه‌دن بحث ایتمز ، بو بحثی غیرعلمی بولور ؛ اونك نظرنده غایه یوقدر ، یالکز نتیجهٔ طبیعیه واردر . فقط بو نتیجهٔ طبیعیه‌نك حصولنی تسهیل ایچون اولسون ، بعض تدابیر واجرا آته لزوم یوقیدر ؟ — واردر ، که اولان جمعیت حاضره‌نك « کبه‌لك زمانی قیصالتمه‌یه وطوغورمه آجیلرینی اکسیلتمه‌یه یارایان » تدابیر اتخاذ اولونمالیدر . بونوع تدابیردن بعضیلرینی « قومونیست بیاننامه‌سی » ذکر ایتمشدر [١] .

ایشته مارقسیسم نظریاتنك صوك درجه مجمل وناقص برخلاصه‌سی . مارقسیسم ، بوکونه ، بوکونه بین الملل صوسیالیسمه ماکندر : آلمانیانك اکثریتجی صلحپرور صوسیالیستلری ده ، روسیه‌نك جمعیت حاضره‌یی آلت اوست ایدن مدهش بولشویقلری ده ، اونلره بعضاً سلاحله مقابله ایدن منشویقلری ده ، فرانسه‌نك .C. G. T نی اداره ایدن سندیقالیستلری ده ، انکلیز عمله‌سنك برقسمنی تشکیل ایدن صوسیالیستلرده ... الخ هپ مارقسیستدر . — مارقسیسم ، اکثر بویوك مذاهب اجتماعیه کبی ، دورلو دورلو تفسیر ایدیله‌رك ، برقاچ شعبه‌یه آیرلمشدر ؛ بوندن باشقه مارقسیستلردن بعضلری ، استادك افکارندن بعضلرینه ، واقعاتی استشهاد ایده‌رك اعتراضاتده بولونمشلر ومذهبه یکی عناصر فکریه علاوه ایله‌مشلردر . بوصورتله‌ده مارقسیسم داللانوب بوداقلانمشدر . لکن اقتصادجیلردن ژیدك دیدیکی کبی « قارل مارقسه ، یالکز بر صوسیالیست مکتبنك باشی دیمك کافی دکلدر : بوتون دنیاده موجود صوسیالیستلرك اکثریت عظیمه‌سی ، اونك اوزاقدن ویاباقیندن شاکردلریدر . « دیکر صوسیالیست مکتبلری ، مارقسیسمك یانی باشنده چوق کوچوك واهمیتسزدر [٢] » .

صوك

---

[١] مارقس ، اجتماعی واقعه‌لری کبه‌لك ، طوغورمه ، استحاله کبی طبیعی حادثه‌لردن آلنمه تعبیرلرله اداده فاایدر . فقط تحاول بشریده وبوتحاولك‌ه نهاسنی تصویر ایدرکن ، مارقسك کتب اسرائیلیه‌دن ملهم اولدیغنی ظن ایدنلرده واردر . مارقسك خبر ویردیکی « قاتاستروف » ، کتب سماویه‌نك بحث ایتدیکی « قیامت » بکزه‌ر ؛ « قاتاستروف » کده « اشراط الساعه » کبی علائمی واردر وبعدالقیامه صنف غوغاسی ، البته قالمیه جقدر ...

[٢] Ch. Gide et Ch. Rist, Histoire des doctrines économiques. — p. 537n.1.

فهرست